

Cornelia

IUSTI LIPSI
DE CRUCE
LIBRI TRES

Ad sacram profanamque historiam vtilis.

Vnà cum NOTIS.

Editio quarta, serio castigata.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.

M. D. XCIX.

Cum Privilegijs Casareo & Regio.

A D
TRES ORDINES
BRABANTIAE

ANTISTITES

NOBILES

MAGISTRATVS.

IBELLOS de CRUCE quos
scripsi, meritissimò ad vos
defero, patrie nostrę primo-
res viri. Primùm, quia in so-
lo vestro concepti natiq̃ue
sunt, in hac Louaniensi vr-
be: tum quia aura fauoris vestri elicuit, qui
me benignè huc arcessendum putastis, bo-
no rei litterarię & iuuentutis. Laudo hunc
animum, atque etiam miror. qui in tot
circumstantibus turbis, & cùm vndique
insonuit bellorum tuba; tibus tamen & fi-
stulas, vt sic dicam, Musarum cogitatis,
& pacis artes neglectum non itis inter me-
dia arma. Quod rectè & vtiliter à vobis
fieri, prudentes magis sentiunt quàm vul-
gus. Nam reuera, inclyti Ordines, hæc

non ornamenta solum reip. sunt, sed auxilia & fulcra. Tollite; quid nisi squalor & tenebrae occupant, & ferox quaedam, aut ut verius dicam, ferina vita? Ab omni ævo (Annales sacros & profanos consulite) Deus exstare artes istas voluit, velut pharos & lucentes quosdam ignes in tempestuoso mari. Istæ pacem dirigunt, bellum dirimunt: istæ vitia virtutesque premunt aut excitant, testes temporum, arbitra meritorum. Reges, & magna illa nomina, obliuionem æternam iam nunc cogitent, nisi pennatus iste currus euehat, & ostendat per æuum & per gentes. Quid argumenta colligo? vno verbo rem dixi, Deus exstare artes istas voluit: & hoc quoque ab eo, quod vos iuuatis. Eat in sæcula, fuisse in vnâ prouinciâ per quinque amplius lustra bellum, idque ciuile, imò intestinum; collapsa tractu, aut deiecta impetu omnia; publicam priuatamque inopiam: vos animo stetisse dites & vberes, & de rebus salutaribus iudicasse magis quam computasse. Enimuerò facite ita Ordines, manum labenti patriæ supponite, nec præsentia solum in oculis habete, sed futura. Potens ille Deus viuit, & magnus noster Rex: vterque auxilia-

5
xiliabitur, ille & iste in suâ causâ. Interea CRUCEM accipite, atque etiam ferite. Vt columna, quæ recta stat, imposito magis pondere firmatur: sic altas rectasque mentes oportet, non cedere oneri, sed obniti. Vos per vos facietis. ita vterque ille faueat & auxilietur, quem dixi. Louanij, pridie Nonas Nouembr.
∞. 10. XCII.

A 3

A D

AD LECTOREM.

HABES Lector quæ de Cruce scripsimus, sed germana. Antea atque alibi quæ edita (credes hoc nobis) non sunt nostra. Quid ergo? non illa dictauimus? Fortasse. sed o imperitiam! quasi edendi illo sine. Reuerentior posteritatis sum: & aliud scio esse Schedia, aliud Opera; nec subitaria hæc nostra dedicanda in Memoria templo. Quid, quod alij grauius etiam peccant? qui excipiunt aut intercipiunt dicta aut oratiunculas nostras, & in contumeliam mei diuulgant. Aliter non accipio. Euum hoc ut multis delictis fibulam, ita petulantia & licentia laxat: & quod auct pro-cacissimus quisque, id etiam audet. Ego semel & serio testor, audite qui in Europâ. NIHIL MEVM EST, AVT ERIT, QVOD NON DE AVTOGRAPHO MEO, ET ME VOLENTE, SIT EXPRESSVM. Quicumque aliter, mihi iniuriam facit, vobis fucum. Deus bone, hæc monenda publicè esse? Ecce in bona opesque externas ius est non viuo mihi solum sed mortuo, & solatium fatis est voluntas ultra fatum: in istis animi & ingenij verè bonis non idem erit? Reprimite Principes qui potestis, & vos lectores quæ potestis: illi puniendo, vos spernendo. Ego præter testari nihil habeo, & hoc etiam addo, Siquid usquam præter religionem morésque veterum, non agnosco: & tibi adhæreo Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli Petrus & Paulus cum sanguine suo profuderunt. Hæc ex animo scripta, ut in animum demittas, te, per spes tuas & per quidquid carum est, Lector rogo.

Hæc de Ro-
manâ.
Tertull.
prescript.
adu. hæret.
cap. xxxvi

IN

IN

IVSTI LIPSI V. CL.
DE CRUCE LIBRVM,
ad Principes Christianos Elegia IOANNIS
BOCHII S. P. Q. Antuerpiensi à Secretis.

SI QVA salutiferi tangit vos gloria signi,
Si qua fides, si quis religionis amor;
Si meritum Crucis, & studium vos excitat vllum,
Et memores vestri nominis esse iuuat;
Christi adum o proceres, positis aduertite mentes
Rebus, & hoc vno figite corda libro.
Hic decus, & factis seges hic vberima vestris,
Laurus & hic vero Principe digna viret.
Qua genus humanum deuicta morte triumphat
Arbore, cui nostræ stemma salutis inest.
Ipsa Dei pietas ramorum amplexibus hæret,
Et riguus Christi sanguine vernat apex.
De trunco fidei pendent mysteria nostræ,
Maestate Deus, corpore verus homo.
Radicem cruor innocui purissimus agni,
Qui lauat humane vulnera sortis, alit.
O crux, o columen, spes vnica, planta salutis,
O lignum ætherij fertile depositi.
Noxia prima fuit miseris mortalibus arbor,
Damna sed hæc medica nostra resarcit ope.
Protulit illa necem, vitam hæc, erat illa doloris
Mater, at hæc plausus, letitiæque fuit,
Pérque nefas, vitiumque suo de semine, celum
Clauserat illa, fores hæc reserante patent.
Illam Tanario fallax è gurgite serpens
Occupat, impietas, & furor, ira, dolus.
Hanc natus genitore Deo, qui fœderis obses,

Letheo

Lethæo veteres carcere traxit auos.
Nec voluit seros Erebo parere nepotes,
Colla sed excusso libera ferre iugo.
Victricis vexilla Crucis, credentibus omen
Extulit, imperij signa futura sui.
Umbrarum hæc oculis haud aspicit arbiter æquis,
Scuit, & auxilijs expedit arma nouis.
In Crucis excidium Latias aptare secures
Apparat, & domina concitat vrbis opem.
Primaque Cæsareus tentauit verbera licitor
Incassum, & rabie proficiente nihil.
Nam lignum Crucis ad quosvis obduruit ictus,
Statque magis, quanto ceditur illa magis.
Christi adumque fides numerum cruciatibus auget,
Et Crucis imperium crescere pœna facit.
Crux vicit crucis artifices, tormenta propago,
Vnus & innumeros Christus in orbe Deos.
Non tamen antiquus furiarum in sede quiescit
Hostis, at indicto prælia Marte ciet.
Omnia conquirat pœnarum inuenta, tyrannos,
Monstra, faces, laqueos, flagra, metalla, feras.
Donec Romuleos Christi victoria fasces
Subdidit, & victo Cæsare iura dedit.
Hinc aquilæ cessere Cruci, vastumque per orbem
Crux fuit augustis gloria prima viris.
Vt quoties fera barbaries, aut nominis hostis
Christi adum, sacra mouerit arma Cruci,
Arsacides, vel mollis Arabs, Macedumque phalanges,
Pontus, & Ismarij Luna superba ducis;
Aut Scythæ, vel Garamas, medijs vel Syrtibus Ammon,
Errorum aut furis gens agitata nouis;
Protinus intrepidis animis, armisque paratis,
Sancta salutifera pro Cruce turba stetit.
Nunc idem, & rabie nunc imminet hostis eadem,
O procures, eadem caussa tuenda Crucis.
Iungite communes fata in communia dextras,
Ne pereant omnes, dum sibi quisque cauet.

Crux

Crux acies volet in medias, hoc vincite signo,
Cui didicit famulas mors dare victa manus.
Quod stygij tremuere lacus, quod mundus, & hostis
Quo viso, trepida perdidit arma fuga.
Hæc monet antiqui scrutator Lipsius æui,
Et stimulos scriptis subdit ad arma suis.
Vile crucis quondam leti genus eruit umbris,
Pœnaque supplicij quanta, quibusque fuit.
Exemploque docet, tantum si dedecus insons
Mortis, ob humani criminis acta tulit,
Si Deus esse reus voluit, culpamque piauuit,
Deleuitque necem morte, cruore nefas;
Hortari benefacta Crucis vos stringere ferrum
Pro cruce, coniunctas sumere tela manus.
Hoc vos sancta fides (nam defensoribus istis
Tempus eget) pietas, officiumque rogant.
Arma dabunt superi victricia, tessera Christus,
Crux signum, noster buccina iustus erit.

B

MAXÆ

MAXAEMYLIANI

DE VRIENDT,

SENATVI GANDAVENSI

A SECRETIS, AD IVSTI

Lipsi de Cruce libros,

Epigramma.

Supplicij feralis genus, trabs hospita leti,
Cruce olim, & dirus fontibus horror erat.
Tormentum inuisum, durum, execrabile lignum,
Quo gravius nullum terra nouerca dabat.
At postquam sata patre Deo, sata Virgine proles
Diluit in celsâ crimina nostra cruce;
Victima pro seruis dominus, pro fontibus insons,
Pro laesis medicus, pro grege pastor amans;
Ilicet ex illo, Cruce lux, mors vita, trophaum
Furca, decus probrum, pœna medela fuit.
Hospite pressa Deo tanti Cruce numinis, olim
Cruce scelerum Nemesis, nunc scelerum una salus.
Hoc olim tam grande decus, tam nobile pignus
Terra diu cæco textit auara sinu:
Dum veluti postliminio tandem extulit illam,
Et luci lucem* Casar habere dedit. * Constantinus.
Fallor? an & IVSTVS ceu Casaris æmulus, atra
Nocte laborantem tollit ad astra Crucem?
O factum iustè: sic rident lumina iustis,
Inuidiâ iniustis lumina fracta dolent.

Anumam rex Delius indit.

DE IVSTI LIPSII

LIBRIS DE CRUCE.

MICHAELIS VANDER-HAGHEN

ANTVERPIENSIS.

Ad Lectorem Epigramma.

Site prisca iuuant: hoc, docti, DE CRUCE, LIPSII,
Ingentis plenum, volue, laboris opus.
Supplicium Crucis ille vetus describit ad vnguem,
Quale fuit, nostram SALVIFICAMQ. CRUCEM:
In qua hominum lapsus, scelerumque Piator, atrocem
Mortem, insons, multo sanguine passus erat.
Vnde noua extinctis lux extitit, vnde sepultis
Vita oriens, rutilam sustulit alta facem.
Vnde redemptio & alma reconciliatio manant:
Vnde perennantis flumina pacis eunt.
Ista vetustatis referat penetralia, Lector,
Vt ereco; & quantus, disce, vir ille fiet.

B 2

IN

IN CLAR. VIRI.
IVSTI LIPSI
DE CRVCE LIBROS.

LIPSI, *Palladia decus corona,*
LIPSI, *delicium nouem Sororum,*
Quo nec est melior benigniorque:
Iam loquax nimium, nec aqua lingua,
Qua, vah, artibus atrogare sanctam
Virtutem solet ac politiori
Doctrina, reprimetur illa. nam tu,
Qui doctissimus unus es virorum,
Vnus es simul optimus virorum.
Est cura pietas, & ipsa virtus,
Hac doctrina velut politur auro.
Testes DE CRVCE sunt tres Libelli
Docti, supiter! & p̄ libelli.
Coniunctam, bone lector, hinc videre
Virtutem licet eruditioni.

Balthasar Moretus I. F.

IVSTI

IVSTI LIPSI
DE CRVCE
LIBER I.

CAP. I.

Precatiuncula. Materies & ordo operis.

GGREDIOR de CRVCE scribere, sed tuam prius opem auxiliumque inuocans qui eam consecrasti, & infame illud lignum instrumentum fecisti publicæ salutis. Tu Deus à Deo genite, homo ex homine genite, hominibus genite, da mihi vera, da recta scribere, tibi in honorem, Cruci in splendorem, nobis in fructum. Materies & ordo mei operis iste. *Quid* Crux, & *Cuiusmodi* fuerit: *Vbi*, *Quare*, *Quomodo*, & *Quantenus* vsurpata. Hæc omnia non distinctè solum, sed diffusè dicam: nec displicebit accuratio illi, cui salutare hoc signum placebit.

B 3

CAP.

Crucis nomen polysemon. Hæc nostra Gabalus etiam dicta, item Infelix lignum, & Infame. Sed & Crux non in ligno.

CRUX significatione duplici, Laxâ & Adstrictâ. Illa est, cum pro omni angore, tormento, atque etiam interitu sumunt. ut Comici passim, qui *Abire* iubent in *malam Crucem*: ut Gracchus, qui dixit (alio etiam genere) *Malo Cruce perire*: ut Plautus de hominemerso aquis, *Abstractum* in maximam malam Crucem. Sed & Terentius à cruciando, Meretrices dixit *Crucis*: nec dissimiliter Plautus, *Aliqua mala Crux semper est, quæ aliquid petat*. Paullò diuersius illud eiusdem: *Quæ te mala Crux agitat?* quod ad fine istis, *Quæ larux*, aut quæ intemperix? At Adstricta significatio est hæc mea, & vulgo receptissima, cum peculiariter cruciatum & interitum notamus in ligno. Quid ita? credo, quia eximius ille, mors tarda & planè cum sensu. Dixerunt & alio nomine *Gabalum*. Nonius ex Varrone citat: *Nos barbari quod nocentes in Gabalum suffigimus homines, vos non barbari noxios absoluitis*. Quæ vox etiam in priscis Glossis, sed vocali mediâ mutante: *Gabulum*, βολυμος. explicatque laxè, ut vides, & pro quocumque tormento. Dixerunt aliter, *Infelicem arborem, lignum, stipitem*. In carmine horrendo apud Liuium: *Caput obnubito, arbori infelici suspendito*. De Cruce accipi res docet, & Cicero, qui in eâ pro Rabirio palàm sic interpretatur. & Seneca: *Inuenitur qui velit adaectus ad infelix illud lignum trahere animam tot tormenta tracturam*. Minutius Felix: *Deus ligneus, rogi fortasse vel infelicitis stipitis: portio id est, crucis*. Dixit & Infamem Poëta incertus.

Noxius infami districtus stipite membra,

Sperat & à fixâ posse redire Cruce.

Natæ appellationes à iudicio & sensu vulgi, quibus hoc supplicium in horrore pariter & vilitate. Itaque Apuleius (in meo quidem & prisco libro) *Damnatam Crucem* dixit. *Damnate*, inquit, iam crucis candidatus: bene, & pro hoc sensu. Et si autem Crux propriè in ligno: tamen adnoto, similitudine

dine etiam ita dictam suspensionem aut fixationem in aliâ paraturâ. puta in monte aut petrâ. Sic Tertulliano sunt *Cruces Caucasorum*, alludenti ad Promethea illuc affixum: quem ipsum Lucianus describit & appellat *στυπος πέτρα*. Sic & Manilius de Andromedâ, quæ in scopulo vineta & ceto exposita: *Et cruce virgineâ moritura puella pependit*.

Nomina phrasæve ad hoc supplicium: Figere, Configere, Cruciare. item Cruciaris, pro appendendo.

CRUCIS hæc nomina: supplicij quod peream, ista. *Cruci suffigere*. ut Velleius de piratis, quos Cæsar, inquit, *Cruci suffixit*. In cruce suffigere. ut Hirtius. *Iuba Numidas eos, qui loco amisso fugâ se receperant, in cruce omnes suffixit*. Item *Cruci affigere*, & *Cruci figere*, crebra in libris. Illud minus, *Figere* & sine additione. Tertullianus sic vitur: *Taceo quod figitur* (Christus:) *in hoc enim venerat*. Quod idem *Configere* Paulinus Nolanus Episcopus dixit:

Agnoscant trepidi, quem confixere rebelles:

de Christo ad iudicium venturò. Et si Tertullianus paullò aliter, *veterem hominem confixum esse Christo* dicit: quod vulgò, *vnâ crucifixum*. Suo etiam & proprio verbo appellarunt, *Cruciare*. Ausonius:

— Cruciauerat illic

Spreta olim, memorem Veneris, Proserpina Adonim.

Hegesippus: *Capiebantur innumeri (Iudæi,) quingenti ferme ad diem cruciabantur*. quod est in crucem agebantur: atque Iosephus in istâ ipsâ re dixerat, ἀνεσταυρωθέν. Paulinus:

— Cruciatâ in carne coruscum

Agnoscant trepidi.

Glossæ veteres: *Cruciat, crucificat, στυπος*. Nota ibidem & *Crucificat*, quod in iisdem glossis alibi: *Crucificatus*, ἐσταυρωμένος. A *Crucio* siue & *Cruce* ipsâ *Cruciaris* dictus is qui in cruce, vel qui eâ dignus. In ipsâ, ut Petronius: *Cruciaris vnus parentes vt viderunt noctulaxatam custodiam, detrahère pendentem*. Et in Declamationibus Calpurnij Flacci inscriptio: *Pædagogus crucia-*

Cruces in petrâ.

Figere.

Configere.

Cruciare.

Cruciaris ἐσταυρωμένος.

Crux quid quid cruciat.

Mors in ligno.

Gabalus.

Infelix arb.

Infelix lignum.

Infelix stip.
Infamis stip.

**Vulgò damnata.*

Menæch. Prolog.

Aulular.

Ibidem.

In Gabali.

Lib. i.

Epist. c. i.

In Octa.

In Catalect. Virg.

Lib. i. de Afri.

Lib. i. aduersus Marc. ca. x

Lib. v.

De bello Africo.

De patientia, cap. iiii.

Natali ix. Felic.

De Refur. carn. cap. xlvii.

In Cupidine crucif.

Lib. v. cap. xviii.

Lib. vi. Excid. cap. xxi.

Natal. ix. Fel.

In Satyr.

Declamat. xvii. & xxi.

DE CRUCE

rius: & Peregrinus cruciarius. de his qui appensiam in cruce. At qui eâ digni, per conuicium aut minas quoque sic nominati. Isidorus: Cruciarius, eò quod sit cruce dignus. Apu- Lib. x.
lius: Nec tantillum cruciarius ille deterritus. Ammianus: Lon- Lib. xxix.
gum est, quæ cruciarius ille conflauit.

CAP. IIII.

Græcorum verba ad Crucem & crucifixionem. Hesychius & Ouidius emendati, iste etiam explicatus.

Σταυρός
quid?

Vnde vox
facta?

ISTA Latinis: Græcis duo ferè Crucis nomina, Σταυρός & Σκόλοψ. Illud frequentius: quod tamen propriè non nisi stipitem signat singularem & erectum. Latine dixeris *Palum* siue *Vallum*. Eustathius: Σταυροὶ ὅρθα καὶ ἀποξυμμένα ξύλα τὰ καὶ In Odyss. initio.
σαύρα παρὰ τοῖς μὴ λαλῶσιν ὀφθαλμοῖς γίνονται δὲ παρὰ τινὶ εἰς αἶρα σάσιν, ἢ παρὰ τὸ εἰς ὄρεα ἵστασθαι. οἱ δὲ αὐτοὶ Σκόλοπες λέγονται: Stauri sunt ligna recta & præacuta: quæ & Stauara dicuntur ab iis qui minùs ingenue loquuntur. facta vox, vel quòd ad aërem stent, vel quòd in latum. Hi ipsi & Scolopes dicuntur. Quod ait, εἰς ὄρεα vel in latum, de pluribus iunctis verum est, ut solet in castrorum vallo. Neque immuto, etsi ex Hesychio paullò aliter deriuante, possim. Ille sic: Σταυροί, οἱ καταπεπηγότες σκόλοπες, χάρακες, καὶ πάντα τὰ ἐς ὧτα ξύλα. ὅρθα τὲ ἐς ἀναί σταυροί, ἢ ἐκ τῆς εἰς τινὶ αὐτῶν ἵστασθαι: Stauri, defixi stipites sunt, valli, & omnia ligna recta stantia: ab eo quòd stent Stauri, vel quòd ad auram consistant. Allusisse ad postremum hoc etymon Prudentius videatur:

— Crux istum tollat in auras
Viuentesque oculos offerat alitibus.

Luciani
cosa
deri-
uatio.

Σκόλοψ
quid?

Hæc Grammatici. sed Lucianus ingeniosè & pro argumento, in ludicio vocalium, deriuat à Tau litterâ, quæ figurâ crucis refert. Ait ὅρθα τέ του (τὸ Ταύ) καὶ τῶς τεχνήματι τῶς πονηρᾶς τὴν πονεράειν ἐπονυμίαν συνελθεῖν: ab istâ etiâ, instrumento pessimo (cruci) pessimum nomen venisse. Atque hoc in fine etiam dialogi iterat. iam Σκόλοψ propriè, vallum, sudemq. significat acutam. Hesychius: Σκόλοπες, ὅξια ξύλα, ὅρθα: Scolopes, acuta ligna, recta. Homerus:

— Σκόλοπες γὰρ ἐν αὐτῇ [τάφρῳ]

ὅξιας ἐς αἶσιν.

Περὶ σφ.
Hymn. x.

Iliad. μ
vers. 63.

Ibi

LIBER PRIMVS.

17

Ibi Eustathius: Σκόλοπες, ὅρθα ξύλα καὶ ὅξια, ἢ καὶ σταυροὶ ἐκάλουντο ὅς οἱ κρεμάσθαι ἀνέσταυρώσθαι καὶ ἀνεσχοποπίσθαι ἐλέγοντο: Scolopes recta ligna & acuta, quæ & Stauros vocabant: in quibus appensi, cruci aut vallo figi dicebantur. Et benè, quòd duo illa verba suggerit, quibus ipsam crucifixionem signabant, Ανασταυροῦ & Ανεσχοποπίσσω. Ita enim plerumque compositè, ad elationem scilicet fixationemque in alto notandam: etsi aliàs etiam simpliciter, Σταυροῦ & Σκολοπίσσω. Sunt & alia duo verba, quibus vulgò valdè vsi, Προσπλουῦ & Κρεμᾶν siue Ανακρεμᾶν. quorum illud clauationem ipsam in ligno propriè notat, hoc suspensionem. In illo, scriptoris aliquis error videtur apud Hesychium: Προσπλουῖται, ἀνέσρωται. atque ego rescribam, ἀνέσται-
εσται. In isto, sæpe interpretum, qui ad suspensionem vulgariam & in laqueo aptant. Ita quod Arrianus narrat de Musicano: τῶν κρεμάσθαι Ἀλέξανδρος κελεύει ἐν τῇ αὐτῇ γῇ: aliter versum legi, cùm sic debuerit: Hunc Alexander crucifigi in sua regione iubet. Curtius satis præit, qui scribit in crucem sublatum. Ita quod Diodorus Siculus in eiusdem Alexandri rebus, de Tyro captâ: τοὺς δὲ νέους πάντας, ὄντας ἐν ἐλάτοις τῆς διχαλίας, ἐκρέμασεν: idem Curtius rectè: Duo millia crucibus affixa, per ingens litoris spatium pependunt. Et exempla pluscula. Tale apud Latinos ipsum Suspendere, quod ad Crucem referendum moneo iuuentutem. Ut in Silio:

Hesychius
correctus.

Suspendere,
quid?

Lib. i.

Epist. vii.

In Ibin.

Hunc postquam diro suspensum robore vidit.

In Senecâ: Latrocinium fecit aliquis. quid ergo meruit? ut suspendatur. In Ouidio:

More vel intereas capti suspensus Achæi,

Qui miser auriferâ teste pependit aquâ.

Lib. vii.

Quibus versibus vera historia & sensus è Polybio reddatur iste. Antiochus rex per fraudē Achæi ex arce Sardium deduxit, & per insidias cepit. καὶ ἐδόξε, addit, παρῶτον μὲν ἀκρωτηριάσαι τὸν ταλαίπωρον, μετὰ δὲ ταῦτα τινὶ κεφαλὴν ἀποτεμόντας αὐτὸν, & καταρρίψαντας ἐς ὕψιον ἄσκον, ἀνασταυρώσαι τὸ σῶμα: Et visum est, primò admutilare illum miserum & extremas partes succidere, deinde capite eius resecto et in asinum culleum coniecto, reliquum corpus crucifigere. Hæc res: sperne aliorum inanes logos. Sed & mecum lege, teste pependit aquâ: non triste aut recte, quod vulgatur. Vult enim,

Ovidius
explicatus.

Leuiter
emendatum.

enim, cum non in ipsâ auriferâ aquâ, id est Pactolo, suspensum: quî potuit? sed iuxta eam, atque illâ quasi arbitriâ & inspectante. Pactolus autem haud longè Sardes, ubi hæc gesta.

C A P. V.

Diuisio prima Crucium: & de specie vetustissimâ dictum, Affixione. Tertullianus per occasionem correctus, atque Isis eadem cum Cerere existimata.

Cruz simplex.

Eius discrimen.

VERBA non ultra me tenent: rem ordiamur. cui illustrandæ duplex genus Crucium statuo, Simplex & Compactum. Illud voco, cum in vno simplici ligno sit affixio, aut infixio. Quæ crux, meo iudicio, prima fuit, & in aliam speciem à rudi hac ventum. Sed ea quoque duplex, ut tetigisti: altera ad Affixionem, altera ad Infixionem. Nam aliàs ad arborem siue stipitem alligabant figebantve hominem. ut in Cupidine crucifixo Ausonij, quem sic describit:

*Eligitur mæsto myrtus notissima luco,
Inuidiosa Deum pœnis. Cruciauerat illic
Spreta olim, memorem Veneris, Proserpina Adonim.
Huius in excelsis suspensum stipite Amorem,
Deum et post terga manus, substrictaque plantis
Vincula marentem, nullo moderamine pœnæ
Adfigunt.*

Verba omnia nota: videbis & in arboris stipite appensum, nec manibus expansis, sed à tergo deuinctis, denique nec clavis sed funibus substrictum: nisi fortè in pedibus. Simile in Tertulliano, de Tiberio:

Apolog. cap. viii.

xxiii. Septembr.

Apolog. cap. xvi.

Tiberio: qui Saturni sacerdotes, ut inquit, in eisdem arboribus templi sui, obumbratricibus scelerum, votiuis Crucibus exposuit. In Martyrologio, de Paphnutio: Ipse palmæ arbori affigitur, ceteri autem ferro necantur. Nec ambigimus arbores plerumque huic rei seruasse, præsertim in grandi numero cruciandorum, siue recisas leuiter & ad Crucem aptatas, siue etiam comantes. Sed & in stipite simplici idem fuit. Ex Tertulliano: Quanto distinguitur à Crucis stipite Pallas Attica, vel Ceres Farrea, quæ sine effigie, rudi palo & informi ligno prostant? Nam rudem ecce palum componit & assimilat

Lib. xi. de Asin.

Lib. ii. cap. i.

cum Cruce. Sed in eius verbis menda de Cerere Farreâ. Cur enim sic appellet? an quia far inuenerit? esto. at qui non omnis Ceres sic efficta, sed certa aliqua, & in loco quem voluit expressum: sicut de Pallade, quæ Athenis. Legendum arbitrator, Faria siue Pharia: quæ si dixerit Cererem, quæ in Ægypto. Et intelligi credam Isidem: quæ nomine diuerit à Cerere, numine communicat. Ita Herodotus: Ἀμύμη δὲ, Ἰσις. In Apuleio, ipsa de se Isis: Me primigenij Phryges Pessinuntiam matrem nominant, me Eleusini veterem deam Cererem. Eusebius

de Preparatione: Πασι τοῖς Αἰγύπτιοις τὸν μὲν Οσίριν ἐξ τὸν Διό-
υσον, τὴν δὲ Ἰσιν τὴν δὴ μὲν τῶν: Aunt Aegyptij Osirim esse Bacchum, Isidem verò Cererem.

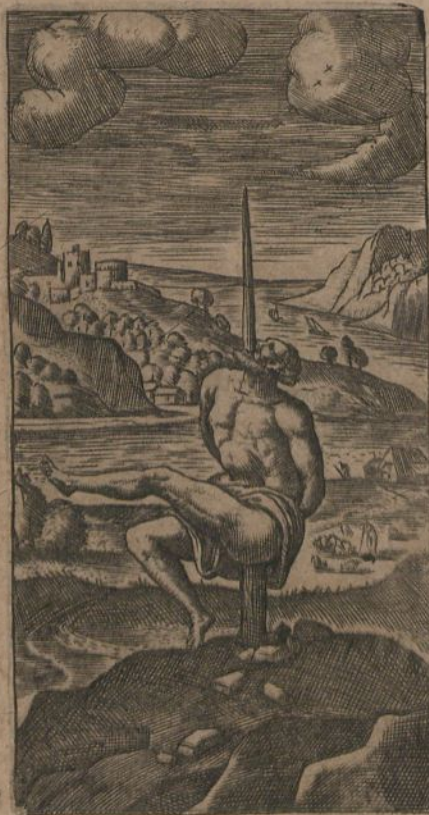
Altera Simplicis Crucis species, Infixio. Seneca, Hesychius, Plato, Plinius, illustrati.

Infixio qua
vulgo Im-
pallio.

AT QVÆ hæc fuit in Simplici Cruce Affixio: est & in eadem Infixio. qualis? cum nudum hominem erecto acutoque stipiti infigebant, eâ formâ & facie quam exempla hæc docebunt. Seneca: *Video istic Cruces nec vnus generis, sed aliter ab aliis fabricatas. Alij capite conuerso in terram suspendere, alij per obscæna stipitem egerunt.* Duo in iis verbis obserues, & Cruces varias fuisse, quod nunc diducimus: & inter eas, Infixionem. Quam magis etiam aperit idem Seneca: *Cogita hoc loco carcerem & Cruces, & adactum per medium hominem, qui per os emergat, stipitem.* Viden' clarè medium hominem

Consolat.
ad Mart.
cap. xx.

Epist.
xiii.

Σκόλοψιν
en dicta.

Mæcenati
lux.

scissum & transfossum? Atque id imagine etiam illustrat Hesychius: *Σκόλοψιν, ὡς ὁπωτι- σιν τὸ γὰρ παλαιὸν τοὺς κακουργου- τας ἀνεσκολόπιζον, ὁξυμένους ξύλον ἢ ῥάχιν καὶ τὴν νῶτον, καὶ δάπερ- τοὺς ὀππομένους ἰχθὺς ἐπὶ ὀρελί- σκων: Sudi fixationem dixeris, quasi Affationem. Nam antiquitus maleficos sudi infigebant, acuto li- gno penetrantes spinam & dor- sum, sicuti affos in veribus pisces. vbi amplius disco, propriè hoc esse Σκόλοψιν; & Σκολοπίζειν. vbi legitur, plerumque refe- rendum ad hanc formam. Ista Crux nescio an Mæcena- ti etiam descripta: cuius ver- sus apud Senecam iam olim sic legimus:*

Epist. c.

*Hanc mihi, vel acutâ
Si sedeam Cruce, sustine.
Vita dum super est, bene est.*

Vult

Vult miser & adspirat viuere, etiam inter tormenta, & in istâ maximè cruciante Cruce, quam signanter dixit *Acutam*. Sed ait etiam *Sedere*: benè. Nam ille profectò habitus hominis ab infero in superum sic transfixi. Hoc ipsum genus *Ανασπινδύλλεσθαι*, dictum Græcis, quasi diffindere & dissecare. Hesychius: *Ανασπινδύλλεσθαι, ἀνασπινδύλλεσθαι τὴν ψυχὴν.* Plato eo verbo

11. De Re
pub.

ἄνθρωπος ἀνασπινδύλλεσθαι, ὡς ὁπωτι- σιν τὸ γὰρ παλαιὸν τοὺς κακουργου- τας ἀνεσκολόπιζον, ὁξυμένους ξύλον ἢ ῥάχιν καὶ τὴν νῶτον, καὶ δάπερ- τοὺς ὀππομένους ἰχθὺς ἐπὶ ὀρελί- σκων: Sudi fixationem dixeris, quasi Affationem. Nam antiquitus maleficos sudi infigebant, acuto li- gno penetrantes spinam & dor- sum, sicuti affos in veribus pisces. vbi amplius disco, propriè hoc esse Σκόλοψιν; & Σκολοπίζειν. vbi legitur, plerumque refe- rendum ad hanc formam. Ista Crux nescio an Mæcena- ti etiam descripta: cuius ver- sus apud Senecam iam olim sic legimus:

Et Platoni.

Lib. viii.
cap. xvi.

ἄνθρωπος ἀνασπινδύλλεσθαι, ὡς ὁπωτι- σιν τὸ γὰρ παλαιὸν τοὺς κακουργου- τας ἀνεσκολόπιζον, ὁξυμένους ξύλον ἢ ῥάχιν καὶ τὴν νῶτον, καὶ δάπερ- τοὺς ὀππομένους ἰχθὺς ἐπὶ ὀρελί- σκων: Sudi fixationem dixeris, quasi Affationem. Nam antiquitus maleficos sudi infigebant, acuto li- gno penetrantes spinam & dor- sum, sicuti affos in veribus pisces. vbi amplius disco, propriè hoc esse Σκόλοψιν; & Σκολοπίζειν. vbi legitur, plerumque refe- rendum ad hanc formam. Ista Crux nescio an Mæcena- ti etiam descripta: cuius ver- sus apud Senecam iam olim sic legimus:

Et Plinio.

In genere de Cruce Compactâ: tum de primâ eius specie, Decussatâ. & an hæc sit Andreana?

AT *Compacta* Crux est, quæ manufacta, idque è duplici li- gno. Ita septuaginta Interpretes Ptolomæani, libro Iosua quâ vulgò est, *lignum*, & Chaldaeo paraphraste, *Crux*, ipsi veterunt *ξύλον διδυμον*: bene sanè, ad hanc formam. Hæc est plena & vera Crux, in quâ brachia etiam explicantur, atque ideo *Patibulum* non semel dicta. Huius species triplex, vt distinctè inò curiosè edisseram, & semel tollam dubita- tiones aut lites. Est *Decussata*, est *Commisa*, est *Immissa*. Illa prima mihi dicitur, in quâ duo ligna directâ & æquabilia, inter se obliquantur. Decussare hoc enim Romani dixerunt. Hie- ronymus: *Decussare, est per medium secare, veluti si dua regulæ concurrant ad speciem litteræ X quæ figura est Crucis.* Nec minùs clarè Isidorus: *X littera, & in figurâ Crucem, & in numero de- cem demonstrat.* Obscuriùs paullo alij Patres & Doctores nostri. vt Iustinus Martyr: qui illud Platonis in Timæo, *Εχίαζει ἂν τὸν ἐν τῇ παντί*: *Decussauit eum in vniverso*: adseueran-

Lignum
geminum.

Patibulum
quid propriè.

Crux De-
cussata.

In Hier.
cap. xxxi.

Lib. i.
Orig.
cap. iii.

Aduers.
Triph.

Decussare, est per medium secare, veluti si dua regulæ concurrant ad speciem litteræ X quæ figura est Crucis. Nec minùs clarè Isidorus: X littera, & in figurâ Crucem, & in numero de- cem demonstrat. Obscuriùs paullo alij Patres & Doctores nostri. vt Iustinus Martyr: qui illud Platonis in Timæo, Εχίαζει ἂν τὸν ἐν τῇ παντί: Decussauit eum in vniverso: adseueran- ter ad Christum & Crucem nostram retulit, quo nisi hoc

Iustinus
explicatur.

aspectu? Iam cum transuersis obliquisque manibus be-
 nedictionem Iacobi eodem aptant: quid nisi hæc forma in
 oculis? Damascenus: *Ἰακωβὸς περιποιήσας τὸ ἄκρον τῆς ράβδου, ἐν η̅ν-
 λαχόμεναις ταῖς χερσὶ τοῦ υἱοῦ Ἰωσήφ εὐλογήσας, καὶ τὸ σημεῖον τῆς σταυροῦ δε-
 γραφέναι σφίσι τατα*: *Iacob adorans extremum virgæ, alternantibus*
manibus liberos Ioseph benedicens, etiam signum hoc Crucis de-
scribit manifestissimò. Quid *χεῖρες* istæ ἐν η̅ν λαχόμεναι etsi non am-
 biguum, tamen audiamus Cedrenum commodè explican-
 tem. *Ἰσχυλ* (idem cum Iacobo) *ταῖς χεῖρας ἀμείβων, τὴν μὲν δεξιάν*
ὅπῃ τῷ νεωτέρῳ, τὴν ἀριστεράν δὲ ὅπῃ τῷ πρεσβυτέρῳ τὴν κεφαλὴν πηδῆς:

Cruz An-
dreana.

Lib. IIII.
de Orch.
cap. XII.

De Baptif.
cap. viii.

* Vti & in
Abdia lib.
XII.

In Com-
ment.
Græco.

C A P. VIII.

*Commiffa Crux quid nobis fit? exemplis teftibusque afferta, tum
etiam veftigio noftre linguæ.*

I AM Commissam Crucem appello, cum ligno erecto breuius alterum supernè, & in ipso capite committitur, sic vt nihil ex-
stet. ea forma examussim est in T litterâ, quam vno ore om-
nes cum Cruce componunt. Lucianus vbi Tau accusatur: τοῦ
τοῦτου σώματι φασὶ τοὺς τυράννους ἀκολοῦθῶντες καὶ μιμησαμένους αὐτὸ τὸ
πλάσμα, ἐπεὶ ταχέως τοῖς τῷ ξύλῳ τεκτίναντες, ἀνθρώποις ἀνασπολοῦσιν ἐν
ἐσθ' αὐτὰ: Huius enim corporis filium tyrannos aiunt secutos, eius-
que speciem imitatos, simili deinde figurâ ligna fabricasse, & ho-
mines in iis fixisse. Palàm est Crucem intelligi. Tertul-
lianus: Ipsa enim littera Græcorum Tau, nostra autem T, spe-
cies Crucis. Isidorus: Tau littera speciem Crucis demonstrat.
Hieronymus: Antiquis Hebræorum litteris, quibus usque ho-
die Samaritæ vtuntur, extrema Tau Crucis habet similitudinem.
Paulinus Nolanus: Christus non multitudine nec virtute legio-
num, sed iam tunc in sacramento Crucis, cuius figura per litteram
Græcam Tau numero trecentorum exprimitur, aduersarios Prin-
cipes debellauit. Adstruunt etiam picturæ, & nostra lingua.
In illis quidem, passim hodie videas D. Antonij vetustissi-
mi monachi penulæ & manui assui aut imponi hanc cru-
cem. An quia Ægyptius ille vir, quibus iam olim notum,
& inter sacra hoc signum? Certè in obeliscis, qui inde Ro-
mam vecti, sculptum sic vidimus ☩: cum anulo tamen
vel ansulâ supernè, nec fatis solidè scio ad quam rem aut
vsum. Sed de præcipuâ ipsâ notâ, dignum aliquid notâ Ec-
clesiasticæ nostræ historiæ prodiderunt. Rufinus: Signum hoc
dominicæ Crucis, inter illas quas dicunt ἱερατικὰς id est Sacerdota-
les litteras habere Ægyptij dicuntur, velut vnum ex iis quæ apud il-
los sunt litterarum elementis. Cuius littera seu vocabuli hanc asserunt
esse interpretationem, VITA VENTURA. Sozomenus: Φασὶ δὲ τὸ
ῥαοὺ καὶ διαιρημένου τοῦ τῆ (τῆ Σακευτικῆς) τινὸς τοῦ καλεμένου ἱερογλυφί-
κων χαρακτῆρον σταυροῦ σημεῖον ἐμφερεῖς ἐγκεκαταγμένους τοῖς λήθοις
ἀναπα-

Commiss
Crux.

Antoniana
Cura

Aegyptiaca
inter notas

Significatio
nis.

III. aduers.
Marcion.

De vocat.
gent.
In Ezech.
cap. ix.

Epist. ad
Scu.

Lib. II.
cap. XXIX.

Lib. VII.
Eccl. Hist.
cap. xv.

ἀναφανύσας. παρ' ἐπισημόνων δὲ τὰ τοιαῦτα ἐπισημαίνοντα σημάδια ταύτης τῆς
ῥαφίδος, ὡς ἐπερχομένης. *Aiunt templo isto (Sarapidis) diruto &*
disiecto, quasdam ex iis, quas vocant Hieroglyphicas notas, similes
signo Crucis inscriptas lapidibus apparuisse. Ab iis autem, qui do-
cti hæc talia, explicatam eam notam, significare Vitam venturam.
In Suidâ etiam historiola hæc breuiter. *Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου*
βασιλέως καὶ διαγενομένων τῶν Ἑλλήνων ἱερῶν, εὐρέθησαν ἐν τῷ Σαραπίδος
νέῳ ἱερογλυφικὰ ῥαμματα σταυροῦ ἔχοντα τύποις, ὡς δὲ δευτέρου οἱ ἐξ ἑλ-
λήνων χριστιανιστῶντες, ἔφασαν σημαίνειν τὸν σταυρὸν ὡς δὲ τοῖς ἱερογλυφικὰ μ-
νόμενοι ῥαμματα ὡς ἐπερχομένης. Theodosio magno regnâte, cum sa-
na gentiliū diruerentur, inuenta sunt in Sarapidis templo Hiero-
glyphicæ litteræ habentes Crucis formas, quas videntes ij gentiliū
qui Christo iam addicti erant, aiebant significare Crucem apud peri-
tos Hieroglyphicarum notarum Vitam venturam. Atqui & à lin-
guâ argumentum petij, sed nostrâ. Nos inquam Belgæ
hodie, bacillos in hanc formam, quos ægrorum brachiis
sustentaculum subiicimus, vocamus ipsâ Latinâ voce
Cruckas.

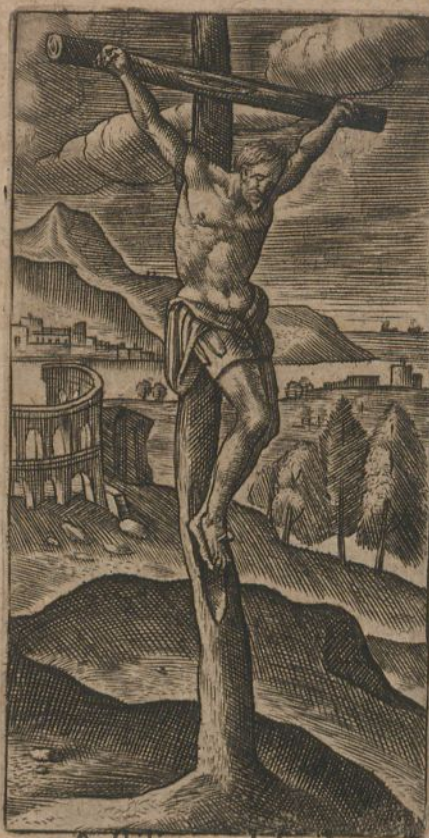
C A P. I X.

Affirmata Crux Immissa e scriptis maximè Patrum: ipsi aliij per
alios, & imaginibus per nos etiam, explicati.

Immissa
quid?

DENIQUE Immissa crux est, cum ligno erecto transversum
alterum iniungitur atque immittitur, sed sic ut ipsum secet.
Ita eminentia hîc semper aliqua & capitellum, aliter quàm
in Commissâ. Etiam anguli hîc siue fines quaterni, illic
terni. Quis de istâ ambiget? Ingerunt eam oculis Picturæ
pariter & Scripturæ priscæ. Sed illas omitto aut differo: hæ
variæ & obuiæ sunt, atque ex iis eligam non colligam, no-
stro more. Iustinus signanter in primis deformat aduersus
Tryphonem. Explicat vetus illud vaticinium de Vnicor-
ni, & ad Crucem sic aptat. *Μονοκέφαλος γὰρ κέρας ἔσθ' ἄλλο*
πράγματος, ἢ ῥά μιν ἔχει ἀντιπείν καὶ ἀποδίδειν ἐὰν μὴ τὸ τῷ σώματι δέσπον
σταυρὸν δέμνουν. ὅρδοι γὰρ ἐν ἐστὶ τὸ ξύλον, ἀφ' οὗ ἐστὶ τὸ ἀνώτατον μέρος εἰς κέ-
ρας ἐπτημένον, ὅταν τὸ ἄλλο ξύλον προσαρμωσθῇ, καὶ ἐκατέρωθεν ὡς κέρας
τῶ ἐν κέρατι παρελθόμενα τὰ ἄλλα φαίνεται, καὶ τὸ ἐν τῶ μέσῳ πηγνύμενον
ὡς κέ-

A iustino
descripta.

In Marc.
cap. xi.

Apolog.
cap. xvi.

In Dialog.
Octauio.

rum & isti eam describunt & notificant. Vt Hieronymus: *Ab Hiere-*
nymo. Ipsa species Crucis, quid est nisi forma quadrata mundi? Aues
quando volant ad æthera, formam Crucis assumunt. Ho-
mo natans per aquas, vel orans, formam Crucis visitur. Vt Ter-
tullianus: *Tertulliano* Victorias adoratis, cum in Tropæis Cruces intestina
sint tropæorum. Omnes illi imaginum suggestus in signis, monilia
crucium sunt. Si para illa vexillorum & cantabrorum stola cru-
ciam sunt. Laudo diligentiam, nolistis incultas Cruces consecrare.
Vt Minutius Felix: *Minutius.* Cruces nec colimus, nec optamus. Vos planè,
qui ligneos Deos consecratis, cruces ligneas, ut deorum vestrorum
partes, forsitan adoratis. nam & signa ipsa, & cantabra, & vexil-
la castrorum quid aliud quàm inauratæ Cruces sunt et ornata? Tro-
phæa vestra victricia non tantum simplicis Crucis faciem, verum &
affixi hominis imitantur. Signum sanè Crucis naturaliter visi-
mus in navi, cum velis tumentibus vehitur, cum expansis palmulis
labitur: & cum erigitur iugum, Crucis signum est: & cum homo
porrectis manibus Deum purâ mente veneratur. Ita signo Crucis

D

aut

DE CRUCE

graves & sacrorum peritos. ego arbitror & pronuncio, in hac postremâ. in illâ inquam, quæ quatuor finibus uniuersum orbem complexa est, non sine mysterio, quod toti orbi mortuus, Saluator noster pependit. Tangit hoc & docet Sedulius:

Néue quis ignoret speciem Crucis esse colendam,
Quæ Dominum portauit ouans, ratione * potenti,
Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis.
Splendidus auctoris de vertice fulget Eous,
Occiduo sacre labuntur sidere plantæ,
Arcton dextra tenet, medium leua erigit axem.

D. Paulus
explicatus.

Et auctoritas etiam firma à D. Paulo. cuius hæc verba, *Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longitudo, & sublimitas & profundum*, plerique Doctorum veterum referunt ad Crucem. Augustinus: *Erat latitudo, in quâ porrectæ sunt manus, longitudo à terrâ surgens, in quâ erat corpus infixum; altitudo, ab illo innexo ligno sursum quod eminet; profundum, ubi fixa erat Crux, & ibi omnis spes vitæ nostræ.*

Damascenus: *ὡς περ τὰ τέσσαρα ἀναγὰρ τῆ Σταυροῦ ὁ γὰρ τῆ μέσου κέντρος καὶ τοῦ ὀριζήσαντος καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ δυτικοῦ, ὅπου τὰ πᾶσα ὁρατὴ τε καὶ ἀόρατος πῶς ἔχεται.* Sicut quatuor extrema Crucis per medium centrum vincuntur & iunguntur: sic per diuinam potentiam Sublimitas & Profunditas, Longitudo & Latitudo, siue omnis conspicua & inconspicua creatura continetur. Palam & ipse quatuor fines nominat, & verba Pauli huc adaptat. Ruffinus cur dissentit? qui tres modò agnoscit, & ipsa Apostoli verba (nefas!) admutuat & detruncat. Docet, inquit, Apostolus Paulus illuminatos esse debere oculos cordis ad intellegendum quæ sit altitudo, latitudo & profundum. Descriptio Crucis est. cuius eam partem quæ in terram defixa est, profundum appellauit: altitudinem verò illam, quæ in aërem porrecta sublimis erigitur: latitudinem quoque illam quæ distenta in dextram leuamque protenditur. Mirum, & in verbis Pauli, & in eorum sensu longitudinem ubique improvidè omisit, an de industriâ ciecit? Culpa, si illud crimen, si istud. Sed ad rem. Poëtæ quoque & Pictores sunt à formâ istâ. Nonnus disertè scribit, Christum sublatum

Lib. III.

Ad Ephes.
cap. III.

In Psalmo.
c. III. & ali.
bi.

De Orig.
lib. VIII.
cap. XII.

In Sym-
bol.

Eis dōpu
τετετα.

LIBER PRIMVS.

29

τετατατοειν: in lignum quadrilaterum. Et in priscis sculpturis (illis meritò fides) quadrata conspicitur hæc forma. Constantinus Imp. in Labaro suo expressit: & Deus ipse in aëre ei deformarat. In columnis eiusdem Principis, quæ nunc in cognomine vrbe (heu, quò ea recidit? Crux eiusmodi insculpta visitur, & vtriusque ab alatis Geniis sustentatur. Quid, quò in Numis plurifariam sic apparet? quorum alibi damus typos. Nec meo sensu, ambigi perfectò potest, in tam veteri Christianorum sensu. Tamen sunt qui de Commisâ siue de Tau formâ contendunt. nec damno, etsi dissideo: quia & illi si Titulum supernè addis, efficere atque imaginari possis quaternos istos fines.

CAP. XI.

Apud plerasque gentium Cruces ferè v̄sitate. Apud Syros, Iudeos, Aegyptios, Persas, Afros, Grecos, maximè Romanos. Quando apud eos cœperit? An & apud Germanos?

CRUCES satis vidimus: ubi gentium ex in vsu fuerint, Caddam. Etsi vno verbo pænè dixerim, ubique gentium receptas. Oriens quidem plerisque vsurpauit, idque iam olim. De Syris in Esthère scriptum: *Suspensus est Aman* *Crux Syria in vsu.*
in patibulo, quod parauerat Mardocheo. De Iudæis, in Iosua: *qui regem eius (Hai) suspendit in patibulo vsque ad vespem.*
Item in Numeris: *Tolle cunctos Principes populi, & suspende eos contra Solem in patibulis.* Atque in sacris libris sæpius. Aegyptios etiam v̄sos reperio. vt Thucydes de rege Inaro: *αὐτὸς δὲ ἀνασταυρώθη: proditiōe captus, in crucem est actus.* Et Iustinus, in eadem Aegypto: *Agathocles occiditur, & mulieres in v̄tionem Eurydices patibulis suffiguntur.* Et Persas crebrò. Herodorus de Polycrate: *Ἀποκτείναντες δὲ μὴ ἐν ἀλγῶσι ἀπὸ πύλων Οὐρανῆος ἀνασταύρωσαν: Interficiens eū (quod indignum relatu sit) Orætes in Cruce suffixit.* Ammianus de suo æuo: *Aelianus Comes & Tribuni patibulis scelestè suffixi: capti nempe à Persis.* Sed Afros vel *Afric.*
omnium creberrimè: qui non in viles modò, sed illustrissimas personas adhibebant. Atque à Senatu Carthaginensium etiam *Ducas*, (Valerij verba sunt) *bella prauo consilio gerentes.*

DE CRUCE

rentes, etsi prospera fortuna subsecuta esset, Cruci suffigebantur: Video & Græcos vísitasse. Certè Alexander Macedo Glau-
cum medicum, & Tyrios, & plures crucifixit. Etiam Xan-
rippus Atheniensis Artâyctam Persam, de quo apud Hero-
dotū in Calliope extremâ leges. Iam Romanis *vetus veter-*
rimumque (verba Victoris vsurpabo) *supplicium patibulorum.*
Si Liuius fides, statim sub primis regibus vsurparunt: & ex-
emplum in Horatio, cui id sub Tullo parabatur. Et si Cice-
ro dissentire videtur, & horridum illud Carmen ad Tar-
quinium Superbum auctorem referre. *I lictor, inquit, col-*
liga manus. quæ non modò huius libertatis mansuetudinisque non
sunt, sed ne Romuli quidem, aut Numæ, sed Tarquinij, superbissimi
ac crudelissimi regis ista sunt cruciatus carmina, Caput obnubito, ar-
bori infelici suspendito. Quæ tamen aut populariter & ad caus-
sam Cicero dixerit; aut hoc sentiens, non ab auctore illa
Tarquinio fuisse, sed illo maximè digna, & apud eum cre-
bra. Vtrum horum est, video etiam liberâ rep. statim in vsu
cruces. Dionysius de seruis coniuratis: Καὶ αὐτὰ οἱ μὲν ἐξ οἰκῶν
συλλαμβάνοντες, οἱ δὲ ἐκ τῶν ἀγορῶν ἀχθέντες ἀνεσπολοῦσθαι δύναντες.
Et ilicò alij quidem è domibus extracti, alij è foris abducti, omnes
in Crucem acti sunt. & deinceps * ταμναῖοις, vt cum Græ-
cis dicam, testes. Quid Germani? nunquid & illi vsi?
distrahor Tacitus videtur dicere: Proditores & transfu-
gas arboribus suspendunt. sed fortassis ad laqueum & suf-
focationem hoc aliquis trahat. Tamen idem Patibula
etiam attribuit: Quot patibula captiuis, quæ scrobes: quo ni-
si suo & Romano sensu?

CAP. XII.

Apud Romanos vile fuisse hoc supplicium, & plurimùm seruorum.
Quas ob causas ij affecti.

PLURIMARIAM igitur receptæ Cruces, sed vix tamen
nisi in homines viliores, Romano quidem ritu. Atque
apud eos seruorum ferè hoc supplicium, aut plebeiorum
qui iuxta seruos. De seruis mulier apud Iuvenalem:

Pone Crucem seruo.

Et alia

LIBER PRIMVS.

31

Sat. vi.
In Satyri-
co.

Et alia apud Petronium: Nec Dijs sinant, vt amplexus meos in
Crucem mittam. Ita enim venustè seruum cruciarium appel-
lat, quâ facie sermonis Scelus pro scelesto. Seruus ipse apud
Plautum comiter fatetur.

In Milite:

Noli minitari, scio crucem futuram mihi sepulcrum,
Ibi maiores mei siti sunt, pater, auus, proauus, abauus.

111. Hist.

Atque adeò peculiare hoc seruis, vt nomine *Seruili* supplicij
Cruce veniat capienda. In Tacito: *Asiaticus* (enim is libertus) *supplicij* quid

11. Hist.

malam potentiam *seruili* supplicio expiauit: Iterum. *Sumptum de*
eo supplicium in seruilem modum. In Vulcatio explicatius: Cen-
turiones rapiuissit & in crucem tolli, *seruili*que supplicio affici. In

In Auidio
Cassio.

In Macri-
no.

Lib. 111.

Capitolino: Nam & in crucem milites tulit, & *seruilibus* sup-
plicijs semper affecit. Ergo Liuium sic euolues: De captiuis, vt *Linuillu-*
quisque liber, aut seruus, suæ fortunæ à quoque sumptum suppli-
cium est. Suæ fortunæ: nempe Crux seruo reposita, gladius
aut securis libero. Ipsum hoc ita in Hirtio legas: *Prehensi ser-*
ui tres, & vnus è legione vernaculâ. Serui sunt in crucem sublati,
militi ceruices abscisse. *Seruile* igitur hoc supplicium, sed non
ob leuem aut cottidianam noxam. Horatius indicat:

Lib. 1.
Scam. 111.

Si quis eum seruum, patinam qui tollere iussus
Semefos pisces, tepidumque ligurrierit ius,
In cruce suffigat, Labeone insanior inter
Sanos dicatur.

Indicat, inquam, graues fuisse & in extremo supplicio extre-
mas causas. Sed quas illas? ægrè vniuersas dixerim: quas-
dam adnumerabo. Delatura domini. Pertinax apud Capito-

In Pertin.

linum, eos qui calumniis appetiti per seruos fuerant, *damnatis ser-*
uis delatoribus, liberauit, in Crucem sublati talibus seruis. Sic Ma-

Herodian.
lib. v.

crino iam Principe, *συκοφάνται τε ἢ δούλοι, ὅσοι διαπότας κατήχηλον,*
ἀνεσπολοῦσθαι δύναν: Sycophantæ, aut serui, quicumque dominos detu-
lerant, in crucem sunt acti. Et in genere, omnis machina con-

Lib. v.
Sent.
Tit. xxx.

tra dominicam salutem. Paulus: Si serui de domini salute con-
suluerint (Mathematicos intellige:) *summo supplicio, id est*
Cruce, afficiuntur. Item Fuga, sed (vt opinor) diuturna, aut re-

Pro Deio-
taro.
Lib. 11.
cap. vii.
Ibidem.

perita. Cicero tangit: *Quæ Crux huic fugitimo potest satis sup-*
plicij adferre? Et Valerius: *Cruce dignissimi fugitiui.* Quin
Scipio, apud eundem, transfugas Romanos, tanquam patriæ
fugiti.

DE CRUCE

fugitivos, Crucibus affixit. Simile sub Augusto, in Sexti milite puniendo, qui ferè è fugitiuis: Τὸ μὲν δεδουλόκε, ait Dio, τοῖς δὲ ἀποβάντες πρὸς τιμωρίαν ἀπεδίδθη· εἰ δὲ τοῦ μινδὲς κύριος ὁρίσκειτο, ἀνεσκολοπίζετο: *Servitia dominis reddita ad pœnam, quorum domini non exstarent, Cruci sunt fixa.* Quanquam hîc & alia causa suberat, Hostilitas in rem Romanam. Hæc & plura in servis: quos mitiores durioresve domini, grauius, mitius, pro arbitrio sunt puniti.

CAP. XIIII.

Etiâ liberi quidam in Crucem dati, sed viliores aut nocentiores: ut Latrones, Sicarij, Falsarij, atque alibi & Fures.

*Crux inâ-
gna liberis.*

*Præsertim
ciuibus.*

*Latrones
sic puniti.*

QUID autem in liberis? Rara crux, ut prædixi. Quin remouere prorsus ab hoc genere Lactantius videatur, Lib. III. Inst. cap. XXVI. ubi de Christo: *Cur si Deus fuit, & mori voluit, non saltem aliquo honesto genere mortis affectus est? cur potissimum Cruce? cur infamigenere supplicij? quod etiam homine libero, quamuis nocente, videatur indignum.* Sed frænanda ea assertio est: & ciue quidem indigna Crux, nec credo vsurpatam in eos nisi præter leges, & per sæuitiam: viliores liberi, & prouinciales, non ab eâ profectò immunes. Atque hæc crimina in iis cruciaria: primum, Latrocinium. Seneca: *Latrocinium fecit aliquis. quid ergo meruit? ut suspendatur.* Epist. VII. Caue de alio suspendio interpretè. Petronius: *Imperator prouinciæ iussit Latrones Crucibus affigi.* In Satyr. Apuleius: *Latronem istum, miserorum pignorum meorum peremptorem, Cruci affigatis.* Lib. III. de Asin. Callistratus Ictus: *Famosos latrones, in his locis ubi grassati sunt, furcâ figendos compluribus placuit.* Lib. XXXVIII. De pœnis. Scripserat ille, Cruce, ut post docemus. Cum ipso Seruatore vtrunque secus latrones duo fixi: quos duo Evangelistæ diserte *λῃστὰς* appellant, Lucas paullo communiùs *Et Sicarij. κακέρχοις.* Deinde Sicariatus. Paulus: *Inhonestiores (sicarios) pœna capitis vindicari placuit, humiliores verò in Crucem tolluntur, aut bestis subiiciuntur.* Lib. V. Sent. XXIII. Tertio, crimen Falsi. Firmicus: *Faciunt in crimine falsi comprehensos in Crucem tolli.* Lib. VI. Math. cap. XXVI. Anne & fur- In Alexad. tum? ira, sed non Romæ. Lampridius: *Cum quæreretur à regibus, quid apud eos fures paterentur? illi responderunt, Crucem.* Et mi-

LIBER PRIMVS.

33

Et mirum ni è Gallis Germanisve isti reges, quorum moribus etiam nunc Fures ad furcam. Alia etiam crimina in hanc pœnam, ne ambigas: sed ego sileo, quæ testibus aut tabulis non consigno.

CAP. XIIII.

Quæ causa falsò assignata in Cruce Christi? videri Innouationem & Seditionem esse.

CVM hæc vidimus, piè non curiosè quæro, in Seruatore nostro quis prætextus (nam causa nunquam fuit) ad Crucem? Blasphemiam aliquis dixerit, ex vocibus aut iudiciis Iudæorum. Atque ipsi sanè ita apud Pontificem accusant, & huic noxæ testes quæruntur, & ipse denique Pontifex eius damnat. Attamen, si legem spectes, hi tales lapidibus, non cruce puniti. An non veriùs ac simpliciùs, totum illud iudicium, etsi iudicij dissimile, Romanis moribus legibusque directum? Mihi videatur. & respondeam damnatum innoxium nostrum agnum, quasi Seditionis nomine & Regni affectat. Certè Romanâ lege, auctores seditionis aut tumultus, pro qualitatibus dignitate, aut in Crucem tolluntur, aut bestis obiciuntur. Quod autè sic etiam apud Pilatum accusatus, Lucas clarè: *Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dare Cæsari, & dicentem se Christum regem esse.* Credidit, nec credidit Pilatus: & Titulum tamen causamque mortis inscripsit, *Rex Iudæorum.* Ex Iudæorum quidem libris si rem decidimus, intricamur: nec vsquam traditum clarè quæ noxa ad crucem, nisi quod Philo prodidit de Homicidis. contra quos ait *Legislatorem mille mortis genera, si potuisset, dilecturum fuisse: cum non potuit, pœnam aliam adiunxit iubens homicidas & sicarios crucifigi.* Sed tuâ pace Philo, ubi hoc Legislator? nusquam expressè. hoc tantum vniuersè: *Quando peccauerit homo, quod morte pleiendum est, & adiudicatus morti appensus fuerit in patibulo.* Peccatum non designat: & frustra credo fore, si quis nunc quærat. Tamen Theologi vidento, ego * *ἐν ἁλλοτελῶ χρόνῳ πῶδα ἔτιδιμι.*

Christus non ob blasphemiam fixus.

Potius ob regni cupidinem.

Apud Iudæos noxa cruciaria hodie incerta.

Lib. V. Paulus, Tit. XXIII.

Cap. XXIII.

Libello de speciali lege.

Deuteron. Cap. XXI.

** In alieno choropodem non pono.*

Crux interdum liberè & laxè vagata: in hostes, in seditiosos, in Christianos, in feminas denique.

IN hos ergo tales ex ordine & more Crux usurpata. Interdum regnum ei largius, & præsertim apud reges. Nam hi ex libidine sæpe ita sæuierunt in hostes aut rebelles, & vno tempore multos. Alexander Magnus, vt supra tetigi, duo milia Tyriorum, captâ eorum vrbe, crucifixit. Alius Minutus Alexander in Iudæâ, ἐστὼς ἐν δρόμῳ μετὰ τῆς πελλοχίδου, αἰσχυρώσας δεξιὰς ἐν ἑδ αἰὼν ὡς αἰ: Conuiuians in publico & conspicuo loco vnâ cum pellicibus, iussit in Crucem dari Iudeorum ad octingentos. Quinctilius etiam Varus, ex eadem gente, ob nescio quem motum, ἀνεσώρυσσε πρὸς διχίλιους: crucifixit circiter bis mille. At Titus in obsidione illâ exitiali, quingenos, & plures, in singulos dies Crucibus affixit: καὶ δὲ τὸ πλῆθος χαίρει τε ἐν εὐλαίῃ τοῖς Σέβαστι, καὶ Σταυροῖς τοῖς σώμασι: & ob multitudinem ter-
ra Crucibus, & Cruces corporibus deerant. Nota, nota. historica hæc fide, non attollendi causâ dicuntur, & ab eo qui vidit, Iosepho. Nec ego miseror. abi pessima natio, hæc præmia Crucis illius, quam impiè posuisti nostro & tuo (voluisses modò) Seruatori. Iam & Augustus confecto bello Siculo, sex millia seruorum, quorum domini non exstabant, in Crucem egit. Et in Christianos Tyranni crebrò adhibuerunt, atque eos numerosos. Lego vno tempore, vno loco, ad millia decem sic interfecta. Atqui nec à famineo sexu abstinerunt hoc supplicium. & Tiberius, ob adulteratam in templo Isis Paulinam, τὰς τε ἱερέας ἀνεσώρυσσε, καὶ τὴν Ἰδὴν ὀλέσθαι γενομένην αἰτίαν: & Sacerdotes crucifixit, & Idam (ancillæ nomen) quæ corruptelæ causâ fuerat. E Christianis etiam Beata Eulalia, vngulas flammâsque perpeffa, demum cruce affixa martyrii coronam accepit. Sed & in Corsicâ, sancta Iulia virgo crucis supplicio coronata est. Plura in Martyrum historiis exempla reperies, & si voles, addes.

Hostes sic puniti.

Aut turbidi.

Grandi numero.

* Est idem quod ex Dione supra cap. XII.

Interdum & femina.

Ioseph. lib. XIII. Antiq. cap. XXII.

Ioseph. lib. II. Excid. cap. III.

Idem lib. v. Excid. cap. XXVIII.

Orosius lib. VI. cap. XVIII.

Martyrol. XII. Iun.

Ioseph. lib. VII. Antiq. cap. VI.

Martyrol. XII. Febr.

Idē XII. Maij.

I. LIPSI

IVSTI LIPSI DE CRUCE LIBER II.

CAP. I.

Transitio ad Modum figendi. præmissum de atrocitate huius supplicij, quod Summum & Extremum dictum.

DIXI satis Quid Crux & Cuiusmodi fuerit, Vbi & Quare usurpata: pergo longius, & vniuersum hoc poenale ædificium exstruo, per singula etiam membra. Dicam enim Quomodo usurpata: & non animis solùm, sed pænè oculis subiiciam sæuitiam & fer-

Crudele hoc supplicium.

v. In Verr. In cap. XIX Ioan.

ditatem eius supplicij: quæ sanè magna. Nec temerè Cicero crudelissimum teterrimūque appellauit: & poëta Nonnus

ἐλέγχον πᾶσι πότμον: damnatissimum quoddam fatum.

Quin etiam Iurisconsulti, nomine Summe supplicij, velut ob eminentiam, designant istud. Paulus: Summo supplicio, id est

Summum dictum.

Lib. v. Sæ. tit. XXI. L. VII.

Cruce, afficiuntur. Ab eadem mente Supremum Vlpianus dixit: Si liberi sint, ad bestias dari; si serui, supremo supplicio affici.

Supremum

Ad leg. Corn. fals.

cùm enim aliud non exprimat, & de seruis responsum sit, iure capio Crucem. cur non ignem? inquires: cùm Tertul-

Ad Mar- tyr. cap. III.

lianus etiam dixerit & censuerit, Summam ignium poenam? Quia ex Iurisconsultorum mente, Crux etiam supra ignem.

Lib. v. Sent. tit. XVII.

Certè Paulus hoc ordine Summi supplicij tria genera recenset: Crucem, Cremationem, Decollationem. Præit, vt vides, Crux:

& cum causâ, si infamiam, magnitudinem, & præsertim diuturnitatem poenarum in eâ attendis. Dicta hæc ipsa Ex-

Lib. x.

trema poena. vt in Apuleio de seruo cruciando: Certum extre-

Et Extre- mum.

ma poenæ, quæ more maiorum in eum competit. An & sic Arno-

Lib. I. Ad- uer. Gent.

bis? Crucem mereatur extremam, quisquis vobis dominis sup-
plicarit. Quod tamen etiam laxè, & de peste aut perniciæ ca-
pit interpretari.

DE CRUCE

CAP. II.

Duplex figendi Modus, Vulgaris & Rarus. In illo Flagellatio ex more semper anteiuit.

Diuisio di-
cendorum.

Flagellati
ante cru-
cem.

SEd scui fœdique quid in hoc supplicio fuerit, Modus ipse dixerit: quem graphicè imus repræsentatum. Vt magis possit, partimur, & duplicem eum facimus. *Vulgarem, & Rarum.* Illum, qui receptissimus, & quo vulgò utebantur. Alterum, qui magis sepositus, nec in tam assiduo vsu. De illo prius: & quidem ordine hæc tria, *Quæ ante fixationem, Quæ in ipsâ, Quæ post ipsam.* Ante fixationem duo adhibita: *Flagellatio & Deductio.* Flagellatio quidem sollennis antecessor, & raro in crucem dati nisi sic purpurati. Apud Linium, de seruis coniuratis: *Multi occisi, multi capti, alij verberati crucibus affixi.* Verberatos ecce prædixit. Alexander apud Curtium, moris huius retinens, eos qui Petram obstinatè defenderant, omnes verberibus affectos, sub ipsis radicibus Petre crucibus iussit affigi. Iudæi, apud Iosephum, *μαστιγόμενοι καὶ σταυρωμένοι τὸ σταυρὸν τῶν αἰνῶν, ἀντεστυρωμένοι:* flagellati & præcruciati ante mortem omne genus verberibus, crucifigebantur. Philo item narrans Iudæos Alexandriæ in crucem actos à Flacco: hoc addit: *μετὰ τὸ αἰνίσσασθαι ἐν τῷ σταυρῷ:* postquam flagellati fuissent in theatro. Sollennis ergo mos, imò lex: & horrendum Carmen disertè canebat: *Verbera intra aut extra pomerium: & tum denique succinebat: Arbori infelici suspendito.*

Lib. xxx.
iiii.

Lib. viii.

Lib. v.
Excid.
cap. xxxii.

Contra
Flaccum.

Apud Liu.
lib. i.

CAP. III.

Flagellorum & Virgarum discrimen. Illa magis vilia, & magis acerba esse, solere & talis asperari.

Flagra cru-
ciaris pro-
pria.
Cicero ex-
plicatus.

VERBERATI igitur: sed vtrum virgis an flagellis? Illas interdum reperio: sed magis crebrò ista. Discrimen enim esse scimus: & quia Virgæ honestiores, inhonestissimo huic supplicio adtributa Flagra. Cicero illudens & cauillans in Labienum: *Porcia lex Virgas ab omnium ciuium corpore amouit; hic misericors flagella retulit.* Quomodo retulit? vnà cum Cruce scilicet, cui hæc adiuncta. Dixi inho-

Orat. pro
Rabir.
perd.

LIBER SECVNDVS.

37

inhonestiora fuisse. Ita, & propriè seruorum, Sic apud Terentium

Terentius,

Adelph.

— ad necem operiere loris. S A N. loris liber?

Exclamat & indignatur, vt in re insolenti, quòd libero intentata lora. Et ab hac notâ seruilem conditionem Menæ Horatius opprobrat:

Epod. Od.
xiii.

Seetus flagellis hic triumphalibus

Horatius,

Præconis ad fastidium.

Vide Fabr.
in Semestr.

Significat à Triumuiris (Imperium iis & animaduersio in seruos) cæsum flagris publicè, idque sub præconis voce.

L. x. de
pœnis.

L. viii. C.
i. de repud.

Itaque & Macer Ictus scripsit, *Ex quibus causis liber fustibus, ex his seruum flagellis cedi.* Et Impp. rescripserunt, mulie-

Macer,

rem habere iustas diuortij causas, si se verberibus, quæ ingenuo aliena sunt, afficientem maritum probauerit. Flagra hæc ipsa intelligunt: quæ cùm ab ingenuis, tum à fæminis remota maximè. Atque vtnouum & seuerum in Licinio Pontifice

Lib. i.
Cap. i.

L. viii.
de pœnis.

Lib. i. Ser.
xii.

narrat Valerius: quòd ei virgo Vestalis, quia parum diligens

Valerius.

ignis æterni custos fuisset, digna visa est, quæ flagro admoneretur.

Flagella autem hæc aspera. adeò vt Vlpianus scripserit, ministrorum immanitate, multos sub eiusmodi flagellis interuisse. Et

Horribile etiam id Horatio visum agnominare:

Nec scuticâ dignum, horribili fectere flagello.

Quod magis fuit, cùm ea iustis talis aut officulis exasperabant. Factum Romæ, atque alibi. Eustathius dici notat:

Flagella
taxillata.

ἀσφαλτοῦ καὶ μάστιγος, τὰς δὲ ἀσφαλτῶν ἐν ἐργασίῳ καταποτρυνόμεναι: Flagra talaria, quæ talis insertis inuolutisque confecta sunt. Apud

Lib. iiii.

Lib. viii.

Athenæum quispiam recenset, in Parthis optimates quoque & Satrapas, vbi visum Regi, *παῖδες καὶ ἰμάτιν ἀσφαλτοῦ καὶ μά-*

στιγῶν: virgis & loris taxillatis cedi Apuleius agnoscit, & Flagrum pecuinis ossibus catenatum, scitè appellat. Ille idem

Gallis vti-
tatem.

Gallis Matrisdeum adscribit. Arrepto flagro, inquit, quod se-

miuiris illis proprium gestamen est, contortis tenuis lanosi velleris prolixè fimbriatum, & multiungis talis ouium tessellatum, indi-

dem sese multinodis commulcant ictibus. Et Plutarchus appositè ad eius lucem: *Οὐδὲ μάστιγος ἐλδοῦν ἴσμεν, ἀλλὰ τῆς ἀσφαλτοῦ τῆς ἐνεῖνης, ἢ τὰς Γάλλους πλημμελοῦντας ἐν τοῖς μηρώσις πολεῖται:* Nec

qui libera verberationis egeat, sed flagri illius taxillati, quo Gallos

E 3

aliquid

DE CRUCE.

aliquid offendentes in sacris Magnæ matris coërcent. An tale aliquod flagri genus, quo Christus etiam noster cæsus? imaginantur aut pingunt per pietatē nonnulli. Haud ego assero: sed illud Euangelistæ, cæsum esse & quidem flagro. Sic enim Matthæus, corruptâ ipsâ Latinâ voce: Τὸν δὲ Ἰησοῦν περὶ γαλλῶσας παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ. Iesum cum flagellasset, tradidit ut crucifigeretur. Ἰμάσθλω, id est, loreum flagellum appellat Nonnus.

Πρὸς δὲ τὴν Χρυστοῦ δέμας φοίνιζεν ἰμάσθλην,
Horribili Christi corpus rubefecit habenâ.

CAP. IIII.

Solitos ad Columnam verberari; atque aliàs per viam. De ipsâ columnâ cui sacrum corpus annexum.

SE D obserua. Flagellatio hæc non vno semper loco, aut tempore. Aut enim ante Deductionem utebantur, idque domi, aut in prætorio: quod in Seruatore factum. aut in ipsâ Deductione, per viam: quod moris fuit magis præsci. Si domi, ligabant interdum ad columnâ. Firmamenta huic ritui non tam multa reperio, reperio tamen. Artemidorus ubi somnium narrat serui, qui visus sibi ab hero δέφεσθαι, deglubi & turpiter tangi: addit, περισσεύει κίονι πολλὰς ἐλαβε πληγὰς: columna alligatus, multas accepit plagas. Phileas etiam apud Eusebium, sæuitiam in Martyres, qui Alexandria, referens: Ἄλλοι δὲ πρὸς τοῖς κίονσιν ἀντιπρόσωποι ἐδοῦντο: Alij autem ad columnas vultibus inter se aduersis, astringebantur: & de flagellatione sentit. An & Plautum sic accipimus?

Abducite hunc

Intrò, atque adstringite ad columnam fortiter.

Ego quidem: etsi ad custodiam modò id factum aliquis perrendat. Sed de Seruatore nostro non ambiguum, pijs quidem & in religione antiquis. Etsi enim Euangelia non exprimunt: tamen secuti Patres. Prudentius clarè, & cum ritus quoque præsci attestazione:

atque columnæ

Annexus, tergum dedit, ut seruire, flagellis.

Hiero-

LIBER SECVNDVS.

39

Epist. ad Eustoch. Hieronymus & suo æuo existisse commemorat. Ostendebatur illi (Paulæ) Columna, Ecclesiæ porticum sustinens infecta cruore Domini, ad quam vindictus dicitur & flagellatus. Indicat fulcri vsum habuisse in ædificio templi: quod ipsum Prudentius. Perstat adhuc, templumque gerit veneranda columna. Etsi Bedæ tempore in medio Ecclesiæ fuisse, ipse testatur. Meminit huius quoque, & miraculorum per eam, Gregorius Turonensis. Hæc domi flagellatio, & ad columnam: quid per viam? sub furcâ id factum, de quâ in * loco dicam.

CAP. V.

Crucem suam tulisse, aut totam, aut eius partem.

AD Deductionem venio, in quâ duo obseruo, Ludibrium & Tormentum. Ludibrium, quod ipsi coacti crucem suam ferre, aut certè eius partem: ut verè esset illud quod dicitur, *Suo sibi iumento malum*. Artemidorus: βασδέων τῶν δαίμονων χερσίων κακέρων μὲν ἰδόντι Σταυρὸν αὐτῶ σημαίνει, εἶονα γὰρ καὶ ὁ Σταυρὸς θανάτου, καὶ ὁ μέλλων περισσέσθαι πρὸς τὸν βασδέον: ferre aliquem Deorum inferorum, malefico quidem id videnti Crucem prodicit. Similis enim & Crux morti, & qui in eâ figendus, prius eam portat. Plutarchus etiam comparatione quadam utili: Καὶ τὸ μὲν σώματι τῷ κολλοῦντων ἐκαστος τῷ κακέρων ἐκφέρει τὸν αὐτοῦ Σταυρὸν, ἢ δὲ καὶ τῷ κολλοῦντων ἐφ' αὐτῷ ἐκαστος ἑξ' αὐτῆς τεκταίνεται. Et corpore quidem quisque maleficorum suam effert Crucem: malitia autem cruciatuum quemque in se, ex se, gignit & fabricatur. Benè hoc & salubriter Plutarchus: *Dij Deaque* (ait quispiam) *quàm malè est extra legem viuentibus: quidquid meruerunt, semper expectant.* Sed repono me in gradum. Ferebant Crucem. atque ita Iohannes de Christo: βασδέων τὸν Σταυρὸν αὐτοῦ ἑξήλθεν εἰς τὸν λεγόμενον κρανίου τόπον: baiulans suam Crucem, exiuit in locum Caluaria dictum. Quâ solâ causâ vetera quædam vaticinia aut imagines Doctores nostri ad Christum trahunt. Ut Tertullianus hoc de Isaaco. Cum, inquit, Isaac à patre hostia duceretur, & lignum ipse sibi portaret, Christi exitum iam tunc denotabat, in victimam concessi à Patre, lignum passionis suæ baiulantis. Idem.

Idem in Isaia verbis istis: *Cuius imperium factum est super humerum ipsius. Solus, ait, nouus rex Christus nouae gloriae potestatem & sublimitatem in humero extulit id est, Crucem.* Et Christus sanè totam plenamque Crucem tulit. Ni fecisset, quid opus erat auxiliatore & subsequa, qui adleuasset? Alij non semper totam: atque ideo cautè prædixi, *eius partem.* Nam qui ritu veteri sub furcâ cæsi ducebantur, * ferebant non nisi istam. Imò interdum nec istam. Nam fac in arbore aliquâ crucifixum, & subito: profecto, præter se, nihil tulit.

CAP. VI.

Deductos cum vexatione, Stimulis etiam actos.

TORMENTVM etiam in Deductione: quia trahere, diuexare, & stimulis agere per viam solent. Dionysius de tractione: *δι' ἀγορᾶς αὐτὸν μαστιγώμενον ἐνέλαδεν ἔλκειν: per forum flagellatum ipsum, trahere eos iussit.* Nec dubium est quin impulerint, deiecerint, erexerint, per sæuitiam aut per lulum. De Stimulis etiam non temerè addo. & apertè auctor adfirmandi Plautus, apud quem conferuo seruus:

*O carnificinum cribrum! quod credo fore,
Ita te forabunt patibulatum per vias
Stimulis, si noster huc reuenerit senex.*

Habes Stimulos, idque in Patibulato (ad furcam astricto) & per vias. Iungit iterum cum Cruce Plautus: *Stimulos, Laminas, Crucesque.* & aliàs meminit, sed sic vt seorsim eos fuisse sciamus inter cruciatus & tormenta, sicut laminas & ignes. Pictores nostri asserculum siue tabellam imæ Christi vesti appingunt, quæ clauis præacutis confita pedibus calcibusque euntis illidatur: nunquid alludentes ad hanc Destimulationem? quæ tamen stimulis aliis facta, quos oblongos, siue è sudibus præacutis, siue & ferro præfixis gestabant ad hunc usum. Sumptum à bubus, quos sic exstimulabant. Sed nisi ea Pictorum mens, ipsi vidento: ego inuentiuncula eius nec auctor sim, nec interpret.

CAP. VII.

In ipsâ Fixione nudi in crucem dati: an altam, an in terrâ depositam? id quesitum, & vtrumque firmatum.

ISTA sunt quæ Ante fixationem: nunc quæ In ipsâ. Tria considero, *Suspensionem, Astrictionem, Inscriptionem.* Suspensionis præit, & ante illam etiam Nudatio. quia simul ad crucem ventum, spoliabant hominem, & sic in eam dabant. Receptum hoc in plerisque suppliciis, velut Naturæ suasu, quæ nudos induxit in vitam, & educit: etiam in isto. Artemidorus: *Στερεῖσθαι ἀγὰρ δὸν τῆς πέντης καὶ τὸ ὑψιλὸς ὁ σωεργεῖς. τὰς δὲ πλουσίους βλάπτεται γυμνοὶ τὸ σωεργεῖς.* Crucifigi bonum pauperi, quia sublimis est crucifixus: noxium verò diuiti, quia nudi crucifiguntur. In Christo factum hoc obserues: quem Euangelistæ narrant recepisse vestes post flagellationem iam deducendum, & posuisse iterum deductum. Ergo nudi dati in crucem: sed lacentem an Erectam? Pro lacente, Acta vetera de Pionio Martyre: *Ἐλτὸρ se vestimentis spoliavit, & in calum suspiciens ac Deo gratias agens, super lignum seipsum extendit, militique tradidit vt clauis configeretur.* Satis clarè: atque etiam mox clariùs: *Eum igitur ligno fixum erexerunt.* Dicit nihil potest, quin fixio hîc in lacente facta fuerit, quæ post erecta. Et ratio etiam aliqua suadet. Nónne enim facilius hominem sic affigere supinum & inclinatum: quàm tollere in erectam, pendulum, labentem, fortasse & reluctantem? videtur. Tamen quòd in Erectam, plusculi adfirmant testes. Cicero in Gauiana cruce describendâ *Quid attinuit, cum Martini more atque instituto suo Crucem fixissent post urbem in viâ Pompeiâ, te iubere figere in viâ quæ Rhegium spectat?* Et verba & rei seriem vide, obseruabis fixam primò crucem, & tum in eam datum. Idem in Rabiriana: *In campo Martio Crucem ad ciuium supplicium defigi & constitui iubes.* Stabat iam defixa, dum cautilla diceretur, & cruciarium suum expectabat. Galba apud Suetonium, cuidam inclamanti se ciuem Romanum esse, *multo præter ceteras altiore & dealbatam crucem statui iussit.* Statui, actum suffigi. Iosephus de ludæo quodam

Reiectio
canilli.

Itavum pro
sublatâ.

DE CRUCE

42
a Romanis capto: Ο δὲ βασιλεὺς προσέταξε καταπηγῶναι Σταυρὸν, ὡς Lib. vii.
ἀντίχ' ἀρεμῶν τὸν Ἑλεάζαρον: Bassus iussit defigi crucem, tanquam sta- Excid. lud.
zum suspensurus in eâ Eleazarum, Denique & libro Eldræ: Ut Incap. vi.
omnis homo qui hanc mutauerit iussionem, tollatur lignum de domo
ipsius, & erigatur, & configatur in eo. Vtrobique hîc erectio,
fixionem antecedit. Nec video quid obduci possit: nisi istud
infirmum, statutas quidem, sed sub aduentum noxij iterum
demissas. Quis credat? aut irriti laboris quæ ratio? Abnuunt
etiam phrasæ veteres, quas scimus plerumque ad similes re-
bus ipsis. Dicunt enim Tollere, Agere, Ferre, Dare in crucem:
quæ omnia elationis sunt aut molitionis. Item in ipsis
fontibus, Excurrere, Ascendere, Salire, in crucem: quæ mihi
videntur convenire non nisi in Erectam. Priorum phra-
sium exempla nota atque obuia sunt: posteriorum cape ista.
Plautus:

Ego dabo ei talentum primus, qui in crucem excucurrerit.
Prudentius:

Cruce illa nostra est, nos patibulum ascendimus.

Plautus:

Credo hercle adueniens nomen mutabit mihi,
Faciet quæ extemplo Crucisalum me ex Chrysallo.

Sed & testes, in ipsâ narratione, pro Erectâ. Nonnus de
Christo:

Εἰς δ' ὄρου τετραπλόουρον, ἐπ' ἡρόρον, ὑψόθεν γαίης
Ὀρδιον ἔξεταίνουσιν.

In lignum quadratum, altum, terraque leuatum,
Rectum extenderunt.

De eodem Nazianzenus:

Ἀντίχ' ὄμιλος ἐρατοδρόμῳ ξύλων
Ἀνῆγον, ἦγον, ἦγον εἰς ἄκρον τέλος.
Ὀρδὸς δ' ἐς ὄρδον αἰθέρ' ἐσηρίζετο,
Ἑσπλῶνα δ' ἐγκάρσιον ἄλλον διδέω.
Ἐτεταν, ἔξετεταν, ἦλωσαν χέρας,
Πόδας δὲ καθήλωσαν ἐν πηκτῶ ξύλῳ.

* Neque
scio an ipsa
Tragedia
germana
Nazianzo-
vi.
Quorum versuum (haud sanè optimorum, liberè dicam)
hæc sententia. Ductum & subductum in altam crucem, ad vlti-
mum eius finem: rectum ita statutum: tum ad transversarium lignum

manus

LIBER SECVNDVS.

43

manus fixas: denique & pedes ad stipitem defixum. Atque ista
pro Erectâ. In dissensu autem nos quid definimus? consen-
sum, quâ licet. Dicimus vtrumque vsurpatum, sepius tamen
hoc postremum. Imò interim necessariò hoc postremum.
Pone enim in arbore suspensos (sæpe factum:) quomo-
do demitti ea potuit, & tunc attolli?

CAP. VIII.

Clavis figi solitos, interdum funibus adstringi.

De vita
beata cap.
xix.

SED iam ad Adstrictionem transeo, quæ facta clavis, aut fu-
nibus, sed plurimum illis. Seneca: Cum refigere se crucibus
conentur, in quas unusquisque vestrum clavos suos ipse adigit. Ita le-
gendum, non adicit. Illi, inquit, conantur tollere se de cru-
cibus suis: vos contrà, magis magisque affigitis, & clavos
adigitis in lignum. Meminit & Apollo in oraculo quo-
piam, de Christo:

Apud La-
ctant. lib.
iii. cap.
xiii.

Γόμοις καὶ σκολόπτεσι περὶ ἀνέτλησε τελευτῶν:

Clavis quæ & palis mortem exantlauit acerbam.

Lib. ii.
cap. lvi.

Loquitur de hac eius morte per crucem: quia, vt Artemido-
rus ait, ἐκ ξύλων καὶ ἡλῶν γέγονεν ὁ σταυρὸς: ex lignis & clavis crux
confecta est. Atque ab hac re Græcis passim ipsa crucifixio,
προσηλωσις dicta: quasi dicas clavis-fixio. Vlpianus in Demo-
sthenem explicat προσηλῶσαι, Σταυρῶ προσηλῶσαι τοῖς ἡλοῖς: cruci
affigi clavis. Et fortasse eò respexit Strabo cum de Cantabris
dixit, ἀναπεπηγῶτας ἐπὶ τοῖς Σταυροῖς: suffixos in crucibus. Ergo de
clavis certum: an etiam de funibus? sunt exempla. Auso-
nius suum Cupidinem facit

Contra
Mid.

Lib. iii.

In Christo
patient.

Deuinctum post terga manus, substrictæque plantis
Vincula merentem.

Lib. i.
cap. lvi.

Et communi ligandi verbo in hac re Artemidorus vsus:
Σταυρεῖσθαι, inquit, ἀνδρὶ ἀγάμῳ γάμον προσηγορεύει δὲ τῷ δε-
σνῇ: Crucifigi (in somnis) viro calibi nuptias designat, ob ligatu-
ram, quia scilicet ligno iungitur copulaturque. Plinius inter
magicas ineptias Spartum etiam è cruce numerat, id est spar-
teos funes. Quid, quod D. Andreas ita alligatus? Abdias

Lib. x.
viii. cap.
iv.

F 2

apertè,

DE CRUCE

apertè, & caussam etiam addit: *Proconsul mandat questionariis*, Lib. 111. Hist. Apo.
ut ligatis manibus & pedibus, non clavis affixus suspenderetur, quo diuino cruciatu deficeret. Ex quo colligas, habitum id magis sæuum. Et si prima fortasse crucifixio talis, & in Liuij pri-
scis scriptisq; libris legas: *Arbori infelici recte suspendito.* Lib. 1.
Recte, inquam, additur: quod tamen heri ac nuper eiecerunt correctores. An sic quoque appensi latrones bini, qui cum Christo? Vulgò sentiunt, nec aliter pingunt. Tamen falsò: quia illi, pariter ac Christus, fixi. Nonnus ad-
firmat. In cap. xxx

κέντροις ἀντιτύποισιν ἐπὶ Σάββηθ τοῦ δέντρος:

In cruce præduris clavis fixi, inque ligati.

Et magis Historia prisca, quæ est de Helenâ Constantini matre. Ea cum venisset sacra & Deo-homini trita loca, cupidine visendi & venerandi: de Cruce etiam inquisiuit nostrâ illâ seruatrice. Fodit, tres reperit, ac diu animi anceps hæsit quæ esset illa vera. Nam Titulus, quo dignosci potuisset, iacebat seorsim disiectus. Denique miraculo & diuinâ indicatione opus fuit ad discernendum. Quid autem opus, si vestigia clauorum modò in vnâ? Argumentum certum est, & res ipsa per Ecclesiæ annales.

CAP. IX.

In quibus partibus clauis, & quo numero?

CLAVOS autem istos, siue & funes, in manibus pedibusque fuisse satis notum. Nonnus de Seruatore:

Καὶ ποτὶ καὶ παλάμῃσι σιδῆρεα κέντρα κομίζων:

Et pedibus manibusque ferens stimulos ferratos.

Tertullianus de veteri vaticinio: *Foderunt manus meas & pedes] quæ propria atrocitas crucis.* Habent atrocita libri scripti: & rectè, ut amat loqui ille scriptor. At quàm multi isti clauis enimuero dissident. Alij de ternis asserunt. ut Nonnus, qui Christum depingit.

Quot clauis
in pedibus.

Tres qui-
dam vo-
lunt.

— ἀμεζήτω δὲ πεπαρμένον ἄλυσιν γόμφῳ
Διπλόν ἢ τὸν ἔχοντα μὴ τετρημένον ὀρμηῖ,
Ποσσὶν ὁμοπλευκέσσιν.

Facit

LIBER SECVNDVS.

45

Facit ecce magno & singulari clauo pedis utriusque pectusculum transfigi, & quidem uno ictu, idque pedibus mutuò impositis & complicatis. Clarum est. etiam illud Nazianzeni, pariter de Christo, vbi cruce deponitur:

In Christo
patiente.

Τυμὸν τρισηλῶ κείμενον ἐν ἑλῶ λαβών:

Nudum triclauis repositum ligno auferens.

At contrà tamen tendunt alij, & suggerunt quaternos. De eodem Christo Gregorius Turonus: *Clauorum dominicorum, quòd quatuor fuerint, hæc est ratio. Duo sunt affixi in palmis, & duo in plantis.* Sed & Cyprianus melior maiorque auctor *πανδωπικῶς* scripsit: *Clavis sacros pedes terebrantibus.* Quid, quod Plautus ex more asstruere videtur tantos?

De Glor.
cap. vi.

Serm. De
Passione.

Mostellar.

Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excucurrerit, Sed eâ lege, ut offigantur bis pedes, bis brachia.

Nisi istamen ibi sensus. ut seruulus ad maiorem quasi cautionem, & ne facilè se refugeret, voluerit non semel manus pedesque, sed bis singula figi: ita inquam, ut bini in quoque membro essent clauis. Quàm magis confidero, tam magis hoc dictum censeo: cum id quoque reperiam, per sæuitiam multiplicatos alibi clauos. Ut in Martyrologio: *Agricultorum plurimis clavis Cruci affigentes interemerunt.* Interdum & in aliâ corporis parte. In eodem Martyrologio: *Philomenus manibus pedibusque, ac demum capite clavis confixo, martyrium consummauit.* Itaque si morem veterem vides, arbitrium fuit de clavis, & frustra litigemus. Si de Christo tamen quaeritur, nescio, & in dissensu Patrum non est meum arbitrari.

xxix. No-
uemb.

xxix. No-
uemb.

In Plauto
noua expli-
catio.

Pluribus
clavis fixi.

CAP. X.

Ordo & Modus affigendi. An lignum aliquod in Cruce suppeditaneum?

ADDO magis defigendi modo. Is fuit, ut manus primùm figerent, inde pedes. Graphicè Lucianus in Dialogo vbi Prometheus figitur. Vulcanus Mercurio loquitur: *Ἀνταρπώστω, ἐκπύεσθαι τοὺς χεῖρας ἀπὸ τοῦτου πρὸς τὸ ἐναντίον.* Crucifigatur, extensus ambas manus ab hac parte in aduersam. Atque initium à manu dextrâ. Ibidem Mercurius Prometheo:

Manus
primum fi-
xi.

F 3

Ἀλλ' ὁρεγε:

Αλλ' ὁρεγε τὴν δεξιάν σου δὲ τὴν ἡρασε, κατὰ κλει, καὶ τὴν σφύ-
ραν ἐρραμένως κατὰ φερε. δὲ καὶ τὴν ἑτέραν, κατελήφθω δὲ μάλα καὶ αὐτή.
Sed præbe dexteram. tu autem Vulcane, astringe, & confige, &
malleum fortiter demitte. Da & alteram, quò illa etiam rectè astrin-
gatur. Tum itum ad pedes. Sed ambigas, Manusne fuerint
toti moli ferendæ? Apparet enim corpus omne (præsertim
si quis pedes inflecteret) pependisse à manibus solis. Ego ita
arbitror. Quidni? Duræ & nervosæ illæ partes, & lentè fran-
gi. Fortasse nec in mediâ semper manus volâ clavi fixi, sed
superiùs paullo quâ cum brachio coit, id est circa carpum.
Plantus facit suspicari, qui disertè scribit *brachia offigi*, non
manus. Sed puto equidem amplius. si corpus grauius, aut
manus tenuior, adminiculum sæpè fuisse funes. Illos quoque
additos, & circa humeros aut pectus medium, ad crucem
adstrictos. Hoc malim, quàm cum alijs asserculum siue ta-
bellam inducere, in quâ innixi & fixi simul pedes. Nimis ac-
curata ea fabrica, imò delicata. Tamen in Christi cruce Gre-
gorius Turonicus agnoscit, quiâne fuit, an quia piè imagi-
natus est? Ipse quidem sic: *In stipite erecto foramen factum ma-
nifestum est. pes quoque parvæ tabulæ in hoc foramen insertus est. su-
per hanc verò tabulam, tanquam stantis hominis, sacræ affixæ sunt
plantæ. Nec scio an illuc Innocentij hæc referenda: fuerunt in
cruce dominicâ ligna quattuor, stipes erectus, & lignum transuer-
sum, truncus suppositus, & titulus superpositus.* Nam vidi qui de
Trunco sic acciperent: etsi vox videtur abnuere: quæ parùm
apta ad minutam illam tabellam. Verba etiam plura & se-
quentia Innocentij cùm examino, sentire eum dixerim non
de hac impositâ, sed verè (ut loquitur) *supposito trunco*, è
quo ipsa crux surgat. Ita enim sensisse videtur: truncum
aliquem fuisse, siue fulciendæ cruci in imo appositum (ἀν-
τιπρὸς) Græci id genus obliqui sustentaculi vocant,) siue sub
ipso recto stipite in terrâ, cui ille immissus, ut firmior staret.
Neque ego assero id factitatum: sed mentem scriptoris po-
no. Trahunt etiam Irenæum istuc, qui crucem sic deformat: *Ipse habitus crucis fines & summitates habet quinque: duos in lon-
gitudinem, & duos in latitudinem, & vnum in medio ubi requiescit
qui clavis configitur.* En, inquit, medius ille finis tabella est in
quâ

An ferre po-
suerint por-
dulum cor-
pus?

An semper
in ipsâ volâ
fixi?

De tabellâ
suppositâ
ven.

De Glor.
Mart. cap.
vi.

Serm. i.
de vno
Mart.

Lib. ii.
cap. xlii.

quâ corpus requiescit. Fateor verba huc ire, nec temerè
contenderim de alienâ mente. Tamen Iustinus martyr, è
quo sumpta hæc videntur, sic de isto fine: Καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πη-
γνύμενον ξύλον ὡς κέρας καὶ αὐτὸ διέχον ἐστίν, ἐφ' ᾧ ἐποχουῦται οἱ σταυροῦ μέντοι.
Et illud in medio defixum lignum, ut cornu ipsum etiam eminet,
in quo feruntur & quasi invehuntur, qui crucifiguntur. Cornu
id appellat, & notare vult: quomodo aptè in planâ hac tabel-
lâ? Videndum ne vterque ille scriptor aliud intellegat à iam
dicto sensu. Diuidunt crucem in quinque fines (Apices Ter-
tullianus scitè appellat:) quattuor illos, qui noti sunt & in-
currunt: quintum, quem in
mediâ cruce collocant, vbi
lignum transuersum scindit
transitque stipitem defixum.
Hac consideratione, quin-
que sunt fines: & vnus ille
stipes (sed sectus) facit ter-
nos. Quod autem aiunt in-
uehi & requiescere: verum est.
corpus acclinatur ei & quasi
innititur à tergo. Augusti-
nus hoc sensu scripsit, Lon-
gitudinem crucis à terrâ sur-
gentem, cui corpus erat infi-
xum. An totum corpus? imò
pedes tantum quod liquet:
sed adfixum innixumque in-
tellegit, nec scio an innixum
scripsit. Tamen in picturis
sculpturisque etiam priscis
vestigium tabellæ huius exstare audio: non ergo temerè
spreuerim. non certè à Christi cruce: de alijs, audacius.
Quod enim vestigium in scriptoribus antiquis?

Aduerf.
Triph. Iud.

Lib. iii.
aduerf.
Marc. cap.
xi x.

Vide sup.
Lib. i. cap.
ix.

Vide supra
lib. i. cap. x.

De Titulo, quid is Latinis? quomodo ascriptus, aut praelatus.

POST Astrictionem Inscriptio. Quid ea est? Causa supplicij, & ipsum crimen, & Romanâ voce *Titulus*: quâ & Iohannes est usus. Atque item Nonnus:

Τίτλος, τόπερ καλέουσι Λατίνες Τίτλον ἰων.

Matthæus Αἰτία bene & signanter dixit. Glossæ Græcanicæ veteres: Αἰτία, causa, materia, titulus. Eadem Latinæ, *Titulus*, ἰδέχθαι. Latini etiam passim pro causâ. Vt poëta:

Et poteris titulum mortis habere meæ?

Valerius: *Fine vitæ nostræ variis & occultis causis exposito, interdum quedam immerentia supremi fati titulum occupant.* Atque

hic Titulus præferri aut apponi solet damnatis. Præferri, ut in Suetonij Caligulâ: *Præcedente titulo qui causam pœnæ indicaret, per cætus epulantium circumducitur.* Epistola Lugdunensis, de Attalo Martyre: Περιχαρὲς καὶ κλέπτει ἀμφιδέξου, πῶνακος

αὐτὸν περιάγοντος, ἐν ᾧ ἐγγράφητο ῥωμαῖσι, Οὗτος ἔστιν Ἀτταλὸς ὁ χρεῖστας: *Circumactus per amphitheatrum tabellâ ipsum præeunte, in quâ Latinè scriptum, Hic est Attalus Christianus.* Sed & appendi, aut

apponi damnatis solet. Suetonius Domitiano: *Patrem familiâs detractum è spectaculis in arenam canibus obiecit cum hoc titulo, Impiè locutus parvularius.* Quintilianus ostendit Gladiatores quoque sic productos: *Quidam ut patrem sepeliret, auctoravit se.* Die muneris productus sub titulo causæ, rudem populo

postulante accepit. Sed facit propriè ad Crucem Dionis locus, de seruo, quem dominus agi in crucem, idque per forum iussit: καὶ γραμματέων τὴν αἰτίαν τῆς θανάτωσός γε δηλῶντων: *Cum litteris*

(siue Titulo) quæ causam mortis aperirent. Sæpe etiam neglecto aut spreto titulo contenti Superdictione fuerunt, id est ut Præconis præeuntis voce populo id nuntiaretur: de quo more alij, & ego alias.

In cap. xix

Lib. i. cap. xii.

Cap. xxviii.

Apud Euseb. lib. v. cap. i.

Cap. x.

Declam. cccii.

Lib. l. iiii.

CAP.

Post fixationem, quomodo mortui in cruce? languore, aut fame. Vitalitas quorundam.

BENE iam & fideliter fiximus: quid post fixationem? hæc tria, *Mors, Corruptio, Custodia.* Mors, lenta, molesta, & vel à stillante paulatim sanguine, vel à fame. Quid si

etiam ab auium ferarumque laniatu? videbimus, & singulatim diducemus. De sanguine quem demittebant fixi, clarum est, nec testimonij eget: & tum eâ causâ, tum ex acri verberatione quæ præiuerat, credo inuvalidiores multos obisse. At de fame, Eusebius ubi Martyres narrat crucifixos in Ægypto: Ἰνδύμενοι τε ζῶντες, εἰσὶν καὶ ἐπ' αὐτῶν ἰκλῶν λίμνη δὲ φαρμάκων: & *seruati sunt viui, donec in ipsis patibulis fame morerentur.* Itaque legas quosdam diu in crucibus vixisse, ut

Lib. viii. cap. viii.

Martyr. xxx. No. uemb.

Martyr. v. Septemb.

Martyrol. xli. Maij.

Lib. xxii.

De vit. beat. cap. xix.

ingenitum scilicet roburerat, aut vires. Beatus Andreas in cruce suspensus, in eâ populum docens, (ô athletâ Deo dignum!) biduo superuixit. Victorinus sub Neruâ, iussus suspendi capite deorsum, ita per triduum vixit. Quod sanè miror in schemate illo minime apto ad longam vitâ. Magis etiam istud: quod

Timotheus & Maura in Cruce nouem diebus viui pendentes, ac se ipsos in fide corroborantes, martyrium consumpserunt. Vnde hæc vis aut vitalitas, nisi à vitæ ipso fonte? Quamquam & alij

quidam animosè egisse in extremis istis rebus legantur. velut Bomilcar ille apud Iustinum: qui patibulo suffixus in foro medio, magno animo crudelitatem ciuium tulit: adeo ut de summâ Cruce, veluti de tribunali, in Pœnorum scelera concionaretur. Quidam etiam petulanter: ut proteruuli apud Senecam, qui ex patibulo spectatores suos conspuunt. Atque etiam

adnotauit, quosdâ miseratione Principis, aut Magistratuum è Cruce ablatos, post vixisse. Iosephus in vitâ suâ recitat: Redibam, inquit, è vico quodam, & vidi multos ex hostibus (Iudæis) crucifixos: & tres ex iis adagnoscens, cum quibus antè mihi consuetudo, valde in animo dolui, & cum lacrimis progressus, dixi Tito. Ille autem statim depositos eos mandat diligentissimè curari, atque ex iis duo inter ipsam curam obierunt, tertius superuixit.

Morsuaria in Cruce, sed ferè lenta.

Plusculos dies quidam vixere.

Loquentes & sermonantes.

Alij illud dantes.

G

CAP.

DE CRUCE

CAP. XIII.

Quosdam à volucris, aut feris etiam viuos laceratos, & plerofque omnes mortuos. interdum & lanceis interfectos.

AT de laniatu etiam addidi, & caussam illam quoque feci mortis. Haud temerè. quia sic ligati, & cum se non commouerent, dari reuera ^{* canibus} *ἐλπίς*, vt cum poetâ dicam, ^{laniena} *κλέειν* ^{Atque auibus cunctis.} *Οἰωνοῖς ἰ τε πάσι*. Atque id etiam vini. Prudentius:

— Crux illum tollat in auras,
Viuentesque oculos offerat alitibus.

Horatio
lux.

Horatius aspexit:

Non hominem occidi. non pasces in cruce cornos.
quia sicarij scilicet & homicidæ dari solent in crucem. Item

Iuuenali.

Iuuenalis:

Vultur iumento, & canibus, crucibusque relictis
Ad sætus properat, partemque cadaueris affert.

Quin reperio in sententiâ iudiciali quoque id aliquando expressum. Actis Martyrum: Claudius, Asterius, Neon, cruci affigantur, & corpora eorum auibus laceranda relinquuntur. Itaque Apuleius proprium hunc refert Patibuli cruciatum, cum canes & vultures intima protrahunt viscera. Addit autem & Canes: & discas licet cruces non semper fuisse per-altas. Quomodo enim, si canes attingerent, atque etiam lupi? Nam & hos Catullus addit in Epigrammatio, quod mihi quidem non nisi circumlocutio videtur cruciariæ huius mortis.

Apulio.

Opinio de
Catulliano
Epigram.
matia.

Si Comini arbitrio populi, tua cana senectus

Spurcata impuris moribus, intereat:

Non equidem dubito, quin primum inimica bonorum

Lingua exsecta auido sit data vulturio:

Effossos oculos voret atro gutture coruus,

Intestina canes, cetera membra lupi.

Lanceis
transfixi
quidam.

Istæ mortes. nisi quod interdum lanceis etiam transuerberatos lego, an ad accelerandum fatum, an explorandum: Illud fuit in Marcelliano & Marco: quibus ad stipitem ligatis in pedibus eorum affixi sunt clauj, cumque transisset vnus dies & nox

Παλ. αβ.
Hymn. x.

Lib. 1.
epist. xv.

Lib. vi.
De Asin.
in fine.

Martyr.
xviii. lxx.
nij.

iussit

LIBER SECVNDVS.

SI

iussit ambos (Fabianus iudex) lanceis per latera verberari. At istud in nostro Domino; cui miles iam mortuo lanceâ latus aperuit, scilicet periculum an bonâ fide obiisset.

CAP. XXIII.

Crurifragium à Cruce remotum. Quid fuerit, in quos receptum, & quomodo?

NON autem & crura iis fracta, inquires, atque ita interempti? Vulgò inualuit hæc opinio, sed vulgò. Qui penetrant & examinant, vident disparata hæc supplicia & seorsim fuisse. Induxit vulgum, quòd in sacrâ historiâ latronibus duobus crura fracta leguntur. Atqui sciant pro moribus Iudæorum id fuisse: atque illic fortasse tantum. Lactantius monuit: Suffixus itaque Christus cum spiritum deposuisset, necessarium carnifices non putauerunt ossa eius suffringere, sicut eorum mos ferebat. Ait cautè eorum mos: nempe Iudæorum. Et cur hoc Iudæi? ne fraus legi fieret, quæ iusserat ad Solem occasum suspendiosos deponi. At deponi nisi mortui non debebant: diutius autem plerique vivebant: ergo hac aut aliâ viâ mors festinanda. Aliâ etiam dico viâ: nec crediderim fuisse hanc solam. Lex quam tango, est in Deuteronomio, & vertit sic doctor Afer: Si autem fuerit in aliquo delicto, ita vt iudicium mortis sit, & morietur, & suspendetis eum in ligno, sed & sepulturâ sepelietis eum ipsâ die. Ergo Crurifragium propriè nihil ad Crucem: tamen quia se ingerit, & vile, atque item sæuum est iuxta crucem, breuiter de eo dicam. Vox ipsa proba & vetus. Glossæ priscæ: Crurifragiū, *συνλονοπία*. atque alibi Crurifrangium rectè etiam scribunt. Nam Tago & Tango, & Frago & Frango, dixerunt: sed prior scilicet scriptio, magis pro archaismo. Diuisit elegantix gratiâ Apuleius: Uxor diras in eum deuotiones deprecata, & crurum eius fraginm abominata. vbi adominata pro vero magis & pro sensu. Ipsa res antiqua, & iam Plauti, & antè æuo, passim Crurifragium minati seruis. In eius Asinariâ:

Lib. iiii.
cap. xxvi.

Tertull.
aduers.
Iud. cap. x.

Lib. i.
de Asin.

Asinar.

— Crura hercle offringentur,

Age impudice, nisi istum percies.

Et credam, vt crucem ipsam, peculiare fuisse seruis. Sc-

G 2

neca:

Cura non
iis fracta.

Nisi forte
in Iudæa.

Cur ibi?

De Cruri-
fragio.

Olim in
usu.

Fere in
seruos.

DE CRUCE

neca: Magnam rem sine dubio fecerimus, si seruulum infelicem in ergastulum miserimus. Quid properamus verberare statim, crura protinus frangere? Suetonius Augusto: Thallo à manu, quod pro epistola, prodit denarios quingenos accepisset, crura effregit. Idem in Tiberio: Verique mox (ministro cuiquam, & tibicini) quod mutuo flagitium exprobrassent, crura fregisse. Ergo in seruis: sed ita, vt liberi non immunes. siue in crimine, siue potius per scuitiam vindicantis. Ita M. Mario Gratidiano Cornelius Sulla perfringi crura, erui oculos, amputari manus iussit. Et Spendiani rebelles in Africâ, cum Pœnorum optimates cepissent, Κολοβάσαντες, καὶ σωτὲρ φαντες τὰ σκέλη, ἐπὶ ζῶντας ἐρρίψαν ἐς τὴν πύλιν: admutilantes, & crura conterentes, adhuc viuos proiecerunt in foueam aliquam. Et in Martyres nostros plurifariam sic scuitum. Eusebius de his quæ in Arabiâ aut Capadociâ: τῶν Μαρτύρων τὰ πέλυν ἀναγενομένων, τὰ δὲ τὰ σκέλη καὶ τερνύμενων: Martyribus aliâs securibus interfectis, aliâs Crurifragio punitis. Martyrologium memorat Hadrianum Nicomedie, cum aliis vigintitribus, omnes sub Diocletiano martyrium crurifragio consummasse. Idem de pluribus, atque innominatis: Commemoratio S. S. Martyrum, qui in persecutione Maximini fratris cruribus necati sunt. Et sæpius. Modus huius supplicij, vt incus cum malleo, vel veste ferreo inferretur, ac tibias incudi imponerent, validis ictibus sic frangendas. Colliges ex Actis Martyrum priscis, quæ Surius vulgavit. Sublatum hoc supplicium à Constantino Victor asseuerat, de quo in * loco.

CAP. XV.

Corrupti in cruce passi sunt, & nefas sepelire.

CORRUPTIO iam post Mortem. Quam sic intelligo, quod nec mortuos deponerent, sed tabo illic passi sunt diffluere, & à Sole ac pluuiâ corrumpi. Valerius impersè hoc narrat de Polyrate, qui ab Oræte cruci affixus: E quâ, inquit, putres eius artus, & tabido cruore manantia membra, atque illam leuam, cui Neptunus annulum manu piscatoris restituerat, situ marcidam, Samos letis oculis aspexit. De quo ipso Afer

LIBER SECVNDVS.

Afer noster, vt solet, succinctè: Polycrati Samio filia Crucem prospicit de Solis vngvine & lauacro Iouis. Tangit historiam, & somnium quod in Herodoto, & tu ab eo pete. Sed hæc mens somnij, sublimem in cruce madidandum à Ioue cum plueret, à Sole vngendum cum is calidus è nudo corpore saniem eliceret adipemque. Hanc in cruce putrefactionem intellexit Theodorus Cyrenæus, cum Tyranno minanti eam respondit: Suâ nihil interesse, humi, an sublimi putresceret. Neque aliam Artemidorus, cum malum diuitibus ominatur à somniatâ cruce: τὰς γὰρ σάρκας ἀπολλύουσιν οἱ σωροὶ θέντες: Carnes enim amittunt qui in cruce fixi. Ita inquam, amittunt, siue tempore & defluxu: siue & lanienâ volucrum ferarumque, de quâ dixi.

CAP. XVI.

Custodia & miles ad Crucem, ne quis detraheret.

ITA QVE hoc fine asseruati in Cruce, & deponi rarum omnino fuit. Nisi quod Philo tamen notat, receptum moribus fuisse in Natali Imperatoris, aut simili die festo quosdam è crucibus deponi, & permitti ad sepulturam: at Flaccum contra, nouos etiam tum iis affixisse. Ne quis autem deponeret, miles & custodia assedit. Petronius: Miles cruce asseruabat, nequis corpora ad sepulturâ detraheret. Plutarchus in Cleomene: Ολίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις οἱ τὸ σῶμα τῶν κλειόμενων ἀνέσταντες φυλάττοντες, εἶδον δὲ μεγάλῃ δράκοντα τῇ κεφαλῇ περιπελεγμένον, καὶ δατοκρύπτοντα τὸ πρὸς ὤπον, ὥστε μὴ εἶν ὄρεον ἐφ' ἧται αὐτὸν σαρκοφάγον: Paucis post diebus, ij qui Cleomenis cruci affixum corpus custodiebant, viderunt magnum serpentem capiti eius circumplexum, et faciē velantem tegentemque, ne qua carminora auis attingeret. Vbi vtrumq; habes, & custodiri solitos mortuos, & aues faciem in primis inuolasse. Possis ad hanc custodiam illud Euangelistæ referre: Εχετε κησῶδιαν, ἀπάγετε: Habetis custodiam, abite. Quæ Pilati vox fuit ad Iudæos petentes asseruari monumentum. Viderunt autem intelligere custodiam, quæ paullo antè ad crucem. nisi quis malit, Habetete custodiam, quasi ab imperante, & indignanter dante. Vox enim Græca in vtrumuis valet.

IVSTI LIPSI DE CRUCE LIBER III.

CAP. I.

Transitio ad Rarum figendi Modum. Furca diuisa, & hic de Ignominiosa dictum.

ABNDE, quæ ad Vulgarem crucifigendi modum, diximus: Rarus superest, quem ipsum pari curâ imusexpunctum. Eum supra descripsimus (& vox præfert) sepositum, & minus in assiduo usu. Sepositum æuo, Inusitatum vel Schemate vel Fine. De his tribus ordine & partitè dicam (iuuat in his talibus) & in lucem forasse protraham, quæ vsque adhuc parum claro oculo conspecta. Æuo seposita Furca est: olim quidem in creberrimo usu, sed quæ paulatim desit atque aboleuit. Mentio crebra non in historiis solum, sed Comædiis priscis: mētio tamen magis, quàm explicatio. ego hīc faciam, & pro copiā ingenij dabo in splendorem. Vt possim, duplicem illam facio, Veterem & Nouam. Priorem, quæ priscis Romanis (non enim apud alias gentes legi) vsitata: atque hanc iterum duplicem. Ignominiosam & Pœnalem. Illa est, quæ collo imposita serui circumduci solent ob culpam aliquam, ostentui & ad irrisum. Isidorus: Furcifer dicebatur olim, qui ob leue delictum cogeatur à dominis, ignominie magis quàm supplicij causā, furcam circa urbem ferre, prædicans peccatum suum, & monens ceteros ne quid simile peccarent. Plutarchus in Coriolano, Humanè habitos seruos à priscis dominis notat. & addit: ἦν δὲ μεγάλη κόλασις οἰκίῃ τε πλημμελῆσαντος, εἰ εὐλοῦ ἀμάχῃς ὃ τὸν ῥύμον ὑπερίδῃσιν ἀεὶ μῦθος, διεξέλθοι τῷ δὲ τὴν γαστήριον ὃ γὰρ τῷ πατρὶ καὶ ὁφθαλμοῖς, ἐκείνῳ πῶς εἶχεν, ἐκάλειτο δὲ Φυρκίφερος. Erat autem magna castigatio serui delinquentis, si lignum currus, quo

Quid rarum modum? Is diuisus.

Furca duplex.

Iterum duplex. Ignominiosa.

Lib. x. Orig.

LIBER TERTIVS.

55

quo temonem sustentant, tollens & ferens exiret circa viciniam. Id enim passus, & sic conspectus, non ultra fidem habebat, & vocabatur Furcifer. Talia idem in Quæstionibus Romanis. Et Glossæ veteres: Furcifer, σωροκόμιστος, ἀμεγαλοφύρος. οἱ παλαιότεροι ἀντὶ τιμωρίας δὲ μόνον ἐν τοῖς βασιλεῦσι ἔχοντες ἀμεγαλοφύρον, ἀλλὰ τὸ πολὺ πᾶσι γούμοι: qui patibulum fert, qui furcam. Qui peccauerant, pro pœnâ furcam in collo habentes circuibant, per urbem undique ducti. Atque hæc illa prima est, ab ipsâ re & sine Ignominiosa à me dicta: quæ origo aut exemplar tamen Pœnalis.

CAP. II.

De Furcâ Pœnali, & casus sub eâ ad mortem.

EA est, quæ item collo imposita circumducti, sed cum verberibus & pœnâ causâ. Atque adeo mors plerumque huic consequatur: siue sub ipsâ Furcâ ad necem cæsis, siue cum eâ in crucem latis. Scorsim vtrumque explicabo, & firmabo. Sub eâ ad mortem cæsi: ex Suetonio, qui pœnam more maiorum interpretatur, nudi hominis ceruicem inferi furcæ, corpus virgis ad necem cadi. Atque idem etiam Victor: Senatus sententiâ constitutum, ut, more maiorum, collo in furcam coniecto, virgis ad necem caderetur. Ac reperio exempla etiam in historiâ, etsi haud crebra. Liuius * incestum cum Vestale sic punitum ostendit: L. Cantilius scriba Pontificum, quos nunc minores Pontifices appellant, qui cum Floroniâ stuprum fecerat, à Pontifice Max. eoque virgis in Comitio cæsus, ut inter verbera exsisteret. Dionysius in culpâ simili, & de iis qui Vrbiniâ stuprarant: ἦν δὲ δὴ ἀποκαταμέντων τὴν αἰσχύαν φθορῶν, ὃ μὲν ἑταῖρος αὐτῶν διεχειρόστατο, τὸν δὲ ἑτερον οἱ ἦν ἱερὰν ἐπισκοποῖ συλλαβόντες, ἐν ἀγορᾷ μέσῃ αἰκισάμενοι, καὶ ἀπερ ἀνδράποδον, ἀπέκτευναν: Ex iis autem qui illicitam corruptionem patrauerant, alter seipsum interemit, alterum ij qui sacris præerant (ij sunt Pontifices) comprehendentes, in foro flagris secantes, tanquam mancipium, interemerunt. Nam et si neuter furcæ hīc mentionem faciat, tamen cum verberibus ad necem datos denarrent, probabile id ita ritu prisco factum: hoc magis, quod Dionysius quasi indicans addidit, καὶ ἀπερ ἀνδράποδον, seruilem in modum. Quod autem

Sub furcâ cadi.

Ad mortem.

* Vide Rē-
stium in
Probrum.

Neron. cap. xlii.

In Neron.

Lib. xxi.

Lib. i. x. Antiq.

DE CRUCE

autem liberi etiam sub furcâ interdum cæsi, exemplum in Epitomâ Liuij clarum, de C. Marieno: qui accusatus apud *Lib. LV.* Tribunos quod exercitum in Hispaniâ deseruisset, damnatusque, sub furcâ diu virgis cæsus, & sestertio nummo varij. Nam etsi ille non ad veram mortem cæsus, tamen ad ciuilem, & libertatem ciuitatemque pariter amisit. Atque ideò dixi plerumque mortem consequam: cum & in Plauto legam:

*Et ob eam rem in carcerem te desse compactum scio,
Et postquam es emissus, cæsum virgis sub furcâ scio.
Quæ obiciuntur feni viuo etiam & videnti.*

Menæch.

CAP. III.

Ligatos ad Furcam in crucem solere tolli, Furcam & patibulum videri eadem, aut haud longè dissita.

SED cum Furcâ in crucem latos etiam dixi: quod rei nostræ facit, atque id tale fuit. Ligati ad Furcam, & sub eâ cæsi, per viam ducebantur, fixi deinde ad eam, tollebantur in crucem. Firmamus veterum scriptis. Arnobius: *Seruum pessimè meritum per Circi aream mediam traduxisse cæsum virgis, & ex more, multasse post patibuli pœnâ.* Ita legimus, non pœnam. Et quod ait, *ex more*, huic rei seligimus: quasi receptum videlicet & tralaticium post cæsionem hanc, suspendi. Nam etsi Arnobius non expressit sub Furcâ cæsum: tamen ita fuit, & in ipsâ hac narratiunculâ alij omnes cōsensu produnt. Liuius: *Seruum quidam paterfamiliâs nondum commissio spectaculo, sub Furcâ cæsum, medio egerat Circo.* Cicero: *Seruus per Circum, cum virgis cederetur, Furcam ferens ductus est.* Valerius: *Cum seruum suum verberibus multatum sub Furcâ, ad supplicium egisset.* Denique Lactantius, qui & Patrisfamilix nomen expressit: *Antonius Maximus (potius Autronius, ex Macrobio) diuerberatum seruum sub Furcâ, medio Circo ad supplicium egerat.* Ergo sub Furcâ ad supplicium acti: sed nunquid in eâ appensi? Ita. quia hæc Furca non aliud quàm Patibulum fuit. Certa auctoritas Macrobij: qui de illo ipso facto. *Autronius, inquit, Maximus quidâ seruum suū verberatum*

Cum Furcâ appensi.

Arnobius obiter correctus.

Furca & patibulum, eadem.

Lib. VII. aduers. Gent.

Lib. II.

De Diuinatione. I.

Lib. I. cap. VII.

Lib. II. cap. VII.

Lib. I. Saturn. cap. I.

LIBER SECVNDVS.

57

ratum, patibuloque constrictum, per Circum egit. Quid hoc est, patibulo constrictum, nisi quod alij omnes Furcam dixerunt, & Liuius de Horatio, *sub Furcâ vinetum?* Nam ita res fuit. Alligari brachia manusque ad hanc furcam solent: atque ita circumduci, mox in eâ attolli. In Plauto legis, *Dispeffis* *plantinis* *locis facta lux.* *manibus patibulum habere.* item: *ire patibulatum per vias.* Et quod Nonius ex eo citat: *Patibulum ferre per urbem, deinde affigi cruci.* Nota verba & seriem: *Ferre, deinde Affigi.* Quæ ipsa in Licinij historici fragmento apud eundem Nonium: *Ad patibulos (ita mutato genere, pro patibula) deligantur, & circumferuntur, cruci defiguntur.* Clarè omnia. Habes, vt in Macrobio, ligari constringique ad patibulum; habes, circumferre; habes defigi. *Circumferre* inquam. nam quod vulgò est *circumferuntur*, vereor vt rectum sit. quia non profectò circumlati, sed ipsi pedibus suis ibant: nisi tamen capias quasi circumductos. Sed ego malim, *circumferunt* reponi. vt sit ligatos ad patibula, ea ipsa circumtulisse. Ita Plautus: *Tu quidem hodie canem & furcam feras.* Nam ibi Furcam, quod patibulum aliàs, dixit. sicut & hîc: *Cum furcâ in urbem, tanquam Carbonarium.* Atqui docendum etiam est, iniquies, in eâ appensos: Nōne res clamat? Si enim Furca idem quod patibulum: quid ambigas? Constat certè in patibulo suspensos. Sed firmo & testibus. Festus: *Furcillæ siue Furcilla, quibus homines suspendebāt.* Cedò de quibus aliis hoc accipies? Plinius: *Supplicia annua canes pendunt, inter ædem Iuuentutis & Summani, furcâ sambuceâ, arbore fixi.* Vix est vt aliter intelligas, quàm in furcâ ad arborem fixos. At clarissimè iam Firmicus: *Seuerâ animaduertentis sententiâ patibulo suffixus, in crucem crudeliter erigetur.* En, primò patibulo suffigitur, deinde tollitur in crucem. Atque hinc illa phrasis, *Patibulo crucis affigi*: quia patibulum scilicet, hoc sensu, pars crucis. Distinguit & Tacitus: *Patibula, ignes, cruces.* & quod patens hæc transuersaque pars sic dicta, Seneca indicat: *Alij brachia patibulo explicuerunt.* sicut inferior defixusque stipes, *Crux* propriè dictus.

Moitell.

In patibulo.

Casim.

Lib. V. Mathel. cap. XXXI.

Correctus Licinius Macer.

In ipsâ furcâ appensi.

Patibulum propriè à Cruce diuersum.

H

CAP.

Quæ forma Furcæ fuerit, obscure traditum in veterum scriptis.

SE'D qualis hæc suspensio, & quâ verâ germanaque facie
Sipha Furca, vt ingenuè dicam, hæreo, & velut inter So-
lem & Orcum erro. Video, non video; probo, improbo; &
planè quod Græci dicunt, τὴν γραμμὴν ταλαντοῦ. Suidas Fur-
cam sic describit: Φέρκα ὡς αὐτὴ ῥωμαίοις ξύλον διδύμον. Furca Roma-

Quid Fur-
ca quæritur.

Plutarchi
designatio.

nis est lignum duplex siue geminum. Plutarchus paullo magis vi-
detur aperire: διπλὴν ξύλον ὁ ταῖς ἀμαξῆς ὑπὸς αὐτῶν: duplex lignum
quod curribus subiiciunt. Tamen hoc ipsum satis γενικῶς & ἀ-
εἰστός, itaque distinctius alibi: ξύλον ἀμαξῆς ὡς τὸν ῥυμόν ὑπερείδουσι.
lignum currus, quo temonem sustentant. Atque addit: ὁ δὲ ἑλλωγὸς
ὑπὸς αὐτὴν καὶ στήριγμα, τὸ τοῖς ῥωμαίοις φέρκαν ὀνομάζουσι: quod enim Græci
Hypoſtaten & Sterigma (suffulcimentum & sustentaculum)
id Romani appellant Furcam. Benè & clarè pro suis Græcis:
nos an scitiores? In Hesychio hoc saltem reperio: στήριγμα
(idem quod στήριγμα) dici à quibusdam, τὸ διπλὴν ὡς ὑποτιθέσθαι

In Cauffis.

In Corio-
lano.

Dubitatio
de Hesychio
hæreo.

Fortassis
emendandus.

Dionysij
verba de
Furcâ.

τὸ τῆς ἀμαξῆς ζυγῶν: illud biceps aut furcatum, quod subiiciunt cur-
rus iugo. Iuuat, an moratur? istud potius, quoniam ζυγὸν scri-
bit siue Iugum, quod Plutarchus Temonem & ῥυμόν. Vtri ac-
cedimus? Plutarcho magis, nec video quid Iugo fulciendo
subieceris, quod dependet & fertur collo bouum. Ergo, me
quidem arbitro, Hesychius, in vicinis voculis, sic corrigatur.
Atque ex istis rem factam habeamus, si nota veterum cur-
rum membra. Opinamur tamen similia nostris fuisse, &
Dionysium etiam audiamus. In eo, vbi pœnam describit
ferui illius Autronij Maximi (de quo pluscula supra) hæc
lego: Ἄνθρωπος ῥωμαῖος ἐν ἀφανῆς δεξιόποντος ἰδίον ὅππ' τιμωρεῖα θανάτου ὡς αὐ-
τὸς τοῖς ὁμοετέροις ἀγρεῖ, ἵνα δὴ παρ' ἀφανῆς ἢ τιμωρεῖα τῆς ἀνδραγαθίας γένηται,
δι' ἀγορῆς αὐτὸν ματαγένηται ἐπὶ τῶν ἐλλωγῶν, καὶ εἰ τις ἄλλος ἢ τῶν ἐλλωγῶν
τόπος ὁ ἀφανῆς. οἱ δὲ ἀγορεύοντες τὸν δεξιόποντα ὅππ' τιμωρεῖαν, τὰς χεῖρας
ὑποτιθέμενοι ἀμφοτέρωθεν, καὶ ξύλον περὶ δὴσαντες περὶ τὰς ἐρνας τῆς καὶ τοὺς
ἄλλους, καὶ μέγας τῶν καρπῶν δίδουσι, παρηκολούθουσαν ἑαίνοντες μετὰ τῶν γυναικῶν
ὄντα: Vir Ramanus haud ignobilis, seruum suum ad mortis supplicium
tradens conseruis aliis ducendum, vt conspicua & illustris pœna
homi-

Lib. VII.
Antiq.

hominis eius fieret, per forum verberibus affectum & abere ipsos
iussit, & si quis alius in vrbe locus celebris. Qui autem ducebant
eum ad pœnam, manus eius ambas extendentes, & ad lignum al-
ligantes, quod circa pectus & humeros ad manuum volam pertin-
geret, sequebantur flagris cadentes sic nudum. Iam Plautus ima-
gine etiam videtur voluisse expressam:

Plauti com-
paratio.

Casina.

— ego remittam ad te virum

Cum furcâ in urbem, tanquam carbonarium.

Ex iis tres sententiae eruta, & singulae explicatae. Tertiâ m. d. u. co-
tât lu videri.

HÆC sunt quæ apud veteres quidem legerim rei huic
illustrandæ. Nos ex iis sententias, an somnia nostra?
proponemus: impetrabili tamen veniâ, sicubi in antiqui-
tatis illis tenebris subsistemus, aut labemur. Sententias, di-
xi. nam tria sunt quæ ex descriptiunculis elicio iam dictis.
Primum, Furcam potuisse esse facie quâ nostrum hodie
Patibulum: atque id ipsum reliquias & exemplar esse à
pœnâ priscâ. Ait Plutarchus, currui aut temoni subiectum fuisse.
quid olim, nescio: tale aliquid in nostris curribus su-
pra ipsum axem. Ait Dionysius, per humeros, per pectus iisse:
hoc in isto, si collo imponas. Obstat tamen huic, quod
disertè aiunt ξύλον διπλὴν, διπλὴν, διδύμον. lignum duplex, biceps,
geminum. Nam certè hoc triplex lignum est: etsi ista quoque
forma Furca olim dicta. Sententia altera, Lignum fuisse
geminum, quod à tergo per humeros, & ante per
pectus, hominem medium includeret; atque ita rectum
ad expansas utrasque manus iret. Forma, quam Dio-
nysius ingerere videtur & suadere. Quid tamen hîc simile
Furcæ? quomodo in utroque isto ligno homo suspensus?
Nam antè illud incômodauerit, imò ad guttur strangu-
larit. Sed nec in curribus quid simile, scio. Sententia tertia.
Furcam, veram esse furcâ: quam hodieq. dicimus, & quam
Varro indicat, vbi Vallum ἐπιμολογῇ: quod singula ibi extrema
bacilla

Opiniones
tres de Fur-
câ.

Prima.

Secunda.

Tertia: at-
que si-
mata.

* Etiam
Belgæ,
Vercam,
à Latino.

III. De
L. L.

DE CRUCE

Bacilla furcillata figuram habeant litteræ v. Pro hac sententiâ multa sunt. Primum quod Furca *ἡμπερὸς*: in bonis priscisque Glossis. item *Furcifer*, *ἡμπερὸς*. Atqui *ἡμπερὸς* Hefychius describit τὰς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ὅτι δύο ἐκινδύναται, διὸν δύο τέλη ἐχούσας: eas quæ ab uno initio & capite in duo desinunt, tanquam duos fines habentes. Est planè figura Varroniana, & litteræ iam dictæ. Quid, quod in curribus hodie, quâ Temo cum axe coit, Furca est sustentando illi aut fulciendo? Quâ mente in Sardonio, de Baccho:

Vite capistratas cogebat ad effeda tigres,
Intrabat duplicem quâ temo racemifer arcum.

Denique cum descriptione Dionysij mihi convenire videtur examussim. Da Furcam istam paulatim diuaricantem; ab humeris per pectus, & inde manus veniat; est illud ipsum lignum quod descripsit. Iam Plauti Carbonarium, quò nisi huc referas? Ecce qui lignarios fasces aut carbonum saccellos hodieque ferunt, furcam iungunt. cuius caput cum exstantiâ aliquâ bacillorum à tergo est; longiores duo fines diuersi per pectus descendunt, & manu utrâque (quasi ad contranixum) sustentantur. Atqui, inquires, manus hîc non in alto expansæ. Fateor non in alto, expansæ tamen: & cum funibus traherentur, ligatis ad extremas manus, etiam protendebantur tollebanturque. Quin alius locus Plauti est, qui videatur ab hac modestâ expansione, si attendis. Nam in Milite, servus quispiam in ostio stabat, mulierculam redituram expectans, & nequa elabere-
tur. Ad eum servus alter:

Credo ego istoc tibi exemplo eundem esse actum extra portam,
Dispersis manibus, patibulum cum habebis.

Benè est, inquit. forma & status in te, qui mox erit, cum herus alligatum te patibulo per urbem ducet. Atquin stetisse ego eum opinor, manibus ante se proiectis & leuiter diductis, habitu quo solent captantes & apprehensuri.

C A P.

LIBER TERTIUS.

61

C A P. V I.

Ratio suspendendi per singulas illas formas exposita, atque etiam oculis proposita.

RES sententias super Furcæ formâ habes: tu elige: et si nos ad ultimam vides proclinos. Quomodo autem nunc Suspendio? Pro formis distinguenda est. Si prima placet, res facilis. in trunco absciso, in paxillo infixio, imò in fissurâ supernè factâ, potuit firmiter appendi. Imaginem (oculorum enim magis res quàm verborum est) infrâ habes. Si altera, tùm sic censeo, ductos quidem cum duplici ligno ad Crucem, sed non cum utroque in eam actos. Quod ante pectus, depositum putem: manus fixas in altero, atque id ipsum in trunco, paxillo, fissurâ (ut prius) firmatum. Imaginem vide. Nec absurda aut vero nimis extranea sententia est: cum & Patibulum reperiam singularem eiusmodi re-
ctumque stipitem dictum. Nonius ex Titinio citat:

H 3

si quis-

DE CRUCE.

— si quisquam hodie* præter hanc
Posticum nostrum pepulerit, patibulum hoc
Ei caput defringam.

In Patibulum.

Et interpretatur Seram, quæ ostia occluduntur, quod hac remotâ
valvæ pateant. Credo eum ex ipso argumento fabulæ sic pro-
ferre, & quod Ianitor aliquis atque ostij custos hæc dicat.
Certè quidem Sera est lignum transversum quod ostiis op-
poni solet, in postem utrimque immisum. Hodie quoque
usus. Itaque Glossæ: Sera, *μολὸς θύρας*. Et Poëta aliquis
— excute poste seram, Atque ego amplius arbitror. etiam-
si olim Furca aliâ facie fuerit: tamen commodi causâ, &
quia pronior faciliorque hæc appensio, successisse singulare
hoc rectumque lignum, & id tulisse in humeris, manibus
inibi reuinctis, in eoque mox figendis. At si tertia sententia
sedeat, facilis suspensio. siue in ipsâ Furcâ defixâ in terram
simpliciter; siue cum eâ in altiore arborem aut lignum
sint sublati. Figuræ videantur.

Furca spe-
cies.

Quid. in
Amor.

In tertiam
appensio.

CAP.

LIBER TERTIVS.

63

CAP. VII.

De nouâ Furcâ, quæ nostrum Patibulum. Tribonianum substituisse
passim in Legum libris.

DE veteri Furcâ sic censemus, cum lege respiciendi & re-
siliendi, si quis meliora. Mutare in his talibus non
mihi probum. Noua sequitur quam dixi, quia inferioris
æui inuentum. Ea est instrumentum è ligno triplici, formâ Iugi *Quid noua
Furca?*
veteris, cui appensos homines laqueo strangulamus. Hodie quoque
usum & speciem hanc habet in plerâque Europâ. Non &
priscis cognita: non arbitramur. Pœna quidem laquei Ho-
mero expressa, qui facit impudicas ancillas ab Ulyssæ sic pu-
niri. atque idem infamem *καὶ μὴ καὶ δαμόνιον δάματον* (ita loquitur)
impuram mortem ostendit: uti & Plinius, qui præposteram,
dixit. quia spiritus intercluditur, cui exitus querebatur. Sed à
Græcis usurpatam vix reperiâs: nec à Romanis quidem in
publico. etsi ij, in carcere, damnatis gulam laqueo fran-
gebant. Credo cœpisse, cum crux desit, & vicariam illi fa-
ctam. Isidori quidem æuo nomen hoc & usum habuit. Pa-
tibulum vulgò, inquit, Furca dicitur (ita nunc quoque in Hi-
spaniâ, ubi ille scripsit) quasi ferens caput. Suspensum enim &
strangulatum hæc exanimat. In libris legum, quas Tribonianus
atque eius adiuvæ collegerunt, satis frequens hoc nomē: &
ut opinor, significatione novitiâ: quia sublato Crucis sup-
plicio, quidni etiam Furca vetus? Itaque ipsos Iurisconsul-
tos usurpasse, non habet fidem apud iuris & moris antiqui
peritos. qui verè notant, substitutum id pro Cruce: causâ
apertâ & liquidâ, quia Constantinus lege latâ sustulerat Cru-
cem. Ergo ipsi quoque, qui leges collectum ibant in æui il-
lius & sequentis usum. Exempla plura sunt, & notata aliis:
quædam etiam ubi inconspicua. ut in isto Callistrati, de
Pœnis: *Famosos latrones furcâ figendos placuit*. Inconspicte, in-
quam, imò ineptè. Quid? ad Furcam nouâ homines figun-
tur? certum est astringi. Sed fuerat *Cruci figendos*: mouerunt
alterû, altero retento, quod non debebant. Simile in Ulpiani
de Pœnis: quod exscriptor etiam fortasse corrupit. *Decuriones
in metallum dari non possunt, nec furcæ subici.* Cruci in Ulpiano
fuerat:

Laqueo præ
prisci meos
uarime.

* Sed non
ut appen-
derent.

Quando id
cœperit?

* Cuiaciû,
Fabrum,
alios.

Lib. v.
Orig.

xxix.

li. ix.

fuerat: sed quis dixerit, *Cruci subiici*? Itaque * *subfigi*, vel *susfigi*, verum censeam; & eandem ἀποκρίσιν hīc agnoscam.

CAP. VIII.

De Raro modo in Schemate. & primū de Inuersā suspensione.

Varij figendi modi.

AD FATIM de Furcā, quæ inter Raros figendi primus Modus fuit. Alter, qui Schemate à vulgari diuersus. Intellego, cū alio atque alio habitu hominem affigebant. Id quoque facitatum, vt ingeniosa crudelitas est in pœnas. Iosephus, vbi narrat Iudæos iussu Titi crucifixos: Προσέλιον δὲ οἱ στρατιῶται δι' ὀργῶν καὶ μῶσος τοὺς αἰχμαλωτῆρας, ἄλλοι ἄλλω χήματι, πρὸς χυλῶν. Affigebant milites, ab irā & odio, eos quos ceperant, alium alio schemate, ad ludibrium. Hæc schemata varia fuere, quæ in lectione vidi, tangam. Est illud, quod Inuersum dixeris, cū hominem in caput suspendunt, pedibus sublatis. Seneca: Alij capite conuerso in terram suspendere. Eusebius ostendit Martyribus in Ægypto id factum καὶ ἄλλοι παλιν μὲν ἀναπολοποδέντες, οἱ μὲν καὶ τὸ σινώδες τοῖς κακέρχοις, οἱ δὲ καὶ χειρόνως ἀνὰ πάλιν κατὰ κεφαλὴν κειμένοι: Atque alij iterum crucifixi quidam more in maleficis recepto; quidam etiam deterius, inuersā figurā, & in caput pendentes. Quod ipsum in D. Petro, sed eo rogante, ne assimularetur Magistro. Abdias: Et accedens ad Crucem, rogauit vt inuersis vestigijs figeretur. Chrysostomus: Χαίρεις Πέτρε, ὁ τῆς ἐύλου τῆς σαυροῦ διπολαύσας, καὶ κατ' ὁμοιότην τῆς διδασκαλίας σαυρωθῆναι ἐδεήσας ἐν ὁρδῶν χήματι, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ κεφαλῇ, ὡς εἰς ἔρανδον τῶν πορείων ἐπὶ γῆς ποιέμενος: Gaudeas ὁ Petre, crucis lignum degustans, & ad instar Magistri crucifigi recusans in recto Schemate, sed magis in caput obuersus, tanquam in cælum viam à terrā faciens. Et Petrum quidem etiam clauis inibi fixum, idem Chrysostomus testatur: Ὁ εὐλογημένοι ἦλοι, ὅτι πρὸς τὰ ἅγια ἐκείνα μέλη διήλθον: O benedicti Clauis, qui sacra illa membra penetrarunt! Sicut & Calliopius Martyr, post tormenta, verso in terram capite Cruci affixus est. Affixus, non deuinctus. Tamen & funibus adstricti. vt Symeon Metaphrastes de Philippo Apostolo: Flagris cadunt & verberant, deinde cū funibus à talis vinxissent, sublimem

Lib. v. Excid. cap. xxviii.

Consolat. ad Mart. cap. xx.

Lib. viii. cap. viii.

Orat. in Pet. & Paul.

Martyrol. vii. April.

limem suspendunt precipitem. In cruce enim aut stipite sic suspensum accipio. Nec aliter Ammianum: Dracontius & Diodotus, iniectis per crura funibus, exanimati sunt.

CAP. IX.

De obliquā suspensione, de varicante, & inter arbores scissione.

REPERIO & obliquos super crucem crucisve positos: vt in Plutarchi Artaxerxe: Is narrat Parysatidem regis matrem infensam Eunuchō cuipiam, arte eum redigisse in suam potestatem. tum iussisse ἐνδεῖραι ζῶντα, καὶ τὸ μὲν σῶμα πλάγιον διὰ τῶν σαυρῶν ἀναπῆσαι, τὸ δὲ δέρμα χωρὶς δεξπατταλῶσαι: cutem viuo detrabi, & corpus quidem obliquum iacensque tribus stipitibus siue crucibus infigi, pellem seorsim in palo poni. Video & inter duos palos dispectis manibus pedibusque alligatos, vt in Martyrologio, de Anastasiā: Manibus & pedibus extensis ligata est ad palos. Video & inter arbores appensos, &

obliqua infixio.

Decussata.

DE CRUCE.

fos, & reductis iis, scissos. De Coronâ martyre: Ipsa inter arbores scissa, Victor autem decollatus est. Quod ipsum Schema ad Cruces referendum Propertio facile accedam, qui sic appellat:

Arboreasque cruces Sinis, & non hospita Graiis
Saxa, & curuatas in sua fata trabes.

Senecam etiam huc traham, si fidem libris priscis habeo, qui inter genera Crucium recenset, distracta in diuersum actis crucibus membra. Ita libri inquam, quos ego vidi. Est tamen vulgò curribus, bono & suo sensu. ad Metium enim respiciat: etsi vetus desitumque id supplicium, nec inter vsitata fortasse ibi referendum.

CAP. X.

De modo qui Fine diuersus. primum de his qui in Cruce vsulati.

TERTIVS figendi modus Rarior, qui Fine diuertit à vulgato. Quem intellego, cum cruces aliò spectant, & hominem capiunt moriturum in ipsis, non per ipsas. In exemplis discas. Tale, cum appensi flamâ aut fumo necati. Olim factum

Fumo necato in cruce.

ex Cicerone discas: qui fratrem obiurgans, Quid opus fuit, inquit, eiusmodi litteris, quas ad ipsum misisti: Illum crucem sibi constituere, ex qua tu eum antè detraxisses. te curaturum fumo ut comburatur, totâ plaudente provinciâ. Verba Quincti & minâ eò spectant, ut homo in cruce fixus vsuletur fumo. Alexandri etiam Imp. quempiam qui fumum vendiderat, quasi compari pœnâ affecturus, ad stipitem ligari præcepit, & fumo ap-

Lib. 2. ad Q. Frat. epist. 11.

Lampr. in Alex.

posito quem ex stipulis & humidis lignis fieri iusserat, necavit, præcone dicente, Fumo punitur qui vendidit fumum. Atque in Martyribus nostris hoc genus crebrum. Acta vetera de Pionio: Confixus clauis in cruce, aggestis lignis, flamâ combustus est. Nec aliter Polycarpus mortuus, antistes Smyrnæorum. ipsi in epistolâ: Μελλόντων δὲ αὐτὸν καὶ βασανιστοῦ, εἶπεν, Ἀφ' ἐτέρας ἔπος. ὃ γὰρ διδὼς ὑπομένει τὸ πῦρ, ὁ ὅτι καὶ χρεὶς τῆς ὑμετέρας ἐκ τῆς ἡλῶν ἀσφαλείας ἀπολύτως ἐπιμένει τῇ πυρρῇ. Οἱ δὲ καὶ ἐκάλωσαν, προσέειπον δὲ αὐτὸν: Cum pararent eum cruci suffigere, dixit, Relinquit me sic. qui enim dedit exspectare ignem, dabit & sine vestra clauorum firmitate, solutum manere in rogo. Illi autem non confixerunt eum, sed ligarunt. Quin

Apud Euseb. lib. 19. cap. 17.

VINO

LIBER TERTIVS.

67

Martyrol. XXIII. Iunij.

Apolog. cap. VII.

Lib. de pudicit. cap. VII.

bi incendio constrictum, id est, ad incendium iam cum homine ligatum.

CAP. XI.

De his qui bestiis in Cruce obiecti.

CRUX & ista Fine alia, cum homines in eâ fixos bestiis obiciebant. In publicis spectaculis id sæpe factum. Epistola Lugdunensium, de Blandinâ Martyre: Βλανδινὰ ἐκ τῆς ἐύλου κρεμασθεῖσα παρέκειτο βορρᾷ τῶν εἰσβαλλομένων θηρίων. ἡ καὶ ἐξ τῆς βλέπειν σαρκοῦ χήματι, καὶ ἐξ τῆς ἐντόνης προσδοχῆς, πολλὰ προθυμῶν τοῖς ἀγωνιζομένοις ἐκτεταταῖς: Blandina in ligno suspensa prostituta est escæ & laniena incurrentium ferarum. Quæ & quòd in specie Crucis videbatur, & ob continuam orationem, multam alacritatem iniciebat certantibus. Sed factum & non Christianis. ut illi apud Martialem Laureolo:

Lib. 1.

Qualiter in Scythicâ religatus rupe Prometheus
Assiduam nimio pectore pauit anem,

I 2

Nuda

Tertullianus explicat.

Bestiis obiecti in cruce.

DE CRUCE

Nuda Caledonio sic pectora praeuit vrsu
Non falsâ pendens in cruce Laureolus.

Nec satis capiunt, certè non reuelât, interpretes. Vult quem-
piam sustinuisse velut in fabulâ personam Laureoli: & cùm
is pro argumento crucifigendus esset, sed in speciem & moris

Tertullia-
nus,

Et Sueton-
ium.

causâ: rem ex fabulâ Titus fe-
cit, & noxium quempiam ita
fixit, & fixum bestiis etiam
obiecit. Dico obiecit, atque ita
propriè: aliud est, dare ad be-
stias. Vopiscus in Aureliano:
Sanè Mnestheus postea surrectus
ad stipitem, bestiis obiectus est.
Surrectus, valet rectus liga-
tus. Hic est stipex, quem Ter-
tullianus appellat *Leoni concessum*. Ita lego, non *Leone*, li-
bello De Pudicitia extre-
mo. Atque ad hunc ipsum
morem infamis & infanda il-
la turpitudine Neronis: quâ vi-
ros feminasque ad stipitem deli-
gatos, ipse ferae pelle contectus,
emissus è caueâ, medios inua-
debat. Xiphilinus è Dione:

Sueton.
cap. XLIX.

In Neron.

Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ποινῆς τοῦ Νέρωνος, ὁ αὐτὸς ἐν τῇ αὐτῇ καὶ τῇ ποινῇ τῶν ἄλλων ἀνδρῶν, ὡς καὶ τῶν γυναικῶν, ἐκτελέσας, ἐν τῇ αὐτῇ καὶ τῇ ποινῇ τῶν ἄλλων ἀνδρῶν, ὡς καὶ τῶν γυναικῶν, ἐκτελέσας,

CAP. XII.

De mortuorum in Cruce suspensione.

Mortui in
Cruce
dant.

AC postremò Crux *Fine* alia, cùm non viui sed mortui
in eâ appensi. Notabis. & quod nobis sollenne in ro-
tâ exponere supplicio iam affectos, ad notam sceleris & in-
famiâ, id olim in Cruce, & Orientalibus præsertim. De
Romanis nondum lêgi. nisi quòd Cæsar piratas, à quibus
captus esset, cùm in deditiōem redeisset, quoniam suffixurum se

Sueton.
cap. LXX.
IIII.

cruci

LIBER TERTIVS.

69

cruci iurauerat, iugulari prius iussit, atque ita suffigi. Sed id per
clementiam, & vt subtraheret diuturnæ pœnæ. Alij per sæ-
uitiam & ad infamiâ, vt dixi. Ita Carthaginienses in Han-
none. qui captus virgisque casus, effossis oculis, & manibus cru-
ribusque fractis, velut à singulis membris pœnæ exigenter, in con-
spectu populi occiditur: corpus verberibus lacerum in cruce figitur.
Idem Parysatis in Eunuchis, de quo * suprà. Item Pto-
mæus Ægypti rex, in Cleomene. qui etsi manu suâ animo-
sè cecidisset, tamen *ἐπεὶ οὐκ ἔλαττο τὸ σῶμα κρεμῶσαι καταβυρῶσαντα*:
iussit corpus crucifigi, cùm cutem prius detraxissent. Vbi obseruo
obiter, antiquum hunc morem excoriandi in suppliciis, Ægyptiis
Persisque fuisse, quem & hodie Ægyptij tenent. Deglubere
olim crebris Orientali-
bus.
nam grassatores sicariosque ita puniunt, diu viuos, donec
ad vmbilicum carnifex perueniat: quod narrat Iohannes
Leo, qui cum fide satis & iudicio res Africæ & Ægypti
scripsit. Nec cadauer solùm, sed imagines sublata in cru-
cem. exemplo in Celso: cuius corpus à canibus consumptum
est, & nouo iniuriæ genere imago in crucem sublata. Auctor Pol-
lio in xxx. tyrannis.

Iustin. lib.
xxi.

* Cap. ix.
huius libri.

CAP. XIII.

E quo ligno Crux fuerit? Item in monte plerumque defixam, ip-
sam sæpe altiusculam.

PEREGIMVS, de Formâ & Modo: duo velut succissi-
ua & extra diuisionem relictâ, nunc adiungo *Materiam*
& *Locum*. Equâ materie Crux? ex obuio & prompto aliquo
ligno. Equâ nostri Seruatoris? censemus è quercu. Primum
quia viri fide digni asserunt, frustra sacratissimi huius ligni
quæ hodie exstant, speciem hanc referre. Tum, quia cre-
bra & frequens in Iudæâ olim & nunc quoque illa arbor.
Tertiò, quia robustum lignum & fioni laturæque aptum.
Itaque Silius in eo etiam crucifigit.

Cruz Christi
est quercu.

Lib. i.

Quem postquam diro suspensum robore vidit.

Iterum:

— Erecto suffixum robore mæstis
Ostentabat ouans populis.

Ibidem,

* possis ta-
men pro
quouis li-
gno cape-
re, more
poëtarum.

I 3

Nam

DE CRUCE

Nam quod superioris aliquot aui scriptores tria aut quatuor genera ligni in Cruce dominicâ agnoscunt, curiosè magis dictum arbitramur quàm verè. At quis *Locus* cruci? Incertus, & pro arbitrio: tamen plerumq; conspectus aliquis, & iuxta vias. Exempla enim exempla esse desinunt, nisi aliorum animum oculosque in se vertant. *Quintilianus*: Quoties noxios crucifigimus, celeberrimæ eliguntur viæ, ubi plurimi intueri, plurimi commoueri hoc metu possint. Ita Alexander Imp. Eunuchum in crucem tolli iussit per eam viam, quâ erat seruis suis ad suburbana Imperatoria iter frequentissimum. Quinetiam opida, certa loca habuisse videntur, huic rei adtributa. Sic Marmertini, more atque instituto, crucem fixerunt in viâ Pompeiâ. Sic Romæ iuxta urbem Tacitus agnoscit Locum seruilibus pœnis sepositum: quod de Cruce & Crurifragio interpretatur. Hac ipsâ de causâ posita ea sæpe in monte. Vt Seruatoris nostri, in Caluariæ: vt Polycratis, in excelsissimo Mycalensis montis vertice. Quin ipsa sæpe alta, præsertim in noxio aliquo insigni. Irrisio Galbæ huc pertinuit, qui cuidam imploranti leges & ciuem Rom. se testificant, quasi solatio & honore aliquo pœnam leuaturus, mutari, multoque præter ceteras altiore, & dealbatam, statui crucem iussit. Altiozem, vt digniori, albatam, * vt ciui, qui in veste albâ. Tale in Iustino, de Carthalone: quem pater, cum ornatu suo, in altissimam crucem, in conspectu urbis suffigi iussit. Et Pœni factitarunt in Regulo. Apud Silium:

— vidi cum robore pendens
Italiam cruce sublimis spectaret ab altâ.

Iam illa Amanis præalta: qui Mardochæo crucem quinquaginta cubitorum posuit, sed ipsi ascendendam. Sanè pleræque omnes altiusculæ. atque ideò communiter Tertullianus: Timebit forsitan caro gladium grauem, aut crucem excelsam. Quam ipsam rationem Lactantius in Dominicâ assignat. Nam quoniam, inquit, is qui patibulo suspenditur, & conspicuus est omnibus, & ceteris altior: crux potius electa est, quæ significaret illum tam conspicuum tamque sublimem futurum, vt ad eum cognoscendum pariter & colendum cunctæ nationes ex omni orbe concurrerent. O inopinatam, sed veram dictionem!

cui

LIBER TERTIVS.

71

cui fides maximè nostro æuo facta: cum, virtute & gloriâ magnâ Hispanicæ gentis, Nouus etiam orbis vênit in Christianas leges.

CAP. XIII.

Cruce sublata, atque etiam Crurifragium fortasse. Quando id factum, quæsitum.

NVNC pedem in vltimo velut spatium pono, quod est Quatenus. Crux vsurpata. Postquam enim Vitam ipsam interfecit, non diu illi vita: & sustulit ex humanis, aut certè Romanis rebus, Constantinus. Serio iam ille Christianus, noluit salutare signum subseruire ad perniciem; & colendum illud atque eximium, pœnis vilescere damnatorum. Ergo sustulit. Victor: Vetus veterrimumque supplicium patibulorum, & cruribus suffringendis, primus remouit. Cassiodorus: Supplicium Crucis, quod primitus apud Romanos erat in usu, lege prohibuit. Atque efficaciter etiam sustulit: nec postea reperies reductâ. Augustinus: Antea homines cruci figebantur, quod postea edicto prohibitum, manet. Scholiastes Iuuenalis ad illud — Partemque cadaueris adfert, notat: Hominum. nam antiqui crucibus figebant. Non ergo eius æuo. atque ex eo discas non nimis antiquum ipsum, etsi antiqua doctum. Quando autem sustulit? serò, nec nisi sub imperij extrema. Colligo, quia illo iam imperante mentio etiam crucium: quid, quod apud ipsum? Lex in eius nomine exstat Theodosij Codice: quâ serui ac liberti, qui dominos aut patronos accusare aut deserere tentauerint, denegatâ audientiâ, patibulo adfiguntur. Iam Iulius Firmicus, qui eius regno scripsit, non semel Crucis meminit vt recepti supplicij atque vsitati. Suprà exempla reperies, atque adde istud de latronibus: Hi, inquit, in crucem tollentur, aut publicâ animaduersione damnati crudelissimâ nece peribunt. Atquin illa ipsa Firmicus scripsit, sub finem eius imperij, & liberis iam adultis. Discas ex fine libri primi. Ergo serò, vt dixi, & sub vitæ finem. Indicat clarè Sozomenus, qui inter omnes ab eo leges hanc recenset postremam. Αὐτὸς τοὶ ἀσπίτην, inquit, νομοθεσέντων βασιλέων τὴν τὴν σωτῆρ π...

Constantinus crucem & supplicium tulit.

Tempus inuestigatum.

Declam. CCLXXV.

Cic. v. in Verr.

Annal. xv.

Valer. lib. vi. cap. ult.

Sueton. cap. ix.

Lib. xviii.

In Esther cap. vi. & vii.

Ad Mart. cap. iiii.

Lib. iiii. cap. xxvi.

In Constant.

Histor. Tripar. i. cap. ix.

Quæst. in Ver. Test.

Lib. ix. Tit. v.

Lib. viii. cap. ix.

Lib. i. cap. viii.

In alto.

* Sine etiâ, vt magis notabilis conspicuaque esset.

Ipsa crux sæpe alta.

Cruce omnia amplectatur.

μωελαν νόμον ἀνείλε τῆς χρίσεως τῶν δικαστηρίων: Denique prius vſitatam Romanis crucis pœnam, lege ſuſtulit ex vſu tribunalium ac iudiciorum. Ait, δικαστηρίων: an hoc indicans, quòd nondum ſublata ex vſu omni priuato? & quòd dominis etiam in ſeruos verus ſuum ius? cogitandum ſit. Sicut & illud, ſatísne Victor ex vero de Crurifragio pariter ſublato ſcripſerit, verbis quæ iamantè dedi. Ratio vix eſſe videtur. Quid enim Cruci aut Chriſto etiam cum Crurifragio? niſi quia latrones fortasſe iuxta Chriſtum. Ridiculum videatur. & ſi fuit, illud magis ſit, quòd martyres multi eo tætro ſupplicio ſint interfecti. Sed profeſſò ſub Conſtantio eius filio viuum id reperio. Apollinares ambo, ait Ammianus, pater & filius, vt mandatum eſt, fractis cruribus occiduntur. Firmicus etiam agnoſcit: Hi tales aut in crucem tolluntur, aut illis crura publicâ iudicum animaduerſione franguntur. Vbi notabis, palàm, vt diuerſum, à cruce ſeiungi: quod ſuprà monui.

C A P. X V.

Honores quos Conſtantine Cruci habitum iuit. Signis ea & vexillis impoſita, aut inſerta.

Hic exitus Pœnalis Crucis fuit: & iam à Conſtantini primordiis Salutaris noſtra cœpta honorari. Cauſſa & origo à victoriâ contra Tyrannum. Nam cum Maxentium aggreſſurus eſſet, ἀγωνιῶντι δὲ ταῦτα, τύπος αὐτοῦ σταυροῦς μεσότης ἡμέρας δι' ἀσέβων ἐφάνη κατ' ἐρανὸν, καὶ γραφὴ περὶ τὸν σταυρὸν ῥωμαίοις σοιχείοις, Εν τούτῳ νίκα. Εκ χρυσοῦ τοίνυν αὐτίκα χειροῦς σταυρὸν καὶ τὸν φανέντα τύπον αὐτοῦ, καὶ τῶτον κελύουσας στρατῶς αὐτοῦ περιπορεύεσθαι, τοῖς τῷ Μαξεντίου συρρήγῳ καὶ ὑπερτερεῖ: ambigenti & animo anxio ob iſta, figura ei crucis mediâ die, ſtellis efficta, apparuit in celo, & ſcriptura circa eam Romanis litteris, In hoc vince. Igitur ex auro ſtatim ſubitario opere efformans crucem, iuxta ſpeciem quæ apparuiſſet, & hanc iubens prægredi exercitum, cum Maxentianis prælium commiſit, & ſuperavit. Itaque ſtatim victrix illud ſignum militariſus ſignis inſeruit, & maximè Labaro quod inter ea primum. Prudentius ad ipſam Romam.

Agnoscas

Agnoscas Regina lubens mea ſigna neceſſe eſt,
In quibus effigies crucis aut gemmata reſulget,
Aut longis ſolido ex auro præfertur in haſtis.

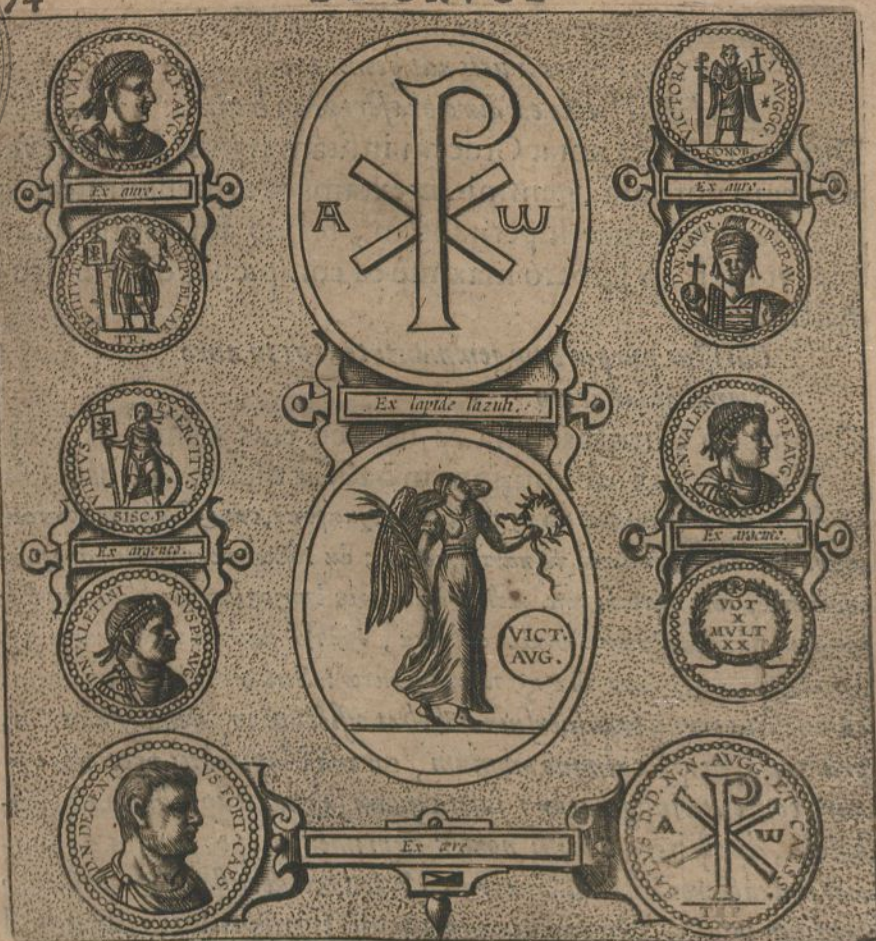
Dupliciter Poëta notat Crucem inſitam ſignis, ſemel in vexillorum purpurâ, gemmis intextam & expreſſam: iterum in haſtarum vertice ſuperſtantiem, ſolido auro formatam. Sed, vt dixi, in Labaro maximè ea conſpicua, de quo Prudentius:

Chriſtus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat labarum.

Quomodo Chriſtus? quia & nomen eius in ipſo velo expreſſum, & crux nihilominus in haſtâ. Eusebius diffuſe: ὁ δὲ χρυσοῦ καὶ τιμωροῦ μένον, κέρας εἶχεν ἑκατέρωθεν, σταυροῦ σχήματι πεποιημένον. ἂνω δὲ πρὸς ἀκρὰς τῶ πάντες, σέφαρος ἐκ λίθων πολυτάλων καὶ χρυσοῦ συμπεπλεγμένους κατεσκήκτο. καὶ ἔκ στωθεῖς ἐπιγραφείας τὸ σύμβολον δύο σοιχεία, τῷ Χριστοῦ παρὰ δηλουῦντα ὄνομα, δὲ τῷ πατρὶ ὁπιοῦν ὑπεσήμερον χάριτος, χαζομένου τῷ P καὶ τὸ μεσάτατον: Sublimis haſta auro circumueſtita cornu tranſuerſum habebat effictum in formâ crucis. Suprà Verò, in ipſo culmine omnium, corona è lapidibus pretioſis & auro contexta inſigebatur: iuxta quam ſalutaris appellationis ſymbolum, due litteræ Chriſti nomen exprimentes, per primos dumtaxat characteres, litterâ Græcicâ P ſcilicet decuſſatâ & ſciſſâ per medium ipſo X. Neque cruces modò ſignis inſeri voluit, ſed hoc ampliſus, ſolas: & τῶν χρυσοῦν ἀγαλμάτων ὁποῖα πρὸς τὸν αὐτοῦ ἔδος ἐν τῷ μνημένῳ: & aurearum imaginum cuiuſmodi ante à ſolebant, nullas. Intellegit aureas imagines vultuſque Imperatorum. Forma ecce in Nummis.

K

C A P.

CAP. XVI.

Cruz in Militum armis: in Imperatorum capite & manibus; & pro insigni.

Nec verò in Signis solum Crux expressa, sed etiam ipsorum militum armis. Eusebius: *Ἡ δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς ὁπλῶν τὸ τῆ σωτηρίας ῥοπαλίου σύμβολον κατὰ σημαινόμεναι ἐποίησεν*. *Iam verò in armis ipsorum militum salutaris tropæi signum iussit exstare.* Quibus armis? duplicibus, Clypeis & Galeis: sed ita, ut Christi quidem ipsum nomen (litteris & notis, quibus in Labaro) clypeis inscriberetur, Galeis autem imponeretur supernè Crux ipsa. Prudentius sic discriminat:

*In clypeis
Christus.*

*Cruz in
Galeis.*

clypeo-

*Contra
Symmach.*

*— clypeorum insignia Christus
Scripserat, ardebat summis crux addita cristis.*

Et meritò Christus in clypeis, eo ritu quo solent nomina Imperatorum. Atque etiam hodie Constantinopoli sunt columnæ, à Constantino, ut putatur: in quarum basibus clypei cum his notis A & W.

*Epist. ad
Latam.*

*Historia
Tripart.
Lib. I, cap.
IX.*

Sed & crucem in suum caput & ad Diadema Imperator transtulit, hinc, an alius? In Hieronymo quidem lego: *Regum purpuras & ardentes diadematum gemmas patibuli Salvatoris pictura condecorat.* Et credo ab ipso esse Constantino: qui, *et in figurationibus solidorum & imaginibus propriis signum crucis iussit inscribi.* Id Sozomenus quoque asserit: *Πλαττομένων τε ἐν νομίμοις, καὶ εἰκόσι γεγομένων, ἐκείλοισιν αὖτε συλλεγόμενοι καὶ συντυπόμενοι τὸ τῆς θεοῦ σύμβολον καὶ μαρτυροῦσιν εἰς ἐπὶ τοῦ εἰκότος αὐτῆς ὅτι τῆς εἰσὶν τῆς χήματος: Impresso autem sibi in nummis, aut picto in imaginibus, iussit semper adprimi & adpingi istud diuinum symbolum: & testantur etiam nunc imagines quæ in eo schemate exstant.* Statuam etiam sibi erigi fecit Romæ in urbe mediâ, quæ manu hoc salutare signum teneret, cum inscriptione quam apud Eusebium, qui vollet, leget. Et exemplum secuti Imperatores alij, in quorum

*Cruz in
Diademat*

*Et in effigie
Imperato-
rum.*

*Manu eam
tenet.*

*De vitâ
Const. I.
cap. XXX-
XI. & ali-
bi.*

** Etiam quo-
rundâ qui
nec Chris-
tiani. Oc-
co notat in
Gallieno &
Romulo
Augustis.*

*In globo fi-
ca.*

Nummis hodieque cruces variè videmus. Alias victoriæ sunt quæ manu eas leuent, alias ipsi, idque dupliciter. aut enim solam eam gestant, aut globulum cui ea infixâ. Deglobulo Suidas etiam tangit, & causam aperuit, in Iustiniano. Qui, inquit, *ἔσπευεν αὐτὸν εἰσὶν αὐτοῦ εἰκότος ἐπὶ τῆς πύλης, καὶ τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ φέρεσθαι, ἐμπιπτόντος τῆς σταυροῦ ἐν αὐτῇ, ὑποσημαίνοντος ὡς δὲ τὸ εἰς τὸν σταυρὸν πίστεως, τῆς γῆς ἐκκατῆς γέγονε, σφαῖρα μὲν γὰρ ἡ γῆ, δὲ τὸ σφαιροειδὲς τῆς αὐτῆς χήματος. πῶς δὲ ὁ σταυρὸς, δὲ τὸν ἐν αὐτῇ σφαῖρῃ περιλαμβανόμενον δέον: Iustinianus imaginem suam posuit super columnam in equo. Ea sinistrâ manu fert globum, cruce in eo infixâ: significante quod per fidem in crucem, terræ dominus sit factus. Globus enim terra est, ob hanc eius rotundam formam: fides autem crux, ob Deum qui carne in eâ affixus.*

K 2

Nec:

DE CRUCE

LIBER TERTIVS.

77

Lib. De
Offic. Au-
la. Con-
stant.

Nec tamen Iustinianus inuenti eius auctor: exstat Theodo-
sij aliorumq. nummi sic insigniti diu ante illū. Quin obser-
uo Principes Bizantinos in progressibus publicis crucem
hanc prætulisse suapte manu. Ioannes Curopalates: Ἀπὸ μὲν
οὐδ' ἴδ' τοιούτων φορημάτων φορεῖ ὁ βασιλεὺς οἷα αὖ βέλοισιν, πρὶν δὲ καὶ σταυρὸν
ἐν δεξιᾷ φέρεαι αἰεὶ. E reliquis gestaminibus gestat Imperator quae vo-
luerit cunque: Crucem autem dexterā semper gestat. Atque infra:
καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ χεὶρὶ κατέχει τὸν σταυρὸν, ὡς σωτήρ, ὅστις κρατεῖν τὸν βασι-
λεῦσιν καὶ τὸ στέμμα φορεῖ: Et dextrā quidem manu tenet crucem, si-
cut solenne est teneri ab Imperatore, quoties et Stemma fert, id
est diadema. Ab hoc ritu etiam nunc crucifer ille globus
inter Sacri illius Imperij insignia: quod tu RVDOLPHE
CAESAR pertot inclytos maiores ad te missum tenes, tene-
bisque diu (ita voueo) bono Christiani orbis.

SED iam mihi salue

Ω ξύλον μακαριστόν, ἐφ' ᾧ θεός ἐξέτετεύχθη.

O lignum felix, in quo Deus ipse pependit.

Quod his elogiis cum Damasceno lubens meritò afficio, *Lib. III. De Orig. Fide.*
 Θυρέος καὶ ὅπλον καὶ τράπεζαι καὶ τὰ δαίμονα, σφεαγῆς ἵνα μὴ θύγῃ. ἡμεῖς δ' ὅλο-
 θρούων, τῶν κειμένων ἀνάσεις, τῶν ἐσώτων στήθημα, ἀδυνῶν βακτηρία,
 ποιμαινομένων ῥάβδος, ὅπως ρεφόντων χειραγωγία, περνοπόντων τελείωσις, ψυ-
 χῆς σωτηρία καὶ σώματος, πάντων τῶν κακῶν ἀποδόλαιον, πάντων τῶν ἀγα-
 θῶν ἀπόζενος, ἀμαρτίας ἀναίρεσις, φυτὸν ἀναστάσεως, ξύλον ζωῆς αἰωνίου: Cly-
 peus & armatura, & tropaeum contra diabolum, signaculum ne
 tangat nos euerfor, iacentium ereclio, stantium fulcrum, infirmo-
 rum scipio, pastorum virga, reuertentium manuclio, proficien-
 tium perfectio, animae conseruatio & corporis, omnium malorum
 auersio, omnium bonorum conciliatio, peccati perniciēs, stirps resur-
 rectionis, lignum vitae aeternae. Da hanc nobis O AETERNE.

Sibylla
apud So-
zom. II.
cap. I.

Lib. III.
De Orig.
Fide.

FINIS LIBRI III.

DE CRUCE.

I. LIPSI

I V S T I L I P S I A D E O S D E M L I B R O S N O T Æ.

A L L O C V T I O.

D TEXTVM etiam meum, Lector, visum fuit
 breuiter hæc notare. Cur non in ipso? quia non
 pro omnium gustu hæc talia, & plerisque satis
 est capita rerum delibasse. Causa etiam, quia
 placuit quædam explicatiùs aut firmiùs iterare. Debui sa-
 nè, vt hoc æuum est: in quo calumniæ, vt ille inquit,

Quasi herba irrigua, succrerunt vberimè.

In culpâ sumus, siue quid commisimus, siue etiam omisi-
 mus: & plerisque pulchrum, non nisi τὰς ἀκάνθας τῶν βί-
 βλων ἐκλέγειν. Ego verò scio neminem esse tam felicem, qui non
 subiectus sit errori, & hoc non dementis esse proprium, verum ho-
 minis. Itaque ne nunc quidem cum caueo, satis cauero: vti-
 que in isto vario & diffuso scribendi genere, in quo alius alio
 plura inuenire potest, nemo omnia. Quò magis mirum, quos-
 dam nobis insultare: nec cogitare quàm multa ipsi fortasse
 non repperissent, si primi quæsisent. Non sum tam Lyn-
 ceus, inquiunt, quàm mihi videor. Egone? testor te summe
 Deus, non videor: & siquid olim in calidâ illâ etate calidius,
 abiit, & veris me pretiis nunc æstimo & pendo. Quò lōgius
 in hac vitæ viâ progredior, magis magisq; aspicio circumfu-
 sam animo caliginem, corpori imbecillitatem. Heracleitus,
 vt opinor, olim dicere solitus, *Se cum inuenis esset, nihil scire;*
cum senex, nihil ignorare: mihi planissimè contrà euenit, &
 qui

* spinas li-
brorum eli-
gere.

ALLOCVTIO

qui olim aliquid scire visus, nunc parum aut nihil. Et ô mi-
seri, quid nos, doctrina, fama sumus? Ipsi pulvis, illa opinio,
istaventus. Atqui etiam tangunt quasi manum iniecerimus
scriptis alienis. Vellem parcius: certè non merito meo fit, qui
prolixè & libenter honorem ingeniis inuentoribusq. habi-
tum iui, nisi sicubi Dialogorum ratio & decorum id impe-
diuit. Tale in Saturnalibus. neq; negamus virum magnum
multa ante nos in eo argumento obseruisse: sed scripta eius
exstant, quid detraximus? Illud tamen non arbitror, ibi aut
alibi insigniorem notam aut correctiunculam malâ fraude
in nomen meum transcriptam. Tetigit aliquis hanc aut il-
lam materiam? quid tum? ego fortassis impleui. Et vt seriò
loquar, lectionis aut collectionis tota ista res est: cur alteri
• imputemus? Tot iam annos, imò lustra, in iisdem illis scri-
ptoribus versor, voluo reuoluo in easdè curas: malè me her-
cules de industriâ ingenioq. nostro sentit, quisquis aut non
lecta ea nobis censet, aut neglecta. Vt è fonte quod hauri-
mus, nostrum est, quisque tamen suo vase: sic quod è com-
munibus illis scriptoribus, sed quisq. pro iudicij sui modo.
Denique legere, aut colligere parum est: seligere, disponere,
eloqui, poscit laudè Hæc & talia satiare nos scriptionis po-
terât: melior ratio reuocauit, & suasit publico prodesse quâ
possum. Opes atq; arma nostra, stilus. Quem tamen in aliū
nunquam stringam aut proferam: absit: Christianum me
commemini, id est, Sacerdotem pacis. *Habet quidem gloria,*
ait Plinius, *presertim in studiis, quiddam* * ἀκοινώνητον: nolo in
me expetat. & quodcumque moriar, feram mecum hanc
conscientiam, nullius me famæ inuidisse, quosdam meæ.
Quod si æuum hoc parum etiam gratum sit: quid noui?
Suum cuique pretium posteritas rependet. Tu Lector vale,
& iuuantem, aut certè volentem, ama.

NOTÆ

NOTÆ AD LIB. I.

81

CAPVT II.

ABALVM] Exoticam vocem esse per me suspicabar,
didici & Hebræam origine à Mart. Antonio Delrio,
doctissimo & amicissimo viro. nam illis *Gab*, excelsum:
Gabal, terminus, aut rectus stipes in agris. Quid nisi tale
crux, quæ erecta, & in excelsis? Reperio & in Persicarum
vorum indice (à Franc. Raphelengio nostro habui) *Gali* notare ex-
celsum. Iam nostras vox quantulum abit, qui patibulum *Galgam* ap-
pellamus? Sed nec Gallica valde abludit.

Cruces Caucasorum] Potes pro ipsis suppliciis accipere, & crucia-
riâ morte. Ausonius de hac quoque Prometheâ:

Sic inter rupes Scythicas stetit alitibus crux.

Vnde Prometheo de corpore sanguineus ros.

Iunius Bassus apud Senecam lib. 1. Controu. 111. *Nihil amplius puta-
bam adici istius audacie posse, quàm quòd in illâ cruce Vestam nominaue-
rat.* Nusquam sanè crux, sed virgo deiicienda de saxo erat, Vestam in-
uocauit, & cecidit illæsa.

AD CAP. III.

Confixum esse Christo dicit.] Est illud Pauli ad Romanos cap. vi. Οτι
ὁ παλαῖος ἡμῶν ἀνθρώπος συνεσταυρώθη.

Cruciaris.] Quo modo & *Verberonem*, *Flagrionem*, *Mastigiam* di-
cimus, verberare, flagrare, mastigare dignum. Tertullianus aliter hac voce
vitur. *Febris per cruciarios & mortiferos exitus erogat hominem*: id est,
cruciantes. Quâ mente & *Vinum crucium* in Lucilio Festus obseruat,
insuaue, acerbum.

AD CAP. IIII.

Σταυρός & Σκόλοψ.] Nec tamen nego pluribus etiam verbis in
hanc rem vti. Ecce & *Ικρίον* appellant crucem. Scriptor anonymus
apud Suidam: *Ικρίον* Ἰουδαῖοι τὸν σωτήρα προσήλωσαν: *Ligno recto Iu-
dæi Seruatorem affixerunt.* Sunt qui ita hoc verbi explicent & vertant
in Thucydidis vitâ quam scripsit Marcellinus: *Ικρίον ἐπὶ τοῦ τάφου κε-
σθαι.* τοῦ κροταφίου δὲ τοῦτο γνώρισμα εἶναι ἐπιχώριον καὶ νόμιμον Ἀττικὸν
τῶν ἐπὶ τοιαύτῃ δυσυχίᾳ τετελευτηκότων, καὶ μὴ ἐν Ἀθήναις ταφέντων: Ait
quosdam opinari Thucydidem peregrè & in exilio mortuum. *Li-
gnum enim siue Tabulam super sepulchrum eius positum esse. Hoc autem
inanis & honorarij tumuli patrium signum & solenne Atticum haberi,
in iis qui tali infortunio obissent, nec Athenis sepulti essent.* Sunt, in-
quam, qui *Crucem* aut *Furcam* vertant, nec mihi probant. Magis est,
vt *Ικρίον* hîc lignum nauale sit (peregrinantis, aut absentia indicium,
quoniam mari ferè ex Atticâ abitur) de quo Hesychium vide. Ille
idem Grammaticus addit: *Ικρίον, σκιδώμα, ἢ ξύλον ἐν ᾧ κακῆργοι ξείον-
ται,* Melius δ' ἰόνται. id esset, *lignum siue axis in quo malefici ligantur.*

L.

Atque

* Infociabi-
la.

Atque ita Eustathius in Iliad x. Σανίς, ἐν ᾧ τοὺς κακούργους ἐδέν: *Affer, in quo maleficos ligabant.* Item Aristophanes: βασανίζων πάντα τρόπον, ἐν ᾧ πάντας δ' ἦσας: *Omni modo torquens, in asserere ligans.* Reperio & in Eusebio Iuxta pro cruce, & supra adduxi, lib. ii. cap. xii. Σανίδα in hac te dixit Herodotus in extremâ Calliope: Απαγαγόντες δ' ἐ αὐτὸν ἐς τὴν αἰτὴν, σανίδα προσωασαλεύσαντες ἀνεκρέμασαν. Quod vertunt: *Adductum hunc in litus depactis humi asseribus suspenderunt.* Vide an non σανίδα legas potius, hoc nostro sensu: *Abducentes eum ad litus, asseri affigentes suspenderunt.* Esset affixio in stipite simplex.

Κρεμάειν.] Ita palam Plutarchus in Cæsare, de piratis: πολλὰ κρεμάειν αὐτοὺς: *Sæpe minatus crucifigere eos*, ut Latini omnes loquuntur & narrant. Est & Antiochi regis edictum, quo philosophos regno pellit, & poenam etiam affectantibus ponit istam: τῶν δ' ἐ νεκρίσκων ὅσοι ἐὰν ἀλίσκωνται πρὸς τοῦτοις γινόμενοι, δίοτι κρεμάσονται, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν αἰτίαις ἔσονται μεγίσταις: *Iuvenum verò quicumque reperientur apud istos, ἢ suspenderentur, & patres eorum hærebunt in maximâ poenâ.* Ita Atheus recitat lib. xii. sed utrum de hac nostrâ in cruce suspensione, an de aliâ in trabe accipimus? In trabe, inquam, ad verberandum flagellandumque. quem morem Græcis Latinisque fuisse, comcedia atque alia docent.

Aliorum inanes logos.] Ita verè, inanes. Nam Alciati quale est? Ait Histiaum Milesium intellegi, quem Sardibus prapositum Artaphernes & Harpagus cruci fixerunt, capite desecto & ad regem misso. Ita Herodotus, inquit, libro sexto. Quod verum est: sed quid Histiaeo, cū Achæo? Respondet, idè sic vocari à poetâ, quia Histiaeus Milesius fuit, Milesij colonus Ionum, Iones Achæi. Ergo à patriâ, Achæus. Quis color in hoc sermone? Sed nec amicum nostrum audio sine auctore scribentem: *Acheum intellegi Lydia regem, qui ob avaritiam necatus in Pactoli aquis pependit.*

AD CAP. V.

Memorem Veneris Proserpina Adonim.] Aufonius fabellam aspicit, quæ est ista. Venus iam olim puerum hunc deamauerat, & ut sola frueretur, clàm deposuerat apud Proserpinam. Sed hæc mox in eadē flammâ: ac repetenti Veneri negat dare. Lis est, itur ad Iouem. Ille rem sic componit, ut Adonis, quod ad usum, in tres anni partes secaretur. Primâ, ut Adonis, Adonidis esset: secundâ, Veneris: tertiâ Proserpinæ. Acqueuerunt. sed enim Adonis pronior in Venerem, suum quoque trientem illi tribuit. Hæc Apollodorus lib. iii. Bibliothecæ. Ergo istud est, quod Proserpina nunc cruce vindicat. Theocritus & ipse huc aspexit. Eidyll. xv.

Ερπεις ὦ φίλ' Ἀδωνι, καὶ ἐνθάδε καὶ ἐς Ἀχέροντα
Ἡμιθέων, ὡς φαντὶ, μονώτατος.
Μίγρας, ὁ bone Ἀδони, ἴσθις ὅτι ἐν ἑσπέρῃ
Σεμίδειον, ὡς dicunt, solus.

Nam vult non alteri concessum, ut modò ad inferos, modò ad superos iret, & alternis copiam sui faceret duabus deabus.

Arbores recisas leniter.] Ad has, vel ad nudum alium stipitem, alludit

fit Quintianus in epigrammate quo poetam Græculum faceret est vltus. Ille Philippum & Macedones insigni victoriâ fregerat, cuius laudem ad Ætolos transferre Alcæus quispiâ voluit Græcâ leuitate. Scilicet quia in auxiliis Romanis fuerant Ætoli. Scripserat igitur:

Ἀλκαυσοῖ καὶ Ἀπαπτοῖ, ὁδοιπόρε, τῶ δ' ἐπὶ τύμβῳ
Θεσσαλίας, τρισσὰ καί μεθ' αὐτὴν μυριάδες,
Ἀιτωλῶν δ' ἠμεινέες ὅσ' ἄρεος, καὶ ἑλπίων,
Οὗς τίς εὐρεῖς ἤ γὰρ ἀπ' Ἰταλίας:
Ἰνδὸς ἑσθλῆς, ἀνθρωπίνῃ, ἡς καὶ ἐκείνη
Θεσσαλίας, καὶ ἡμίλειος decies,
Ἄτολο δ' ὀπίσθ' ὑπὸ Μάρτῃ, καὶ Μάρτῃ Λατίνῳ,
Quos Titus ἐλπίσιν ἔδωκεν Ἰταλίᾳ.

En Ætolos Romanis prappositos, & quasi hi accessio illorum. Momordit Titum, & vltus est, sed versus versus, Rescripsit alludens:

Ἀφλοῖος καὶ Ἀφύλλος, ὁδοιπόρε, τῶ δ' ἐπὶ νῶτῳ
Ἀλκαίῳ σαρὸς πῆγνυται ἡλίκτορος:
Corticibus ὅσ' ὅσ' ἔσθλῃς, καὶ ἡμίλειος, καὶ ἡμίλειος,
Alcæo crux defigitur ærta.

Quibus versibus significat crucem defixam ibi stare, quæ hominem illum expectet. Plutarchum in Quintio lege: & simul nota, altâ hîc Crucem poni, quasi in scelere insigni, suo loco à nobis dictum.

Isidem verò Cererem.] Ipse Tertullianus hoc affirmat, de Coronâ militis: *Prima Isis repertas spicas capite circumtulit.* nam quæ hæc Isis quæ spicas repperit, nisi Ceres?

AD CAP. VI.

Nescio an Macenati descripta.] Ambiguè profero, quia etsi Macenatis verba nobis faciunt, vix tamen Senecæ, qui velut interpretans subdit: *Suffigas licet, & acutam sessuro* (ita legendum, non *senfuro*) *crucem subdas, est tanti vulnus suum premere & patibulo pendere districtum.* Atqui pendere, & patibulo quidem, vix est ut conueniat in nostrâ Acutam. Nisi si tamen patibulum etiam de vno ligno, in quo homo quomodocunque expansus: quod haud nimis velim sperni. Si displicet: alia interpretatio querenda sit crucis hîc *acutæ*. An idè talis, quia cum dolore acri necat? ut morbi quidam acuti medicis. Lentè probem: & mauelim opinari genus aliquod crucium triste, rarum, in quo stipes, cui homo acclinatur, stimulis clauisque acutis sit præfixus. ut cum acquiescere vellet (*sessuri* vox in Senecâ) pungeretur ac scinderetur in corpore auerso. Nihil super hoc legi, fateor: commentum est merum, nisi si quid iuuat illa Reguli machina, quæ sic armata, & in eam ipse inclusus. Quæ etsi nostra crux non fuit (aumarium potius quoddam & arca) tamen & crucem Seneca appellauit epistolâ xcviij. itemque libro de Prouidentia cap. i i i. Certè quidem *Acuta* vocem in Macenatis versibus non sic leuiter & in ventum additam, ipse indicat Seneca, qui eam attollit ac repetit (tu vide) quasi in eâ sententiæ momentum.

Itam olim sic legimus.] Nempe in Curis secundis: idque è libris tantum?

tum? imò ante me Pincianus, vir fidei & iudicij bonus. Muretus tamen aliter: sed qui benè examinat, stabit à nostrâ. cuius sententia, *Hanc vitam mihi sustine & proroga, etiam sedenti in acutâ cruce.*

AD CAP. VII.

Ipsi verterunt ξύλον δίδυμον.] Quod ipsum pro cruce posuit incertus scriptor apud Suidam: Ευρών δὲ ἰλλοῦσον φθορέα, ἐκρέμασεν ἐπὶ δίδυμου ξύλου: Inueniens Illustum corruptorem, suspendit in gemino ligno. Id est cruce: etsi Suidas interpretatur, τὴν παρὰ ῥωμαίοις φοῦρκα. Vide ipsum in voce Δίδυμον, & Ἰλλοῦσος.

Vi Christum deformantes.] Puto scribendum, *ut Chi deformantes.* Intellego. X. litteram Græcanicam, quæ verè figura manuum illarū fuit.

AD CAP. VIII.

Penula aut manui.] In penulâ aut veste monachorum crux, imò & cruces, si rectè capio Nicephorum Gregoram, qui sic de Imp. Andronico monacho nouello: *Αὐτὸς μὲν ἐρυθρὸν πορφυρὸν τὸν τοῦ Θεοῦ σταυροῦ τύπον, καὶ τὴν δὲ μέλαινα: Supernè rubrum prætulit diuinæ crucis signum, infernè nigrum.* Duas diuersi coloris cruces appositas videtur dicere: nisi tamen vnâ intellegit, sic distinctam. Quod manu autem tulerint, hodieque in Æthiopibus siue Abyssinis ille mos, uti vulgus reliquum cruces è collo pendulas gestet, monachi hoc amplius etiam manu. Auctor Damianus à Goës in illorum rebus. Illud etiam mihi nouitium lêgi, miseros oppressosque cruces prætulisse, haud aliter quàm olim infulas & velamenta. Ligurinus lib. viii. de Italis hoc nâtat, qui ius auxiliumque poscebant ab Imp. Frederico:

— ex omnibus undique multi

Vrbibus ac vicis aderant, queruloque ferebant

Innumeras clamore cruces. hoc quippe querelas

More solent aperire suas.

Cum anulo vel ansulâ.] Anfulam Becanus facit, & interpretatur (ita ingenium & scopus viri fuit) *μυστικῶς*, quasi moneamur apprehendere crucem, & eam tenere. Quid si oculum esse dicam? Iuuat aliquid Macrobius, qui inter notas Ægyptiacas refert, & significare ait Solem. Lib. i. Saturn. cap. xxi. *Osirim Ægyptij ut Solem esse asserat, quoties Hieroglyphicis litteris suis exprimere volunt, insculpunt sceptrum, in quo speciem Oculi exprimunt, & hoc signo Osirim monstrant: quia Solem, Iouis oculum, appellauit antiquitas.* Et sanè quia signum hoc Tau Vitam venturam designauit: nonne appositè Sol ascriptus, qui auctor vitæ?

AD CAP. X.

Unicornis enim cornua.] Curiosè & pænè dixerim morosè explicat Iustinus. simpliciùs multò Tertullianus aduers. Iud. cap. x. *Tauri decor ètius, cornua unicornis cornua eius, in eis nationes ventilabit pariter usque ad summum terra. Non utique Rhinoceros destinabatur unicornis, nec Minotaurus bicornis: sed Christus in illo significabatur. cuius cornua essent crucis extima. Nam & in antennâ nauis, quâ crucis pars est, hac extremitates huius cornua vocantur: unicornis autem medij Stipitis palus.*

* Ἀλλω

* Ἀλλων μὲν καὶ τῶν τροπαίων.] Mutilus locus. & aptant quidem hæc ad tropæa vulgaria, siue monumenta victoriæ: ego cum in verba intendendo, ambigo: & nescio quid de fascibus potius subolet dictum. *Per illos* (ita verterim δὲ ὧν) *progressus in publicum fiunt*: illi verè signa imperij & potestatis. Atque cum insertâ securi, crucem referunt planissimè. Nónne etiam Tropæa? inquit. Quis nescit? sed præiuit forrasse aliquid de Tropæis illis: hic magis de fascibus (mihi quidem) dixisse videtur. Nec moueor quod Tropæiōn voce vtatur: nonne & suprà Malum in naui sic vocauit? & Eusebius etiam Labarum illum militarem. Possunt & verba alia excidisse. Nec pono tamen ista, sed propono.

Αὐτοκρατόρων ἀποθνήσκόντων τὰς εἰκόνας.] Quæ illæ sunt? quis me docet? In Nummis, in statuis nihil tale video, nec vsquam in cruce propositos Principes defunctos. Subdubitabam an ad aquilas respiceret, quæ volantium habitu, & in cælum tendentium passis alis conspiciuntur in Nummis, & additum CONSECratio. Scilicet quasi Iouis illa ales animam defuncti ferret in gremium

Iouis. Certè quidem eam formam crucis esse & Patres monent & res ipsa docet. Sed non placet. Hoc nunc magis, intellegere eum imagines defunctorū Principum, quæ ordine innexæ in militaribus signis. Nec enim viuorum solūm illic effigies, sed magis mortuorum. De isto ipso æuo Constantini Eusebius, lib. ii. De vitâ eius, cap. xvi. Describit Licinij milites in pugnam, more veterum, id est, gentilium exeuntes: *οἱ δὲ, inquit, πολυπλοῦς τὰς θεῶν διαρρήντες, σὺν πολλῇ δυνάμει χειρὸς στρατιωτικῆς ἐπέθεσαν, νεκρῶν εἰδῶλα θανόντων ἐν ἀψύχοις ἀγάλμασι πορσελλήμενοι: Hæ quidem numero deorum freti cum multâ manu militari ingruiebant, mortuorum imagines in signis inanimatis præferentes.* Et scripsi de hoc more in Militiâ Romanâ Ergo hoc Iustinus exprobrat, Vos, inquit, cruces colitis, cum Imperatorum & quidem Diuorum imagines proponitis in hastis & vexillis, quid nisi in crucibus? Nam ea illis figura. Respexi etiam aliquando ad Tertullianum, in Apologetico: *Quod non simulacrum prius argilla deformat, cruci & stipiti superposita?* Sed hoc diffusum nimis est, nec tangit Imperatores tantum.

AD CAP. XI.

Populariter & ad causam Cicero dixerit.] Quod historicâ fide, non opinor. Plinius non ei fautor lib. xxxvi. cap. xv. *Nonum & inexcogitatum antea postea, remedium inuenit ille rex* (Tarquinius superbus) *ut omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora, spectanda ciuibus, simul & feris volucribusque laceranda.* Nam liquet eum loqui de mortuis & iis qui se interficerent laborum rædio, quos ille crucifixit. At non id in viuis vsurpauit primus, ut ait, vltimusque.

Arboribus suspendunt.] Haud iniuriâ ambigo, ad vtram pœnam referam, laquei, an Crucis. Nam nec verba alterutrum euincunt, nec alia exempla. Lego in Martyrologio, die xiiii. Martij. de duobus

Monachis, quos Longobardi suspendio necauerunt in arbore. In ipsis Longobardorum Legibus, Tit. c. xiiii. Si seruus regis Morth fecerit, ita de-creuimus ut componatur ipsa persona sicut adpreciatus fuerit: & seruus ipse super fossam mortui appendatur, & in eum vindicta detur, & sit causa finita. Plurimum (antiquorum quidem) nunc non memini: & hæc ipsa incerta, nec diiudicauerint litem.

IVSTI LIPSI NOTÆ AD LIB. II.

CAPVT II.

CAPVT obnubito] Quod plerisque puniendis factum, præsertim si gladio. Hegesippus lib. v. cap. xlvii. Dum percussor moratur, clausis iam fasciis oculis, sese proripuit ad Romanos. In vitâ Cypriani: Postea verò B. Cyprianus manu sua oculos sibi texit. Sed & cum ducerentur ad carcerem, aut ad mortem, caput tegebatur. Tacitus iiii. Annal. Trahebatur damnatus, quantum obducta veste & astrictis faucibus nisi poterat, clamitans. Ammianus lib. xiiii. Carnifex rapinarum sequester, & obductio caput, & bonorum ubique mulctatio. Imò & torquendis hoc factum. In Curtio lib. vi. de Philotâ. Dum obligantur oculi, dum vestis exuitur, deos patrios, gentium iura innocabat. Proprie autem de crucifigendis, verus illud carmen quod iam explico: & in libro Esther, cum Aman ad crucem rapitur, Statim operuerunt faciem eius.

AD CAP. III.

Ασραγαλωτὰς μάστιγας.] Addo, si nosse lubet, quasdam etiam dictas σραγαλωτὰς, istis haud absimiles, contortas scilicet & nodosas. Suidas: σραγαλωτὰς, διεσπασμένον. Καὶ σραγαλωτὴ μάστιξ. Addit deinde verba incerti scriptoris: Ο δὲ ἐκέλευσεν αὐτὸν μαστιγοῦσθαι τῇ σραγαλωτῇ μάστιγι.

AD CAP. V.

Quid opuserat auxiliatore & subsequâ, qui adleuasse? Ita vulgata quidem opinio est, dumtaxat adleuasse. At D. Hieronymus in Mathæum censet etiam tulisse, sed seorsim & post Christum. Nam cum Ioannes apertè scribat Christum tulisse, alij tres Euangelistæ Simonem Cyrenæum: ipse conciliat, & hoc intelligendum est, inquit, quod egrediens de Prætorio Iesus ipse portauerit Crucem suam: postea obuium habuerint Simonem, cui portandam crucem imposuerunt.

AD CAP. VII.

Super lignum se ipsum extendit.] Quid si de transuersario tantum ligno capias, in eo figi solitos, & deinde subduci atq; appendi? Pugna omnis cesset; & breuiter fortasse rem dixi.

AD

AD CAP. VIII.

Clauis aut funibus.] Nescio an Lucanus non utrosque memoret in his occultioris sententiæ versibus: qui quoniam toti ad crucem, ponamus, & retegamus. Lib. v. i. de magâ Thessalâ.

— Laqueum nodosq; nocentes

Ore suo rupit, pendentia corpora carpsit,

Abrasitq; cruce, percussaq; viscera nimbis

Vulsit, & incoctas admissis Sole medullas:

Incertum manibus chalybem, nigramq; per artus

Stillantis tibi saniem, virumq; coactum

Sustulit, & neruo morsus retinente pependit.

Quod ait laqueum & nodos nocentes: alij nocentum edunt: atq; ita haud incommode ad vincula aptes, quibus noxij ad cruce astricti. Tamen in aliquot scriptis libris, recentes. & id malim: credamq; ad suspensiosos dumtaxat referendum, & qui seipsos illaquearunt. Reliqua iam de Cruce: & percussa viscera nimbus, & incoctas sole medullas. signanter dixit de corporibus quæ (vt lib. ii. cap. xv. scripsi) in crucibus relicta, situ marcida & tabida fiebant, quatenus volucres non laniarent. Iam Incertum manibus chalybem, clauos intellegi liquebit, si emendes Infertum. Nam hos quoque appetitos ad Magicas artes Apuleius ostendit, in describendâ ferali illâ officina, lib. iii. Hic nares & digiti, illic carnosæ clauis pendentium. Sed & ampliùs de his funibus addo. Videri, quorundam iudicio, necessarios fuisse in omni fixatione. Nam volunt manus ligatas, ne se subducerent ad ictum aut commouerent. tam etiam vt firmiùs & cum adminiculo penderent. deinde & alterum funem ad pectus, corpus ambiisse sub ipsas alas, eoq; subleuatum hominem & attractum in summâ crucem. Id porro factum ad motis vtriusque scalis. Eius sententiæ vir stirpe & moribus antiquis Ioannes Boi-fortus est, qui amice hoc suggestit. Et sanè de scalis, apponere eas pænè necessarium videtur, utique ad Erectam crucem. Quomodo aliàs subduxeris, aut fixeris? Etiam de funibus sunt quæ suadeant, præter antè dicta. vt Hilarius de Trinitate lib. x. Penduli in cruce corporis pæna, & colligantium funium violenta vincula, & adactorum clauorum vulnera. Iungit simul & funes & clauos, vt Lucanus. Etiam illud Christi vaticinium in Petri mortem, poscit funes. Ioannis cap. xix. Extendet manus tuas, & alius te cinget. Cinctio ista vinculorum in cruce est. Theophilactus: Τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἐκτασὶν καὶ τὰ δεσµὰ δηλοῖ: Extensionem in cruce & vincula notat. Tertullianus in Scorpiaco: Tunc Petrus ab altero cingitur, cum cruce adstringitur. Videndum an non in Ausonij Cupidine simile, qui adstrictus describitur, & mox addit, Adfigunt. Atque ecce in tabulâ formam duplicem fixationis, pro duplici subductione.

Tres

Tres

Tres repperit.] An & duas latronum transtulit, non cultus sed memoriarum causâ? Videretur ex Suidâ, si tamen ex meo nunc sensu corrigendus. In voce φόρος inquit: κάτωθεν τοῦ φόρου κεχωσμένοι ὑπῆρχον δύο στρατηγοὶ τῶν δύο ληστῶν, καὶ βικίον μύρου ᾧ ἠλείφατο ὁ χριστός, καὶ πολλὰ ἕτερα σημειοφορικά, τεθέντα μὲν παρὰ κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, ἀφανισθέντα δὲ ὑπὸ τοῦ μεγάλου θεοδοσίου: Nam puto legendum δύο στρατοὶ. Qui verò fuerint στρατηγοὶ, siue duces duorum latronum? nec id sit idonei vllius sensus. Vertam igitur: *Infra forum de fossa erant due cruce* *duorum latronum, & vasculum unguenti quo Christus unctus, & alia* *multa insignia, posita quidem à Constantino magno, sublata verò sub Theo-* *dosio magno.* Admonitus postea per litteras sum à Ioanne Liuinicio amico nostro, seriò & sine ambitione docto, vitium esse ab imperitiâ transcriptorum, qui cùm in autographo repperissent στρατοὶ, quod compendiarîâ illâ scripturâ στρατοὶ erat, fecerunt flagitiosè στρατηγοὶ.

AD CAP. IX.

Αμετρήτων γὰρ] Ita benè & doctè Franc. Nansius, cùm antea esset ὁμοτρήτων. Et sanè clavi isti grandes: atq; ita ipse Nonnus identidem σιδήρεα κέντρα appellat *Stimulos ferreos.*

Contrà tendunt alij & suggerunt quaternos.] Atque ego, etsi negavi me decidere, promior sum in hanc partem. In templis Græciæ hodie intellego passim Christum cruci affixum, disparatis pedibus sic pingi. Vidimus id ipsi Venetiis in gentis eius templo, tum & alibi in antiquioribus picturis. Audio & Treuiris clauum qui asservatur, diserte in memoriis antiquis scribi *clauum pedis dextri.* Adde autem, Constantinum Imperatorem quosdam ex his clavis (id quoque multitudinem suadet) inseruisse capiti statuarum quam suo nomine Constantinopoli posuit. Zonaras: Ο δὲ θεϊότατος αὐτοκράτωρ εἰς οἰκεῖον ὄνομα τὸ ἄλγαμα (τὸ ἀπόλλωνος) ἔθηκε, τῇ κεφαλῇ τεταγμένας τῶν ἡλῶν ἐναρμοσάμενος, οἱ τὸ σῶμα τε κυρίως προσεπαττάλευσαν τῷ σωτηρίῳ στρατοῦ.

AD CAP. X.

Extensus ambas manus.] Proprium hoc Crucis, extendi. Itaque Euangeliorum vetus Gothica translatio (auctor Antonius Morillonus) vertit identidem Crucifigere, *Ustraemen*/ quasi dicas extendere, & quidem propriè de pannis, quos in palis vallisque distendit fullo. Ea extensio ad manus maximè refertur. Artemidorus lib. I. c. LXXVIII. Εἰ δὲ τις ὑψηλὸς ἐπὶ τινος ὀρχοῖτο, εἰς φόβον καὶ δέος πεσεῖται. καποῦργος δὲ ὢν, στρατωθήσεται, διὰ τὸ ὕψος καὶ τὴν τῶν χειρῶν ἔκτασιν: *Si quis sublimis in loco quopiam saltet, in periculum & metum incidet. maleficus autem existens, crucifigetur, ob altitudinem & manuum extensionem.* Epictetus apud Arrianum, ab hac causâ comparat falsè eos qui in balneis se distendunt & lauandos fricandosque præbent, cum crucifixis, libro IIII. Dissertat. cap. XXVI. Ἰν' ἐν τῷ βαλανείῳ ἐκδυσάμενος, καὶ ἐκτείνας σπαιτὸν, ὡς οἱ ἐστρωμένοι, τρίβῃ ἐνθεν καὶ ἐνθεν: *Ut in balneo exinus & seipsum distendens, ut solent crucifixi, frueris hinc atq; illuc.*

M

Vesti-

Vestigium huius tabella exstare audio.] Imò & video: ac misit ad me Dionysius Villerius vir veteri doctrinæ & mihi valde amicus edypon nummi Græcanici veteris, qui aureus asseruatur in monasterio Laetienfi in Han- noniâ, quem ecce habes.

Inscriptio in eo est: Κρόνου τοῦ λούρου: Μὲντοι ῥέου λόγου: Mundi Redemptio, sanguis dei verbi. Missus is nummus cum aliis sacris donariis est ab Henrico Imperatore, tunc Constantinopoli, anno Christi ∞.cc. viii.

AD CAP. XI.

Περὶ αὐτῶν κύκλῳ τοῦ ἀμφιδέσπον.] Id dicunt Circumduci, sicut Traduci, cum ostentui dumtaxat per ora populi ducebantur, & saepe alibi puniendi. Suetonius in Tiro, cap. viii. *Hos* (Delatotes) *novissimè traductos per amphitheatrum arenam, partim subiici in servos ac vanire præcepit, partim in asperissimas insularum auehi.* Nescio an Martialis versus, qui iamdiu cubat in morbo, sic sanandus, lib. i. de hispsis Delatoribus & Titi factio:

*Turbagrans paci placidaq; inimica quieti,
Quæ semper miseræ sollicitabat opes:
Traducta est titulis, nec cepit arena nocentes,
Et delator habet quod dabat exsilium.*

Titulis enim vult traductos Delatores. quomodo? nonne omnium vnus est communis? non hic: quia additum, quos & quàm illustres quisque detulisset. Exempli causâ: *Hic est Titius qui Camerinum detulit. Hic, qui Lateranum, & talia.* In libris legitur: *Traducta est getulis, in aliis, Tradita Getulis:* & emendarunt, *Traducta est Gyarus,* quod ego & ratio facilè refellant.

Πλῆθος αὐτῶν ἀποδύοντος.] In tabellâ enim hæc talia scribi solent: sicut & Titulus Seruatoris. Cyprianus de montibus Sinâ & Syon: *Pontius Pilatus impulsâ mente à Deo accepit Tabulam, & titulum scripsit tribus linguis: & in capite ligni clavis tribus Tabulam cum nomine regis Iudeorum confixit.* Ex cuius verbis vides etiam Tabulam non super lignum (vt multi repræsentant & pingunt) sed in ipso supremo ligno clavis fixam.

De quo more aliq.] Inter eos P. Faber libris Semestrium; ubi & sparsim plura de Cruce, & quædam selecta atque edecumata.

AD CAP. XIII.

Disparata hæc supplicia.] Notauit & publicè ante nos monuit Cæsar Baronius, vir sacra profanaque doctus in Martyrologio. Sed cur frangebant iis, quos statim mortuos vellent, crura? An non caussa in Plinio? Ille lib. xi. cap. xlv. notat in iis vitalitatem esse: atque addit: *Namque in ipsâ genus veris (que commissurâ, dextrâ lævâq; à priore parte,*
gemina

gemina quadam buccarum inanitas inest: quâ perfoßâ, ceu ingulo, spiritus fugit. Aliud autem est à fragio crurum, *Exsecare crura:* quod in Ammiani lib. xxi. leges, in oratione Iuliani: *Quisque agmini coharens incedat, sciens quòd, si remanserit vsquam, exsecutus cruribus relinquetur.* Hoc enim proinde est, quasi dixisset, neruis aut suffraginibus incisis. Vetus sæuitia, & Annibali vsurpata in Romanes. Ennius: *Hæc pernas succidit iniqua potentia Pæni.* Potentia Pœni more Græco, est Pœnus. Liuius de caipsâ re, in clade Cannensi: *Quosdam iacentes viros succisis feminibus poplitibusq; inuentos fuisse.* nempe ne attollerent se, & vt desolati morentur. Vsurpatum est Tyrannis in Christianos. Sozomenus lib. i. cap. x. de Paphnutio & Maximo: quos, inquit, *Μαξιμὸς ἐν τοῖς μεταλλοῖς ἐργάζεσθαι κατέδικασε, τὰς δὲ εἰς αὐτῶν ἐκτόφας ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰς ἀριστερὰς ἀγκύλας ἀποτεμὼν:* *Maximinus ad opus metalli condemnauit, dextros eorum oculos excutens, & sinistri pedis suffragines abscindens.* Eusebius ostendit aduri etiam solere, lib. viii. cap. xii. ubi quorundam meminit τοὺς λαλοῦς πώδας κατὰ τῶν ἀγκυλῶν καυτῆρσιν ἀχρειομένων: qui sinistris pedibus, circa poplites, ferro adustis, inutiles facti essent.

Libri non immunes.] Lego in Eusebij lib. vi. cap. xix. de Apollonio Martyre, cum is sub Commodò Principe delatus esset vt Christianus, accusatori, ex lege crura fracta fuisse. Verba huic rei: *ὅτι μὴ ζῆν ἐξόν ἦν, κατὰ τὸν βασιλικὸν ὅρον, τοὺς τῶν τοιῶνδε μνηστὰς, αὐτὴν κατὰ γυῖται τὰ σκέλη:* quoniam viuere nefas, iuxta legem Principis, talium delatores, statim crura ei fracta sunt. Sed cuius Principis hæc lex tam commoda in Christianos? Non opinor ipsius Commodi. Nunquid M. Aurelij? de quo Tertullianus Apologi cap. v. *Qui sicut palam ab eiusmodi hominibus (Christianis) pœnam dimouit; ita alio modo palam disperfit, adiectâ etiam accusatoribus damnatione, & quidem tatriore.* Et quod ait de damnatione tatriore, possis vel ad Crurifragium istud referre: vel ad Viuicomburium, quo affici accusatores Christianorum iubet eiusce Principis epistola apud Onufrium in Fastis expressa.

AD CAP. XV.

A Sole ac pluuiâ corrumpi.] Exemplum huic rei etiam in libris sacris, vt Reg. ii. cap. xxi. *Dedit eos (septem viros) in manus Gabaonitarum, qui crucifixerunt eos in monte coram Domino. Tollens autem Respha filia Aia cilicium substrauit sibi supra petram ab initio mæsis, donec stillares aqua super eos de calo, & non dimisit anes lacerare eos per diem, neque bestias per noctem.* Hoc de pluuiâ: de sole, in Artemidoro lib. v. *Εδὲ τις λαμπράς ἀπὸ τῆς ἑσπίας μὴ δύνασθαι ἀνέσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἀνέσαις αὐρώδην, καὶ κατὰ τῶν τῶν τρόπον τῶν οὐρανῶν πυρὶ ἐδάλπετο:* *Visus aliquis facies è foco non posse accendere, & à calo eas accendit, crucifixus est. atque hoc modo igne calefacti concalescent.*

IVSTI LIPSI
AD LIB. III. NOTÆ

CAPVT III.

VERBERATVM patibuloq; constrictum.] An ergo huc referas Dionis etiam illud lib. XLIX. de Antonij sauitiâ in Iudææ regem Antigonum? τὸν δὲ Αντίγονον, inquit, ἐμαρτύρωσε σαυρὰ προσδήσας (ὁ μὲν εἰς ἄλλος βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπεπρόβη) καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἀπέσφαξεν: Antigonum flagellauit cruce siue furca alligans (quod nemo alius rex à Romanis unquâ passus erat) ac postea interfecit. Verba ita præferre videntur: nec abhorreat ab Antonij impotentiâ, vt seruiliter sauiet etiam in regem. Tamen verius puto vt capias verasq; Palum. Vt palo, inquam alligatus fuerit, solèni Romanis more, & tum securi percussus. Quod ipsum huic Antigono factum, etsi Dio non expressit, notauit Strabo, citante Iosepho (nam hodie non exstat) lib. XVI. Antiq. cap. I. Αντώνιος Αντίγονον τὸν Ιουδαίων ἀχθέντα εἰς Αντιόχειαν περικύβηται, καὶ ἐδόξε μὲν αὐτὸς πρῶτος Ῥωμαίων βασιλεὺς περικύβηται: Antonius Antigonum Iudæum Antiochiam perductum securi percussit, & uisus est primus Romanorum securi subiecisse regem. Idem Plutarchus, in Antonio.

Patens hæc transuersaq; pars sic dicta.] Strictè & propriè inquam. Aliàs quis nescit totam crucem sæpe venire in hoc nomen? Sallustius vtro modo acceperit haud dixerim, in loco vitiato. Fragmentum est apud Nonium e. v. Histor. In quib; notissimus quisque aut malo dependens verberabatur, aut immutato corpore improbi patibulo eminens affigebatur. Lego mutilato corpore: quia mos ille frequens Orientalibus, vt priusquam crucifigerent admutilarent, aut etiam per tormenta necarent. Exempla habes in hoc libro, cap. XII. & alibi. At illud improbi, quî reformandum ignoro. Tentavi olim in proris. An & improprie? quod sic compositum pro simplici, vt inante & talia, apud Tertullianum reperies Exhortat. ad Castitat. cap. x. An etiam improbe? vt sit corpus fuisse improbè mutilatum? Credo enim hæc narrasse de factitiâ Mithridatis in Cyzicenos, quos terrâ mariq; obsedit.

AD CAP. V.

Facie quâ nostrum hodie patibulum.] Quæ sententia fuit Antonij Morilloni, viri summi futuri si diutius vixisset. Argumenta habebat (vidi & legi in epistolâ eius ad Lindanum, quam heredes adseruant) quod id referret formam Iugi: ferre autem iugum, ignominia & quasi comminatio huiusce mortis. itaque illinc petenda forma. Amplius, Liuius ait lib. I. Romanos spectasse furcas duodecim à terrâ spectacula alta sustentibus pedes: eas furcas proclinantia utrimque ligna fuisse cum tertio transuersario supernè immisso, quod genus Capreolos Latini vocant, & nos hodie Schragas: ergo hanc esse faciem furcæ. Tertio He-

bræos hodieq; suum Tau sic pingere: cum eo autem comparari passim: tale igitur esse. Credo etiam addere (non firmiter nunc commemorari, sed addi potest) Aufonium cum Θ. litterâ Græcâ Crucem comparare: at ea quoque istuc abit. Sed hæc sententia, etsi arguta, proba mihi non est ob multas causas, atque hanc vnicam firmissimâ, quod refellunt spectationes & monumenta omnia antiqua, omnia inquam consensu. Quid Christianis nobis fiet, si ipsa imago crucis aliter ubique non pingenda solùm, sed manibus cottidie deformada? At enim iugum tale olim. Ita, sed quid ad rem? militaris saltem ignominia ista fuit: & liberorum ea hominum, non seruorum, vt latura furcæ. De Liuiio, nihil impedit Furcas nostro vulgariq; more intellegi, quibus ligna transuersa iniecta, & super ea asseres, ad spectandum insistentumq; fuit. Fit & hodie, & olim primas domos sic erectas ex Posidonij sententiâ puto Senecam alibi tradere, & vti pariter voce furca. De Hebræis, verum est, sed hodiernis. Priscas eorum litteras alias & diuersiformes fuisse, periti eius linguæ atque ipse Hieronymus tradiderunt. Iam de Aufonij versu, ista talis:

Et crucis effigie Palamedæa porrigitur Θ.

Lectorem non muto, etsi alij libri proferunt gruis: nec id malè. Sed esto crucis: verissimum est in nostrâ etiam formâ. quomodo? in cruce inquam vestita, & in quâ homo appensus. Vide faciem & pendula à ligno brachia, est hæc ipsa litteræ forma. Subiicio & formam crucifixionis quam imaginabatur & delineabat Morillonus.

AD CAP. VII.

Impudicas ancillas sic puniri.] Et est sanè ignaua mors, & Faminea etiam Panegyristæ dicta. Alieri manibus satellitum Britannorum gala domi fracta, & iniusta fameina mortis infamia, vt scilicet maluisse vir ferri amantiſſimus videretur laqueo perire quàm gladio. Victor postremam appellauit, vilissimamq; in Maximiano: Pœnas mortis genere postremo, fractis laqueo ceruicibus luit.

Patibulum vulgò Furca dicitur.] Quo ipso sensu inferiores Græci dixerunt φορὰν in furcam agere, asperiore illâ litterâ mutata. Cedrenus in Iustiano Rinometâ: Εν τῇ ταχείᾳ πάντας ἐφορᾷ.

ἐν τοῖς τοῖς. quod vertendum est, *In muro omnes de furcâ suspendit. Do-*
cet Zonaras qui in ea ipsâ re: *Ἐν τοῖς τοῖς παρὰ τοῖς τεύχεσιν ἀποκρίσε: In*
lignis apud muros suspendit. Credo autem hanc Furcâ primò non nisi
dimidiatam Patibulum fuisse, id est, facie adhuc aliquâ Furcâ, paul-
tim, & quo plures appendi possent, immutasse.

AD CAP. XIX.

Iniectis per crura funibus.] An magis placet hic sensus, Funes ipsos
per crura eorum traiectos & trāsmisos? Tale in Curtio lego Alexan-
driū v'surpasse in Batin quendam, lib. IIII. *Per talos spirantis lorâ tra-*
iecta sunt, religatumq; ad currum traxere circa urbem equi. Id factum à
rege exemplo Achilles, qui Hectorē sic fœdauit, vt Curtius inibi
notat. Sed tamen Ammianus Iniectos ait, non Traiectos, nec id suppli-
cij credam vulgò v'sitatum.

AD CAP. X.

Moriturum in ipsis, non per ipsas.] Præter exempla quæ dedi, hoc
rarum videatur in Philippo, de quo Eusebius in Chronico, anno XI.
Claudij: *Philippus Apostolus Christi apud Hierapolim Asia ciuitatem,*
dum Euangelium populo nunciaret cruci affixus, lapidibus opprimitur.
Quasi in ipsâ cruce lapidibus obrutus esset. Atque hoc quidem in
vulgatis libris, in veteri & probo meo manuscripto vestigium non
est horum verborum.

AD CAP. XIII.

Viri fide digni asserunt.] Inter eos eximius Theologus Alfonsus
Ciaceo, qui de signis Crucis nunc nuper accuratè scripsit.

Iam illa Amanis præalta.] De quâ accipienda quæ in Codice Iu-
stiniano leguntur, De Iudæis & cælic. vbi scribuntur Iudæi quodam
festiuitatis suæ sollenni, *Aman ad pœna quondam recordationem incende-*
re, & sanctæ crucis adsimilatam spectem in contemptum Christianæ fidei
exurere, atque id facere deinceps vetantur. Totidem pœnè verbis in
Codice Theod. lib. XVI. tit. VIII. Ex quibus vides Iudæos Amanis ini-
mici sui mortem annuâ memoriâ repræsentasse, & in cruce suspen-
sū cum eâ ipsâ combussisse: specie Amanem, re & mente Seruato-
rem & nostram crucem. Idē meritissimò interdicti.

Nouus etiam orbis.] In quo sanè hoc mirum, cruces repertas fuisse
plurifariam in templis atque in sepulchris. De Indiâ Occiduâ loquor.
Quâ origine aut fine? nescimus, nisi si iam tunc prouidus ille Deus
exstare voluit omen & signum dominaturæ illic crucis.

AD CAP. XIII.

Edicto prohibitum manet.] Atqui in Panegyricâ oratione, sanè di-
sertâ, quæ Theodosio dicta, mentio etiam crucis quasi licitæ & ma-
nentis. *Et post hanc tu vocem, non illum in crucem tolli, non culleo insui,*
non discerpi in frustra insisti. Et fieri sanè potest vt apud gentiles, &
Christo

Christo aduersos, supplicium etiam manserit. sicut de Slauis in Hel-
moldi Chronico scriptum lib. I. *In illis diebus Slau quendam Danum*
suffixerunt cruci: In ignominiam scilicet diuinæ crucis.

AD CAP. XV.

In hoc vince.] Nummis hoc pluribus expressum cernitur, atque
etiam quibusdam vberius. *In hoc signo vince.* Sanè Christiani libenter
appellarunt *Signum Dei*, aut *Christi* ipsam Crucem, quasi Imperatoris
illius testera aut vexillum. Iustiniano Codice vetatur, *signum sal-*
uatoris Christi humi vel in silice insculpi. Quid, quod Græci interpretes
sic legem Scæuolæ accipiunt, xxxviii. De aur. arg. mund. Fieri volo
inbròque signum Dei ex libris centum. Accipiunt, inquam, & reddunt
Crucem. An verè? minimè. scimus *signum Dei* statuam esse apud Scæ-
uolam siue Solis, siue indigenæ cuiuspiam & familiaris dei. Sed pie-
tas, non error, Græcos eò traxit. Monuit super hac interpretatiunculâ
Petrus Oranus, iuris & litterarum consultus, & germanum in mo-
dum mihi amicus.

Ἐν χρυσοῦ χειρὶ δάσας αὐρὸν.] Quem suo æuo exstitisse in Palatio
Socrates asseuerat, Eccl. Hist. lib. I. cap. I. *Τούτῳ πεισθεὶς τὸ χρυσὸν,*
κατασκευάζει μὲν τὸ αὐροειδὲς τρόπαιον, ὃ μέχρι νῦν ἐν τοῖς βασιλείοις φυ-
λάττεται: Huic oraculo fidem habens, conficit simile illud cruci tropæum,
quod vsque nunc in regiâ seruetur. Idem Cedrenus: τότε αὐρὸν χρυσοῦν
χειρὶ δάσας, ὃς ἐστὶ μέχρι νῦν: Tunc crucem auream efformans quæ etiam
nunc exstat. Non opinor tamen hanc esse, de quâ Suidas: αὐρὸς ἐστὶ
τὸ βόρειον τοῦ φόρου μέρος ἵσατο, ὡς εἶδεν αὐτὸν Κωνσταντῖος, χρυσοῦν πλά-
σας ἐν τοῖς ἀποθηραιοῖς στρογγύλοις μήλοις, ἐνθα καὶ αὐτὸς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ κα-
τεωρῶντο χρυσοῦν βαφοί: Crux ad partem Borealem fori stabat, vt vidit
eam Constantinus, auro illita in extremis rotundis pomis, ubi & ipse & filij
eius conspiciabantur aurati.

gemmani textus in auro Signabat labarum.] Dixi ipsi velo
nomen intextum: & poëta hic apertè. Tamen ex descriptione Eule-
bij, videbis & suprà velum sæpe ex auro statui: & exempla in nummis
vtriusque posituræ dedi. illius tamen magis crebra. Ipsa Labari vox
qualis? vereor vt peregrina, certè nouitia, & sub Traiani aut illud
æuum nata. Verustior Tertulliano, qui hodie exstant, non commemi-
nit. Gregorius Nazianzenus, doctus & fortis Orator, ait *Καμάτων λυ-*
τήριον εἶναι, κατὰ ῥωμαίους ὀνομαζέσθαι: Laborum leuamen pausamq; esse,
& à Romanis sic appellari. Igitur à labore deriuauit, eo procluius, quia
ipsi Græci λαβωρον scribebant. Sed nostri poëtæ nōnne corripunt?
Quomodo etiam pausam laboris, non aliâ additione, vox ea signifi-
cet? nisi fortè, quia vbi laborabatur in acie, signum illud eò solet ferri.
Longinquum est, & perscuro externam vocem esse.

Dua littera Christi nomen exprimentes.] Ita est, & conspicua sunt
in Nummis. Ipsum etiam Chi solitarium, signabat Christum. In An-
tiochenorum dictionis recenset Iulianus, Misopogone: *Τὸ Χί, φασί,*
εἶδεν εἰς διὰ τὴν πόλιν, οὐδὲ τὸ Κάωπα, & addit: ἡμεῖς δὲ εἰς ἀχθῆμεν
ἀρχάς

Orat. VII.
in Iulian.

ἀρχαῖς ὀνομάτων εἶναι τὰ γράμματα, δηλοῦν δ' ἐθέλειν τὸ μὲν Χριστὸν, τὸ δὲ Κωνσταντῖνον. *Chi, inquit, & Kappa nihil iniuria intulerunt civitati. Nos autem didicimus initia nominum esse has litteras, & significare velle illud quidem Christum, hoc Constantinum.* Ita Iulianus, qui has ipsas litteras ē Labaro postea conatus removere. Frustrā, & vicit nomen quod æternū vivit & vincet.

AD CAP. XVII.

Ω ζύλον μακαριστὸν.] Verè, quia nos per illud μακάριος. Atque ita προσκυνητὸν καὶ τίμιον, adorandum & venerabile, Imperator appellat nouellā quintā. Eaquē causā vetitum, in lapidibus sculpi, quæ in solo. Lex exstat in Codice Iustiniano: & apud Paullum Diaconum sic Tiberius: *Crucem Domini quā frontem nostram & pectora munire debemus, eam sub pedibus conculcamus.* Tale & Synodus habita in Trullo, can. LXXIII. Quamquam autem ē pavimentis templorum remota, non etiam ē tectis. Fulsit iam olim ibi, clarum certumque symbolum Christiani cultus. Nicephorus Gregoras lib. IX. in descriptione tempestatis quæ Constantinopoli: *Τὴν καὶ τα μὲν τοι πεπώκασιν, πολλοὶ τῶν ἐπὶ τοὺς νεῶς ἱδρυμένων ἐκ σιδήρου σταυρῶν, ὡς νεγκεῖν ἐδυνάμην τοὺς πνεύματος βίαν: Tunc cecidēre multi crucium, quæ templis imponi ē ferro solent, sufferre non valentes vim venti.*

FINIS.

APPROBATIO.

Hos I. Lipsij, Academiae Louaniensis Professoris clarissimi, de Crucis supplicio conscriptos tres libros, unā cum Notis additis, testor nihil sacra ac orthodoxa fidei repugnans aut ab ea dissentiens continere, insuper & varia eruditione refertos ac prælo dignissimos esse censeo. Louanij 12. Calendas Decembres 1592.

Henricus Cuyckius D. Petri Louanij Decanus, Academiae Cancellarius, & Pontificius ac Regius librorum Censor.

INDEX CAPITVM

LIBRI PRIMI.

RECATIVNCVLA. Materies & ordo operis. Cap. I. Pagina 13.
Crucis nomen polysemon. Hac nostra Gabalus etiam dicta, item Infelix lignum & Insane. Sed & Crux non in ligno. Cap. II. 14.
Nomina phrasēve ad hoc supplicium: Fingere, Configere, Cruciare. item Cruciaris, pro appendendo. Cap. III. pag. 15.
Græcorum verba ad Crucem & crucifixionem. Hesychius & Ovidius emendati, iste etiam explicatus. Cap. IV. 16.
Divisio prima Crucium: & de specie vetustissima dictum, Affixione. Tertullianus per occasionem correctus, atque Isis eadem cum Cerere existimata. Cap. V. pag. 18.
Altera Simplicis Crucis species, Infixio. Seneca, Hesychius, Plato, Plinius, illustrati. Cap. VI. 20.
In genere de Cruce Compacta: tum de primā eius specie, Decussatā. & an hæc sit Andreanā? Cap. VII. 21.
Commisa Crux quid nobis sit? exemplis testibusq; asserta, tum etiam vestigio nostra lingua. Cap. VIII. 23.
Affirmata Crux Immissa ē scriptis maxime Patrum: ipsi alij per alios, & imaginibus per nos etiam, explicati. Cap. IX. pag. 24.
In quā Crucium formā Christus mortem tulerit? videri in ultimā, argumento ē Patribus & picturis. Rufini non bona fides notata in verbis Pauli citandis siue explicandis. Cap. X. 27.
Apud plerasque gentium Cruces ferè vñtatas. Apud Syros, Iudeos, Aegyptios, Persas, Afros, Græcos, maxime Romanos. Quando apud eos cœperit? An & apud Germanos? Cap. XI. 29.
Apud Romanos vile fuisse hoc supplicium, & plurimum servorum. Quas ob causas ē affectū. Cap. XII. 30.

Etiam liberi quidam in crucem dati, sed viliores aut nocentiores: ut Latrones, Sicarij, Falsarij, atque alibi & Fures. Cap. XIII. 32.
Quæ causā falsò assignata in Cruce Christi videri Innovationem & Seditio-nem esse. Cap. XIII. 33.
Crux interdum libere & laxè vagata: in hostes, in seditiosos, in Christianos, in faminas denique. Cap. XV. 34.

LIBRI SECVNDI.

Transitio ad Modum figendi præmissum de atrocitate huius supplicij, quod Summum & Extremum dictum. Cap. I. pag. 35.
Duplex figendi Modus, Vulgaris & Rarus. In illo Flagellatio ex more semper ante-rit. Cap. II. 36.
Flagellorum & Virgarum discrimen. Illa magis vilis, & magis acerba esse. solere & talis asperari. Cap. III. 36.
Solitos ad Columnam verberari, atq; alias per viam. De ipsā columnā cui sacrum corpus annexum. Cap. IIII. 38.
Crucem suam tulisse, aut totam, aut eius partem. Cap. V. 39.
Deductos cum vexatione, Stimulis etiam actos. Cap. VI. 40.
In ipsā Fixione nudi in crucem dati: an altam, an in terrā, an alteram deposti-tam? id quæsitum, & utrumque firma-tum. Cap. VII. 41.
Clavis figi solitos, interdum sunibus ad-stringi. Cap. VIII. 43.
In quibus partibus clavi, & quo numero. Cap. IX. 44.
Ordo & modus affigendi. An lignum ali-quod in Cruce suppedaneum? Cap. X. pag. 45.
De Titulo, quid is Latinis? quomodo asseri-ptus aut prælatus. Cap. XI. 48.
Post fixationem, quomodo mortui in Cruce? languore, aut fame. Vitalitas quorun-dam. Cap. XII. 49.
Quosdam à volucribus, aut feris etiam vi-uos laceratos, & plerosque omnes mor-tuos.

quos. interdum & lanceis interfectos.
Cap. XIII. pag. 50.
Crurifragium à Cruce remotum. Quid
fuerit, in quos receptum, & quomodo?
Cap. XIII. 51.
Corrumpti in Cruce passi sunt, & nefas se-
pelire. Cap. XV. 52.
Custodia & miles ad Crucem, ne quis de-
traheret. Cap. XVI. 53.

LIBRI TERTII.

Transitio ad Rarum figendi Modum. Fur-
ca diuisa, & hic de Ignominiosa dictum.
Cap. I. pag. 54.
De Furca Penali, & caesos sub eà ad mor-
tem. Cap. II. 55.
Ligatos ad Furcam in Crucem solere tolli,
Furcam & patibulum videri eadem,
aut haud longè dista. Cap. III. 56.
Que forma furca fuerit, obscurè traditum
in veterum scriptis. Cap. IIII. 58.
Ex iis tres sententiæ eruta, & singula ex-
plicata. Tertiam πικρῶτατῆν vi-
deri. Cap. V. 59.
Ratio suspendendi per singulas illas formas
exposita, atque etiam oculis proposita.
Cap. VI. 61.

De noua Furcâ, quæ nostrum Patibulum
Tribonianum substituisse passim in Le-
gum libris. Cap. VII. 62.
De Raro modo in Schemate. & primum de
Inuersâ suspensione. Cap. VIII. 64.
De obliquâ suspensione, de varicante, & in-
ter arbores scissione. Cap. IX. 66.
De Modo qui Fine diuersus. primum de his
qui in Cruce vstulati. Cap. X. 66.
De his qui bestis in Cruce obiecti. Cap. XI.
pag. 67.
De mortuorum in Cruce suspensione. Cap.
XII. pag. 68.
E quo ligno Crux fuerit? Item in Monte
plerumque defixam, ipsam sepe altius-
culam. Cap. XIII. 69.
Crux sublata, atque etiam Crurifragium
fortasse. Quando id factum, quesitum.
Cap. XIII. 71.
Honores quos Constantinus Cruci habitum
iuit. Signis ea & vexillis impuncta, aut
inserta. Cap. XV. 72.
Crux in militum armis: in Imperatorum
capite & manibus. & pro insigni. Cap.
XVI. pag. 74.
Laudatiuincula Crucis. Cap. XVII.
pag. 78.

PRIVILEGIUM CÆSAREVM.

RV DOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Ro-
manorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ,
Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux
Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, &c. Comes
Tirolis, &c. Nostro & Sacri Imperij fidei dilecto I V S T O L I P S I O gra-
tiam nostram Cæsaream. Postquam inter alia, quæ DE VS immortalis ho-
minibus liberali manu dedit dona, illustria inprimis illa & quasi diuina
sunt, quæ in litteris liberalibusque disciplinis consistunt, quibus scilicet
homines non tantum ab animalibus ceteris rationis expertibus, sed à rudi
etiam & imperito hominum vulgo ita distinguuntur, ut tanquam Dij
quidam splendescere in terris videantur: rem sanè præclaram seque di-
gnam illi præstant, qui diligentem iis ipsis in literis ac disciplinis operam
ponunt, præclarissimam verò & Reipub. utilissimam, qui eas ita excolunt,
ut aliorum menti docendo, scribendo lumina præferant, eosque ex igno-
rantia tenebris quasi manu educant. Quos excitare, quos amare atque
animare ad dignitatis nostræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio,
concessuque sumus, inprimis pertinere exultamus. Cum itaque ab iis,
quorum nobis spectata fides, quique iudicare de Literis possint, acceperi-
mus, insignes te animi ingenique tui dotes tibi à natura insitas à primis
temporibus ætatis tuæ ita literarum ac disciplinarum studiis excoluisse at-
que exornasse, ut olim iuuenilibus adhuc annis præclara florentis mi-
nimeque vulgaris eruditionis specimina præbueris, dum obscura in anti-
quis scriptoribus loca, quæ quædam tanquam lustra erant, illustrasti, quæ-
que in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, restituissti, dum
vetusta Latinæ antiquitatis rudera in nouam subinde structuram singula-
ri artificio eleganter conuertisti: ad exquisitam adeo & ratam doctrinam,
quæ magnam de te apud doctos quosque viros opinionem excitavit, per-
uenisse, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio scriptis atque
in lucem editis ostendisse, ut in eo quod tam feliciter tractes scriptionis
genere paucos tibi pares hodie reperire sit: iam verò matura te ætate vi-
rum, viro magis magisque digna, & viris doctis grata ac Reipub. utilia scri-
bere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus scripta fuerunt, à men-
dis purgare, & lectissimos quosque ex Musarum hortis, in quibus assidue
verferis, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirifice recrees, &
eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haudquaquam
prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta
conferuntur, causa, Cæsareo te nostro elogio decorandum, & quamuis
per te satis ipse animatus sis, animadum magis patrociniò. nostro defen-
dendum pro benigna nostra in te susciperemus voluntate. Quoniam ve-
rò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te
eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc nostro priuile-
gioque te & Typographum tuum aduersus quorumcunque fraudem, qui
lucris causa, quod fieri solet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint,
munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate nostra Cæsarea decerni-
mus, statuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum,

aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, caractere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumq. ac Dominiorum nostrorum hæreditariorum fines triginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuo tuorumve hæredum consensu audeat: Hac autem lege addita, uti tria ut minimum cuiusque libri exemplaria, quemadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, eum non solum eiusmodi libris, tibi, hæredibusve tuis, auxilio Magistratus, ubicunq. reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum auri puri multa, cuius semissis quidem Fiscus nostri Procuratori, fraudis vindici: alter verò semissis, tibi hæredibusve tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis quàm Politicis, cuiuscumque status, gradus aut ordinis extiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel superiorum suorum loco aut nomine, ius dicunt, iustitiæque exercent, ne quemquam hoc Privilegium nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur: Sed, si quos contumaces compererint, constituta à nobis multa, eos puniri & quibuscunque modis coerceri curent, ni & ipsimet gravissimam nostram in se conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu nostra subscripto, & Cæsarei nostri sigilli impressione munito, confirmamus. Datum in arce nostra Regia Pragæ, die prima mensis Augusti. Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Nonagesimo secundo. Regnorum nostrorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici itidem decimo septimo.

RVDOLPHVS.

Subsign.

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

Ad mandatum sacre Cæsareæ M^{tie} proprium.

Io. Barnitius.

Additum sigillum Cæs. M^{tie} in cerâ rubrâ.

SVMMA PRIVILEGII REGII.

PHILIPPVS Dei gratia Hispaniarum, &c. Rex Catholicus, diplomate suo sanxit, nequis, Iusti Lipsij Historiarum in alma Vniuersitate Louanienfi Professoris, & item Historiographi sui libros quoscunque, à Censoribus legitimis approbatos præter ipsius, heredumve eius, voluntatem, intra triginta annos à prima singulorum librorum editione computandos imprimat, aut alibi terrarum impressos, in has inferioris Germaniæ ditiones importet, venalésve habeat. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem triginta marcharum auri puri illatione mulcabitur. Vti latius patet in litteris, datis Bruxellæ XIV. Feb. M. D. XCVII.

Signat.

Verreycken.

Tibi JOANNES MORETE, pro amicitia qua mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis est ac fuit, tibi, inquam, permitto, uti hos libros DE CRUCE & in eos NOTAS, typis tuis excudas ac diuulges. Nequis alibi alius præter te, cupio siue iubeo, ex lege quam magnus Cæsar & Rex meus dixerunt.

Iustus Lipsius.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
APVD IOANNEM MORETVM.

M. D. XCIX.

